Poštarina plaćena u gotovom

BR. 3. ZAGREB, OŽUJAK 1939. GOD. LXV

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

UREDILI: Dr. EDO LOVRIĆ, KR. SVEUČILIŠNI PROFESOR
Dr. ... POLITEO, ODVJETNIK

Serec dr. J. Al...
sreski sudac Irig

SADRŽAJ:

Smjernice zrakoplovnoga prava; — dr. Mihajlo Vuković, viši savjetnik Vrhov. drž. pravobranioštva 97
Djelovanje zakona unatrag; — dr. Josip Mudrovčić, vijećnik Stola sedmorice u m. u Zagrebu 99
Da li je vanparnični put za razdiobu zajednice obvezatno primaran? — dr. Rudolf Legradić, sudac Okružnoga suda u Splitu 107
Problematika valutnoga zakonodavstva; — dr. Željko Lederer, Zagreb 112
Zaštita seljačkoga posjeda; — dr. Vuk Vernić, diplomirani pravnik u Zagrebu 119
Pravosudje:
a) Gradjansko 133
b) Kazneno 137
c) Upravno 138
Književnost 142
Svaštice 143

U ime upravnog odbora Pravničkoga društva u Zagrebu sazivljem

REDOVITU GLAVNU SKUPŠTINU

za utorak, dne 18. travnja o. g., u 6 sati poslije podne u dvoranu III. na sveučilištu u Zagrebu, s ovim dnevnim redom:

1. Radno i računsko izvješće upravnog odbora i pregledatelja računa.
2. Izbor pretsjednika društva i članova (18) upravnog odbora i 2 pregledatelja računa i njihovih zamjenika.
3. Eventualia (prijedlozi članova mogu samo onda doći na dnevni red skupštine, ako budu upravnom odboru podneseni pismeno bar 8 dana prije glavne skupštine).

U Zagrebu, dne 10. ožujka 1939.

Dr. Edo Lovrić, pretsjednik v. r.

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GOD. LXV. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB 1939.
OŽUJAK Dr. Ivo Politeo BROJ 3.

Smjernice zrakoplovnog prava

Napisao dr. Mihailo Vuković, viši savjetnik Vrhov. drž. pravobranioštva.

Do privrednih dobara se dolazi redovito pomoću zamjene, koja se mnogo puta vrši i izmedju najudaljenijih krajeva svijeta. Danas se ta zamjena sve više organizira, a to će reći, da se ona može najbolje ostvarivati pomoću saobraćaja, koji na taj način postaje važan čimbenik ne samo za pojedina saobraćajna poduzeća, nego i za cijelu privredu uopće. Ta zadaća saobraćaja prema privredi može se opet ispuniti samo tako, ako se njegova organizacija zasnuje na što bržem, sigurnijem i jeftinijem prenosu osoba, stvari i vijesti.

Organizacijom saobraćaja stvorena su u društvu nova stvarna stanja, a time je izazvano toliko novih problema, da to ni u pravnom pogledu nije moglo ostati neopaženo, jer se pravo kao socijalna pojava razvija usporedno s napredovanjem kulture. U tom smislu saobraćajna tehnika je jednim dijelom i zakonodavac, jer svojim tekovinama sprema pravo, koje će tek u doglednoj budućnosti vrijediti.

Uslijed napredovanja saobraćajne tehnike ulazile su u pravni poredak nove i nove materije. Time su stari pravni sistemi postajali sve opsežniji i nepregledniji, pa je zato i pravo moralo poći putem specijalizacije, kada je već i tehnika otpočela, da se u tolikoj mjeri diferencira. Na taj način izdvajale su se iz općega pravnoga sistema pojedine skupine saobraćajnih pravila, od kojih su se zatim formirale samo stalne pojmovne cjeline. U tom smislu najprije se iz općega pravnoga sistema izdvojilo pomorsko pravo, a zatim riječno, željezničko i automobilsko, dok nije najposlije došao red i na zrakoplovno pravo, koje se od toga vremena takodjer samostalno obradjuje.

Medjutim za samostalno obradjivanje zrakoplovnoga prava ima i dosta stvarnih razloga. Najvažniji medju njima svakako su u tome, što se na zračni saobraćaj ne mogu u cijelosti primijeniti norme općega privatnoga prava, jer ovo nosi uvijek obilježje izvjesnoga područja i vrijedi samo za normalne odnose, dok je zrakoplovstvo medjunarodno i u stalnom progresivnom razvoju. Pokraj toga zračni saobraćaj zahtijeva jače ograničenje lične slobode i vlasnosti, naročite uvjete jamstva, obvezatnost osiguranja, posebni sistem naknade štete te posebne parnične i ovršne institute, a za to sve nema zgodnih formula u općem privatnom pravu. Izdvajanje zrakoplovnoga prava iz općega pravnoga sistema je poznato u nauci pod imenom autonomije, koja je danas općenito priznata kao jedna od osnovnih smjernica zrakoplovnoga prava.

Trgovina, koja je danas monopolizirala zamjenu dobara, može se održati i unaprijediti samo pomoću dobro organiziranoga saobraćaja. Ta veza izmedju trgovine i saobraćaja je postala s vremenom tako jaka, da je i cijeli saobraćaj, zajedno sa zračnim, dobio trgovačko obilježje. Ovo obilježje moralo se nužno odraziti i u pravnom pogledu. Tako je i zrakoplovno pravo postalo u neku ruku trgovačko i time dobilo svoju drugu glavnu smjernicu.

Pokraj svoje važnosti za prenos osoba i stvari, zrakoplov je danas i vrlo važan čimbenik pri obrani zemlje. Osim toga zračni saobraćaj je toliko izdiferenciran i stručno zamršen, da se bez naročitoga staranja sa strane državne vlasti i ne bi mogao uredno obavljati. Zbog toga se on stalno prilagodjuje ne samo državnim nego i javnim interesima pojedine države. Ove osebine zračnoga saobraćaja utiču opet na zrakoplovno pravo i daju mu značaj javnopravnosti više nego ikojemu drugomu saobraćajnomu pravu. Samo se sobom razumije, da se smjernica javnopravnosti ostvaruje tek u toliko, u koliko joj ne stoji na putu načelo medjunarodnosti, koje takodjer nastoji, da u zrakoplovnom pravu dodje do izražaja.

Iz pregleda zrakoplovnoga prava se vidi, da je ono sastavljeno iz raznovrsnih pravnih odredaba, koje bi inače po svojoj pravnoj naravi spadale u gradjansko, trgovačko, kazneno, parnično, ovršno, carinsko, takseno, poresko, općepolicijsko i drugo pravo. Kada bi svaka od tih odredaba ušla u onaj sistem, kamo ona po svojoj naravi spada, ne bi se zrakoplovno pravo ni moglo pojaviti kao neka posebna cjelina. Razlozi, zbog kojih su njegove raznovrsne odredbe ipak povezane u jednu cjelinu i na taj način sačinjavaju jedno posebno pravno područje, ne svode se toliko na pravnu, koliko na praktičnu potrebu zračnoga saobraćaja. Drugim riječima to znači, da su odredbe zrakoplovnoga prava povezane u jednu cjelinu samo za to, da se dobije pregled materije, koja uredjuje posebne tehničke i privredne ciljeve zračnoga saobraćaja. Iako ova povezanost nije proizašla iz neke pravne potrebe, ipak ona ima i izvjestan pravni učinak, a taj je u tome, što ona naročito utiče na primjenu zrakoplovnoga prava. Zato u zrakoplovnom pravu nema jedinstvenih načela tumačenja, kao što ih n. pr. ima u drugim pravnim sistemima.

Zrakoplovstvo ne može se kao ostale vrsti saobraćaja ograničiti samo na područje jedne države, jer su današnja područja evropskih država gotovo premalena, a da bi se njima mogao ostvariti unosan zračni saobraćaj. Prema tome sam privredni uspjeh zračnoga saobraćaja primorava države, da otvore svoje granice i tako dadu zračnomu saobraćaju medjunarodno obilježje. Ovo se obilježje odrazuje na neki način i u zrakoplovnom pravu, dajući mu time izvjesno medjunarodno obilježje. Medjunarodnost je takodjer jedna od smjernica zrakoplovnoga prava.

Pojedina nacionalna prava uvijek se medjusobno razlikuju, a odatle nastaje njihov sukob, kada se ona primjenjuju na zračni saobraćaj, koji je sam po sebi medjunarodan. Primjena nacionalnih prava na zračni saobraćaj nije olakšana ni pomoću načela kolizionoga prava, naročito u koliko se radi o naknadi štete. Po kolizionom pravu se naknada štete ocjenjuje po pravu mjesta, gdje se šteta dogodi. Medjutim

je zrakoplovna šteta redovno vezana za ugovor o osiguranju, a ugovarači kod toga ugovora mogu biti podredjeni raznim nacionalnim pravima.

Ako se je šteta dogodila nad otvorenim morem, zamršenost je još veća, jer mjesto, nad kojim se je šteta dogodila, nema uopće svoga prava. Zato, kada se desi sudar nad otvorenim morem izmedju dva zrakoplova raznoga državljanstva, onda uopće nema smjernice, koje će pravo doći do primjene. Sve to ukratko znači, da je zračni saobraćaj doveo do križanja razna zakonodavstva i razna pravna shvaćanja i da se prema tome na njega ne će moći primijeniti samo jedno nacionalno pravo. Zato medjunarodna smjernica zračnoga saobraćaja zahtijeva, da se on uredi takvim propisima, koji će za sve države biti jedinstveni ili bar jednaki. U tome je sadržana smjernica unifikacije, koja je u zrakoplovnom pravu sve jača, a koja je već od ranije poznata iz mjeničnoga i trgovačkoga prava.

No i pokraj svega nastojanja unifikacija zrakoplovnoga prava ne napreduje potpuno, jer joj još uvijek stoje na putu ne samo politički nego i privredni interesi pojedinih država. Koje će smjernice prevladati u zrakoplovnom pravu, da li one medjunarodne, koje in ultima linea idu za unifikacijom, ili one, koje su joj protivne. Uoči li se priroda zračnoga saobraćaja, svakako se može pretpostaviti, da će prevladati one prve. Vidi se to i odatle, što je uzajamna suradnja izmedju država i njihovih ustanova u zračnom saobraćaju sve tjesnija, a to očigledno pokazuje, da se ide k ostvarenju unifikacije. Najveća zasluga za to pripada svakako pojedinim zrakoplovnim ustanovama, jer se kod njih i rodila ideja unifikacije zrakoplovnoga prava i jer one poduzimlju sve, da ona u interesu proširenja zračnoga saobarćaja dodje što prije do svoga konačnog ostvarenja.

U ovom su pregledu iznijete u kratkim crtama glavne smjernice, kojima se rukovodi razvoj modernoga zrakoplovnoga prava i koje će prije ili kasnije u svakom njegovom sistemu morati doći do izražaja. Da li će se to ostvariti već u doglednoj budućnosti, ne ovisi samo o pojedinim zrakoplovnim ustanovama, jer su one većinom privatnoga značaja i zato vrlo skučene u svojem radu. Taj posao ovisi i o uvidjavnosti pojedinih država, koje su već po naravi stvari glavni čimbenici pri ostvarenju ne samo nacionalne, nego i medjunarodne zakonodavne politike.

Djelovanje zakona unatrag

(Povodom jedne presude Državnoga savjeta.)

Napisao dr. Josip Mudrovčić, vijećnik Stola sedmorice u m.

Radi se o pitanju, da li novela, što je donesena u § 103. sl. b) financ. zak. za 1936/37., — novela naime §-u 136. st. 3. čin. zakona od 31. ožujka 1931. važi i za starije mirovine t. j. one, koje su pod prijašnjim propisom §-a 136. st. 3. nadošle prije 1. travnja 1936. t. j. prije dana, kada je financ. zakon stupio na snagu, a ne samo za one, koje dodju poslije toga dana.

I. — Državni savjet je naime u jednom konkretnom slučaju rješio, da novela važi počevši od 1. travnja 1936. i za starije slučajeve, za koje je važila prvobitna redakcija §-a 136. st. 3. Vrijedno je dakle, da se to pitanje raspravi potanje, a biti će očito najzgodnije, ako se raspravi u vezi sa tim konkretnim slučajem.

Slučaj je ovaj: Rješenjem ministra prosvjete od 6. srpnja 1932. S. N. br. 20552 uredjena je penzija profesora N. N. tako, da kao osnov za količinu lične penzije nije uzet položajni dodatak, budući da profesor u vrijeme penzioniranja nije imao 20 godine službe (§ 120. č. z.). Stoga mu je prvo vrijeme u ime uloga u činovnički penzioni fond ustezan propisani postotak (5%) samo od plaće, a ne i od položajnoga dodatka, od koga ništa nije došlo u penziju. Na snazi je naime stajao propis §-a 136. st. 3. č. z., koji je glasio: »Kod penzionera osnov su njihove posljednje aktivne prinadležnosti, p o k o j i m a i m j e o d r e d j e n a p e n z i j a.« Tako se radilo sve do travnja 1934. Tek u travnju 1934. počelo je ustezanje uloga i od položajnoga dodatka, pozivom na raspis ministarstva financija od 12. svibnja 1933. br. 57.111, po kojem se položajni dodatak zbilja ima uzimati kao osnov za ulaganje u penzioni fond i onda, kada nije služio za osnov količine lične penzije.

Protiv toga uloženu žalbu odbacilo je ministarstvo financija rješenjem od 3. kolovoza 1934. br. 31636/I, nu tužbu protiv toga uvažio je Državni savjet i poništio to rješenje presudom od 5. studenoga 1934. br. 29143, gdje se kaže u razlozima: »A kada je tužiocu kao osnov za odredjivanje količine lične penzije uzeta samo plaća, onda mu se shodno stavu 3. §-a 136. zakona o činovnicima kao osnov za ulaganje u činovnički penzioni fond ima uzeti samo plaća, a ne i položajni dodatak.«[1])

II. — No sada dolazi novela činovničkomu zakonu, sadržana u §-u 103. sl. b. financ. zak. za god. 1936/37., koja »mijenja« § 136. st. 3. č. z., tako da odsele glasi ovako: »Kod penzionera osnov za ulaganje su njihove posljednje aktivne prinadležnosti, p o k o j i m a s u u l a g a l i u č i n o v. p e n z. f o n d n a d a n p e n z i o n i r a n j a«. Ta novela je imala, kako se vidi utvrditi ono shvaćanje, što ga je usvojilo ministarstvo financija u navedenom raspisu od 12. svibnja 1933. br. 57111 i ukinutom ministarskom rješenju od 3. kolovoza 1934. br. 31636, a što ga otklonio Državni savjet u spomenutoj presudi od 5. studenoga 1934. br. 29143.

Pozivom na to ponovno je počelo sa 1. travnja 1936. (t. j. danom stupanja na snagu financ. zakona) protiv prof. N. N. naplaćivanje uloga i od položajnoga dodatka. Dakle se nije pazilo na to, da je pitanje te penzije konačno riješeno po starijem zakonu t. j. po prijašnjem propisu st. 3. §-a 136. č. z., a novi propis da može imati vlast samo unaprijed t. j. od 1. travnja 1936., a ne unatrag, kada je vladao stariji propis. No protiv toga uloženu žalbu odbacilo je ministarstvo financija rješenjem od 26. II. 1937. br. 5971, a i Drž. savjet odlučio je presudom od 17. siječnja 1938. br. 15280/37 ništovnu tužbu kao neumjesnu s tim, da tužioc profesor plati 400 D. takse.

U razlozima presude kaže se: »Neosnovan je tužbeni navod, da se na konkretan slučaj ne može primijeniti § 103. toč. b) financ. zakona za

[1]) O tom ima rasprava u »Mjesečniku« god. 1936 br. 1.

1936/37., jer je ovim propisom izmijenjena samo prvobitna stilizacija § 136. st. 3. zakona o činovnicima, tako da sada kod penzionera u osnov za ulaganje ulaze njihove posljednje aktivne prinadležnosti, na koje su ulagali u činovnički penzioni fond na dan penzioniranja.

Ovako izmijenjena odredba ima se primijeniti, počevši od 1. travnja 1936. na sve penzionere, penzionirane po zakonu o činovnicima od 1931. god., na koje se odnosila i prvobitna redakcija § 136. st. 3., a ne samo na one penzionere, koji budu penzionirani poslije 1. travnja 1936., kako to pogrješno tužilac navodi.

Pa kako se iz akata ovoga predmeta vidi, da je tužiocu uredjena lična penzija rješenjem Ministarstva prosvjete S. N. br. 20552 od 6. srpnja 1932., to je isti dužan da, u smislu toč. b) § 103. financ. zakona za 1936/37. god. a od 1. travnja 1936., ulaže u činovnički penzioni fond ne samo na plaću već i na položajni dodatak, koji je, shodno st. II. § 136. zakona o činovnicima, u času tužiočevoga penzioniranja ulazio u njegov osnov za ulaganje u činovnički penzioni fond.«

Prema tomu shvaćanju padaju pod novelu poslije 1. travnja 1936. i oni slučajevi, koji su prije toga i pravomoćno uredjeni pod vlasti prijašnjega propisa § 136., kao što je naš slučaj uredjen presudom Držav. savjeta od 5. studenoga 1934. A to naprosto stoga razloga, »jer je ovim propisom izmijenjena samo prvobitna stilizacija § 136. st. 3. zakona o činovnicima«.

Očito je ipak, da to nije dovoljan razlog naprotiv općenito poznatoga i uvažavanoga pravnoga pravila, da zakoni ne djeluju unatrag. Stoga je šteta, što Državni savjet nije ni uzgredice uzeo to pitanje u pretres, da bi se znalo, zašto uzimlje, da u našem slučaju iznimno ne važi to pravilo.

Zakonima je zadaća, da osiguravaju nužni poredak u državi, pa zato prije svega treba da egzistiraju i da se obznane. To je narav stvari, pa je prema tomu narav stvari i to, da zakoni ne djeluju unatrag. Važenje zakona za čine prošlosti značilo bi uopće pravnu neizvjesnost u sadašnjosti, u očekivanju naime takovih zakona u budućnosti. Značilo bi dakle pravnu nesigurnost. Zato važi staro pravno p r a v i l o, da zakoni ne djeluju unatrag i to važi kao prvotna misao reda, kao pravni osjet, p r a v n i a k s i o m.

Kamo bi se moglo doći, kada bi se postupalo drugačije, t. j. nemareći za to pravno pravilo, to se može lahko vidjeti na svijetlu jednoga pomišljenoga slučaja, doduše nešto drastičnijega, nu ipak našemu konkretnomu slučaju posve analognoga, naime: Po § 113. č. z. opstoji minimum sa 10 godina službe za sticanje prava na ličnu penziju. Godine 1932. ode činovnik N. radi bolesti u penziju sa 11 godina službe. Ma da je njegova penzija konačno uredjena, živi on i, s obzirom na ovako neopravdanu praksu, mora živiti u strahu, da bi mogao izgubiti svoju penziju, ako izadje novela §-u 113. č. z., koja zahtijeva viši minimum službe za sticanje prava na ličnu penziju. Recimo, da takova novela, koja zahtijeva minimum službe sa 12 godina u istinu izadje u financ. zak. za 1940/41. godinu, te nastane pitanje, valja li novelu primijeniti i na ovakove starije penzije? I u takovom slučaju imamo naime dvije stilizacije, izmijenjenu i prvobitnu, te »jer je novim propisom izmijenjena samo prvobitna stilizacija § 113. st. 1.« valjalo bi, počevši od

1. travnja 1941. postupati u smislu izmijenjene stilizacije. Tako bi se moglo reći u smislu razloga Držav. savjeta. Ali mislim, da nema financ. direktora ni ministra financija, koji bi se odvažio na takovu odredbu. A zašto ne? Zato, jer bi se to protivilo i zamisli reda, upravo osjetu pravde, kada bi se na taj način rušila stečena prava. Ne bi se mogla održati vjera u red i pravicu, gdje bi stečena prava bila tako slabo štićena. Zato se to smatra kao p r a v n i a k s i o m, koga ne treba dokazivati ni pravnim propisima utvrdjivati naime pravilo, da zakoni ne djeluju unatrag, kao što i načelo poštivanja stečenih prava.[2])

Dakako, gdje je pretežan interes opći, kao što n. pr. u pitanjima obiteljskoga prava, ćudoredja, tu može novi zakon da uzme pod svoju vlast i čine, otprije pravno uredjene. Ni stečena prava, razumije se, ne mogu obastati, kada njihovo žrtvovanje zahtijeva opće dobro. No koliko pri tom pojedinac mora da žrtvuje svoje pravo za opće dobro preko mjere općenitoga žrtvovanja, u naravi je stvari, da mu pristoji otšteta. Ali se ni u takovim slučajevima ne će potresati vjera u ozbiljnost i prirodi stvari primjerenu stalnost zakona, nego će se već iz predmeta i svrhe zakona ili inače razabirati prirodna primjerenost u odnosu općega i privatnoga interesa tako, te se ne će taj odnos t. j. mjerodavna važnost interesa općega osjećati kao nepravda.

A da i u javnopravnim odnosima ima s t e č e n i h p r a v a, što ih valja poštivati, o tom se ne može dvojiti, kada se promotri baš ovaj naš slučaj. Radi se tu o s u b j e k t i v n o m pravu i m o v i n s k o m, što je k o n k r e t n o stečeno s p e c i j a l n i m pravnim razlogom, a ne da bi stajalo tek u predvidjenoj činovničkim zakonom mogućnosti, da se steče.[3]) To se uopće jasno vidi i iz §-a 15. zak. od 15. svibnja 1922. o Drž. savjetu i Upravnim sudovima, gdje se naročito kaže, da se tu radi o sudjenju, »gdje je aktom u p r a v n e v l a s t i povrijedjeno kakovo

[2]) P f a f f-H o f m a n n. Excurse über österr. allg. bürgerl. Recht, I., str. 128: »Die durch Savigny's Autorität (S. 384) befestigte herrschende Meinung nimmt an: »Gesetze sollen nicht zurückwirken« und: »Gesetze sollen erworbene Rechte unberührt lassen« — das seien nur zwei Formeln für einen und denselben Grundsatz, während es in wirklichkeit z w e i verschiedene A x i o m e sind; — str. 296: »Keine Materie wiederstrebt mehr einer zusammenhängenden dogmatischgeschichtlichen Behandlung als diese«; — str. 297: »So mannigfach übrigens zu allen Zeiten die Meinungen waren, die Achtung vor e r w o r b e n e n R e c h t e n war doch fast ausnahmslos die Grundstimmung«. Str. 130—138 o stečenim pravima napose definicija od Stobbe na str. 136.

U n g e r, System des österr. allg. privatrechts I., str. 115 također ističe, da se uvijek pazilo na pravilo, da zakoni n e d j e l u j u u n a t r a g, da puštaju s t e č e n a p r a v a nepovrijedjena.

Na »prava otprije stečena« (§ 5. o. g. z.) mogla bi, mislim, pristati ta oznaka, da su to posebnim pravnim razlogom već osnovana subjektivna prava, u koja se nema dirati osim s razloga općega dobra. — Isp. P f a f f-H o f m a n n, Commentar I., str. 157, 158, 159, Excurze. I., str. 140.

[3]) P f a f f-H o f m a n n, Excurse I., str. 136: »Unter ganz besonderen Umständen kann allerdings die privatrechtliche Seite eines ö f f e n t l i c h r e c h t l i c h e n Verhältnisses so vorwiegen, dass man es wie ein privatrechtliches behandeln und von i u s q u a e s i t u m reden darf. Z. B.: Um die Erweiterung einer Stadt zu fördern, verspricht der Staat 15-jährige Steuerfreiheit für neugebaute Häuser. Wenn er nun noch 7 Jahren dies Gesetz zurücknimmt, so muss doch denjenigen, die bereits gebaut haben, die zugesagte Steuerfreiheit ungeschmälert bleiben«.

p r a v o ili kakav n e p o s r e d n i l i č n i interes tužioca, zasnovan na zakonu.«

Oba dakle aksioma važe kao p r a v i l o, dočim se njima protivno postupanje mora smatrati samo kao i z n i m k a.[4]) Ta teorija napose olakšava praktično kretanje unutar ove materije, budući da iznimku valja tumačenjem uglaviti, a u slučaju d v o j b e držati se pravila.

U našem slučaju ne opstoje nikakovi razlozi za iznimno postupanje t. j. za presudu Držav. savjeta.

III. — U razlozima presude Držav. savjeta kaže se dalje doslovno i ovo: »Neumjesno je pozivanje tužioca na raniju presudu Državnoga savjeta br. 21143 od 5. studenoga 1934., kojom je u njegovu korist poništeno rješenje Ministarstva financija br. 49540/I-1934. god., jer se spomenuta presuda odnosi na tumačenje propisa §-a 136. st. 3. zakona o činovnicima do njegove izmjene, date u § 103. toč. b) financ. zak. za 1936/37. god.«

Taj razlog ipak ne bi bio opravdan ni u slučaju a u t e n t i č n o g a t u m a č e n j a (§ 8. ogz.), jer se ni u tom slučaju ne dira u p r a v o m o ć n u presudu, ma da je inače autentično tumačenje mjerodavno u svima, dakle i u starijim pravnim odnosima, koji se još imaju presuditi.[5]) Po tom je u pravomoćnoj presudi s t e č e n o p r a v o, pa se ona poštiva, ma i pogrješno sudila. Ne bi se dakle ona mogla rušiti po noveli, sve da novela ima i natražnu moć.[6])

U našem slučaju konačno je izrečeno presudom Držav. savjeta od 5. studenoga 1934. br. 29143, da se profesoru N. N. ima uzeti kao osnov za ulaganje u činov. penz. fond samo plaća, a ne i polož. dodatak, pošto mu je kao osnov za odredjivanje lične penzije uzeta samo plaća. To je res judicata, a ne više pitanje, koje bi padalo pod novelu na ponovno presudjivanje. Protuzakonit je dakle postupak upravne vlasti, te se imao poništiti.

IV. — Prema tomu sve se to dade izvesti iz općih pravnih načela, iz naravi same stvari, t. j. potrebe reda medju ljudima i tomu nužne zaštite u pravu. A slijedi to i iz pozitivnih propisa, napose §§ 5., 8. opć. gradj. zakonika i iz čl. XII. uvedb. pat. od 29. studenoga 1852. Ti propisi doduše formalno su donešeni za gradjansko pravo, nu po svojoj naravi su javno pravo, a sadržavaju o p ć a pravna načela.[7])

Napokon se ne može dvojiti o tom, da § 136. važi samo za b u d u ć e penzionere, t. j. »za one državne službenike, koji se na dan njegovog stupanja na snagu zateku u aktivnoj službi ili poslije toga dana u nju stupe« (§ 248.), a ne i za već penzionirane službenike, čime zakon jasno kaže, da ne djeluje unatrag, pa se tako mora shvaćati i novela kao sastavni dio § 136., kada u tom pogledu ne odredjuje ništa drugo. Ne može se dakako uzeti, da je i novela zatekla profesora N. N. u službi po tom, što ga je zatekao u službi § 136. sa svojim još nenoveliranim dijelom. I za novelu važi načelo §§ 248., 136., da naime ne dje-

[4]) isp. U n g e r, System str. 114, 124—129; K r a i n z-E h r e n z w e i g, System I., str. 53.

[5]) Isp. U n g e r, System I. str. 100; P f a f f-H o f m a n n, Commentar I. 213, Excurse I. str. 180, 363; Z e i l l e r po Pfaff-Hofmann, Excurse, I. str 364, § 8 o. g. z.

[6]) Isp. U n g e r, System I. str. 128.

[7]) Isp. P f a f f-H o f m a n n, Commentar I. str. 113; 156 Excurse, I. str. 123.

luje unatrag, te nju ne može da zamijeni u tom pravcu prijašnji propis. I novela kao što i prijašnji propis hoće da za sve službenike donesu jednakopravan propis u pitanju opterećenja penzije plaćanjem uloga u penzioni fond, a ta jednakopravnost ne može se održati, ako se povišeno ulaganje po noveli protegne ne samo na buduće, nego i na prijašnje penzionere, s kojima je to pitanje otprije uredjeno, jer onda novela teže pogadja prijašnje penzionere, oduzimljujući im jur stečenu njihovu imovinu, dočim se kod budućih penzionera dakako ne zna, kakovu će penziju i uz koja opterećenja tek steći.

V. — To shvaćanje, da naime ovakove novele ne djeluju unatrag, prihvatio je i Državni savjet u presudi od 28. rujna 1936. br. 19895,[8]) gdje se kaže u razlozima: »Osporenim rješenjem tužiocu se osporava pravo na državnu penziju počevši od 1. travnja 1933., pa na dalje vrijeme, pošto u isto vrijeme uživa i općinsku penziju. Isto mu se osporava, počevši od 1. travnja 1933. na osnovu § 132. zakona o činovnicima onako, kako je taj propis dopunjen § 80. toč. 6. financ. zakona za 1933-34. godinu.

Kako je navedeni propis točke 6. § 80. financ. zakona za 1933-34. god. prema svojoj sadržini jedan potpun nov propis, to isti važi samo od dana, kada je dobio obaveznu snagu. Po ovom propisu gube penziju samo oni penzioneri, koji bi stupili u samoupravnu službu i zvanja, koja povlače pravo na penziju ili bi takovu penziju dobili poslije njegovoga stupanja na snagu t. j. 1. travnja 1933.

Sa tužiocem nije takav slučaj, jer je penziju od samouprave dobio prije stupanja na snagu pom. toč. 6. § 80. financ. zakona za 1933/34. godinu. Stoga se .... osporeno rješenje kao protivno zakonu ima poništiti.«

U našoj presudi odstupio je Državni savjet od toga shvaćanja, kako je gore razloženo.

Pravi se doduše ta razlika medju oba slučaja, da se u onom starijem ističe, da je »navedeni propis toč. 6. § 80. financ. zak. za 1933/34. god. prema svojoj sadržini jedan potpun nov propis«, dočim se u našem slučaju kaže, da je novim »propisom izmijenjena samo prvobitna stilizacija § 136. st. 3. zakona o činovnicima«. No to razlikovanje nije osnovano, jer je i ova izmjena nov propis, različit od prijašnjega (»prvobitne stilizacije«), pa Državni savjet pozivom na tu razliku i rješava sada na osnovu te nove stilizacije drugačije, nego je riješio prije u presudi od 5. studenoga 1934. br. 29143 na osnovu »prvobitne stilizacije«.

VI. — Toliko neka je pripomenuto, što se tiše same presude Državnog savjeta, ne pazeći na to, koliko je opravdana sama novela, o kojoj je ovdje riječ naime § 103. st. b) financ. zakona za 1936/37. A sada nekoliko riječi i o njoj te njezinoj primjeni u slučajevima, što nastanu ili su nastali, dakako poslije 1. travnja 1936.

Novela »mijenja« činovnički zakon od 1931. tekstualno i to ne samo naš § 136., nego i §§ 94. i 151., dočim u tekst ostalih propisa ne dira, te bi se prema tomu mogle u novom izdanju činov. zakona provesti samo te izmjene. A novela je u neskladu i sa nekojim drugim

[8]) Saopćena u »Zagrebačkom Penzioneru« od 10. prosinca 1936 br. 23.

važnim propisima činov. zakona, naprama kojima se nikako ne može opravdati.

Tako po § 144. naplaćuju se ulozi prilikom izdavanja prinadležnosti, koje služe za osnov ulaganja. Dakle se prinadležnost mora izdavati t. j. ulagač ju mora dobivati, ako će od nje da se uzimlje ulog. To se još k tomu razumije i po sebi, da nema dažbine, gdje nema imovine, dažbini podvrgnute. No ipak, u opreci s tim, po riječima novele naplaćuje se ulog od položajnoga dodatka i onda, kada ga ulagač ne dobiva kao pripadajuću mu prinadležnost.

Tako nadalje odredjuje § 272. za one, koji su penzionirani po zakonu od 31. srpnja 1923., osnov za ulaganje, tim da »saobrazno § 136.« služe za osnov ulaganja one prinadležnosti, koje su bile osnov za odredjivanje lične penzije. Dakle je »saobrazno § 136.« to, da mora da je bilo i osnov za ličnu penziju, što hoće da bude osnov za ulaganje. Zakon prema tomu jasno kaže sam, što znači njegov § 136. st. 3, no s tim u opreci ministarski raspis od 12. svibnja 1933. br. 57111,[9]) što je gore spomenut, kao što i novela uzimlju, da položajni dodatak služi za osnov ulaganja i onda, kada nije služio za osnov količini lične penzije.

Tako § 120. u prvom dijelu propisuje: »Osnov za odredjivanje količine lične penzije činovnika je plaća i položajni dodatak, koji su činovniku pripadali u času penzioniranja«. To je pravilo, ali odmah za tim dolazi iznimka ovako: »Položajni dodatak služi kao osnov tek kad činovnik navrši dvadeset godina službe, koja se po § 113. računa u rok za sticanje penzije.« To je iznimka naprama prvomu dijelu, koja naznačuje, kada položajni dodatak iznimno ne služi kao osnov za odredjivanje količine lične penzije. U skladu s tim § 136. st. 3. prvobitne redakcije dakako takodjer pravi razliku, te položajni dodatak uzimlje za osnov ulaganja samo onda, kada je bio i osnov količine lične penzije. Tako i § 272., gore već istaknuti.

Novela naprotiv ne pozna te razlike, njoj je sve jedno isto, da li penzioner dobiva taj dodatak, ili ne dobiva, dotično da li ima 20 godina službe ili nema, ona uzimlje ulog od položajnoga dodatka kao da ga dobiva svaki penzioner, koji ga je dobivao kao aktivni činovnik, kao da ni nema iznimke u §-u 120. Kada se k tome uvaži, da ne može biti u namisli zakonotvorca (§ 6. ogz.)[10]) ta ničim neopravdana, u očitoj opreci sa naravi stvari[11]) stojeća nejednakost, neravnopravnost medju penzionerima, da naime ulog od položajnoga dodatka plaćaju ne samo oni, koji tu prinadležnost imaju, nego i oni, koji je nemaju: opravdano je uzeti, da novela glasi preširoko, obuhvaćajući svojim riječima i pravilo i iznimku, te bi ju valjalo restriktivnim tumačenjem[12]) stezati, tako da važi samo za pravilo, no za iznimku t. j. za

[9]) U bitnom sadržaju otisnut u raspravi spomenutoj u op. 1 na str. 13 »Mjesečnika« za god. 1936.

[10]) Isp. moju brošuru »Rastu li novčane tražbine, kad valuta pada«, 1925 str. 11, 12. »Namisao zakonodavca« u § 6 o. g. z. ne može da znači što drugo osim objektivnu, t. j. u postojećem pravu izraženu misao, jer inače ne bi u zakonu bilo potrebite izvjesnosti ni stalnosti.

[11]) Isp. moju brošuru »Rastu li novčane tražbine kad valuta pada« 1925, str. 13, 14.

[12]) Isp. Unger, System, I. str. 86, 87; Krainz-Ehrenzweig, I. str. 45.

slučaj, gdje položajni dodatak nije služio za osnov količine lične penzije, da ne važi, nego da položajni dodatak u tom slučaju ne služi ni za osnov ulaganja.

Za osvjetljenje novele neka posluži još i ovo:

a) Penzioner recimo IV/I grupe sa 19 i pol godina službe i manje od 45 godina života, dakle sa ličnom penzijom od D. 1487.55 (t. j. po § 123. č. z. 63.3% od plaće sa D. 2350) mora plaćati od toga iznosa ulog od D. 183.50 u penz. fond t. j. upravo onoliko, koliko aktivni činovnik iste grupe od D. 3670, što ih dobiva od plaće i od položajnog dodatka. Osnov je naime jedan te isti kod obojice t. j. plaća i položajni dodatak, premda penzioner nema ovoga dodatka, pa onih 183.50 znači 12.30% od njegovih 1487.55, a samo 5% od 3670, što ih dobiva aktivni činovnik.

Očito je prema tomu, da se to ne može smatrati kao jasna misao zakonotvorca t. j. zakona. A ta ogromna nerazložna razlika potiče u glavnom otuda, što penzioner mora da plaća ulog i od prinadležnosti, od koje ništa ne dobiva u penziju. U tom leži stvarno povišenje postotka normiranoga u § 137. sa 5%, gdje se očito misli na osnov u istinu postojeći, a ne fingirani.

b) Ako takav penzioner IV/I grupe sa 19 i pol godina službe i manje od 45 godina života, dakle s ličnom penzijom od D. 1487.55 umre bez djece za recimo pol godine dana, dobiva njegova udovcia po § 139. č. z. u ime porodične penzije 40% od D. 2350 (plaće) t. j. 940 i 40% od 1320 (polož. dodatka) t. j. 528 dakle ukupno 1468 t. j. samo 19.55 manje od 1487.55 (lične penzije), dočim je lični dodatak njezin i njegov jednak naime D. 215.22 (t. j. 63.3% od D. 340 po ured. br. 37000/I od 19. rujna 1935.). No ako se od njegovih beriva (1487.50 + 215.22 = 1702.77) odbije ulog u penzioni fond sa 183.50, službenički porez sa 43 i 1% vanredni doprinos sa 13 . j. sveukupno D. 239.50, ostaje čistih samo D 1463.27, dočim su kod njezinih beriva (940 + 528 + 215.22 = 1683.32) odbici samo 39 u ime služb. poreza i 13 u ime 1% vanrednoga doprinosa t. j. ukupno 52, tako da ostane čistih D. 1631.22. Dakle su udovičina čista beriva veća za D. 167.95. A kada još k tomu tu veću penziju dobiva udovica sama za sebe, dok za živoga muža njegova manja lična penzija ima da služi pokriću potreba njih obojice: biva jasno, da takovo normiranje, po kojem žena ima od smrti muževe očekivati toli znatnu korist imovinsku, stoji u očitoj opreci s naravi stvari, pa da se to ne može smatrati kao jasna misao zakonotvorca.

Spomenuti ministarski raspis br. 57111/II kaže, da bi povrijedjen bio i materijalni interes porodice ulagačeve takovim tumačenjem §-a 136. st. 3., po kojem naime ulagač ne bi trebao plaćati ulog od položajnoga dodatka, koji nije služio za osnov količini lične penzije, »pošto bi se smanjenjem osnova ulaganja smanio i osnov za odredjivanje količine porodične penzije, što svakako nije u skladu sa tendencijama zakonodavca, koji je htio da favorizira interese porodice ulagača«.

Ta je stvar pobliže razložena u spomenutoj raspravi u »Mjesečniku« Pravničkog društva za god. 1936. br. 1 str. 11, 12, a ovdje je istaknuti samo to, da se o tom materijalnom interesu porodice ne može govoriti, gdje ulagač nema porodice, ili barem ne takove, koja bi ovlaštena bila na porodičnu penziju. K tomu takovo favoriziranje porodice naime uz ubiranje i nepripadajućeg uloga, dakle skraćivanje lične penzije, kako bi se polučila što veća porodična penzija, imalo bi to manje uspjeha, što dulje bi živio ulagač t. j. glava porodice; pogotovo bi ostalo bez uspjeha, gdje bi on i preživio svoju porodicu (§ 155) dotično punoljetnost sinova ili udaju kćeri ili njihovu inu opskrbu (§§ 152., 153., 154.) Prema tomu je taj interes materijalni neizvjestan i ne pazeći na to, da nije u skladu sa dobrim odnosima u porodici. Naprotiv je izvjesno svakako to, da se ubiranjem nepripadajućeg uloga nepravedno prikraćuje činovnička penzija u sadašnjosti, dočim se ne zna, što će donijeti budućnost.

Da li je vanparnični put za razdiobu zajednice obvezatno primaran?

Napisao dr. Rudolf Legradić, sudac Okružnoga suda u Splitu.

Zadatak je formalnoga prava, da omogući održanje i oživotvorenje materijalnoga prava. To održavanje i oživotvorenje materijalnoga prava treba da bude što potpunije, a idealni je zadatak formalnoga prava, da to omogući. To je njegova unutrašnja svrha. To je vrhovna namjera zakonodavčeva u svakom formalnom pravu. Iz toga se izvodi načelo, da tumačenje formalnoga prava mora uvijek biti upravljeno na ostvarenje ove njegove bitne svrhe. Obratno postupanje dovodi do poremećaja ravnoteže izmedju formalnoga i materijalnoga prava tako, da se formalno pravo zapravo pretvara u materijalno, jer sprečava puno ostvarenje odnosno održanje materijalnoga prava i u toliko ga zapravo ukida. Na taj način se radja onaj formalizam, koji je s pravom toliko ozloglašen kod pravnika, a još više kod lajika, koji ga osjećaju kao izravnu nepravdu.[1])

U vrstu ovakovih formalizama spada i teorija o obvezatnoj primarnosti vanparničnoga puta za razvrgnuće zajednice.

U vladniom obrazloženju uz projekat v. p. ističe se, kako na području o. g. z-a i patenta i teorija i praksa zastupaju gledište, da se razvrgnuće zajednice, ako se ovo želi provesti sudskim putem, može dozvoliti samo na osnovu izvršne sudske osude ili kojega drugoga izvršnoga naslova, makar da medju učesnicima ne postoji nikakav spor o potrebi raskidanja zajednice. Medjutim sam gradjanski zakonik ne isključuje vanparnično razvrgnuće zajednice. Stoga projekt propisuje, da se raskidanje zajednice može tražiti u vanparničnom postupku, ako medju suvlasnicima ne postoji spor po predmetu diobe i o opsegu zajedničke stvari ili imovine, u pogledu aktive i pasive i o pravu sluvlasništva pojedinih suvlasnika ili o veličini njihovih udjela.

---

1) »Es ist ein verhängnissvoller Irrtum, das formale Recht zum Tyranen des materiellen Rechtes zu machen, während es nur dessen Diener zu sein hat«, kaže Sperl u »Das jugoslavische Zivilprocess- und Exekutionsrecht« u Spomenici Dolencu, Kreku, Kušeju i Skerlju, Ljubljana 1937, strana 457, bilješka 9.

Dakle ranije, prije v. p. osjećalo se je kao neopravdano otežavanje ostvarenje materijalnoga prava, stanovište, da se sudska dioba može tražiti samo kroz parnicu, te je zbog toga nastao opravdani zahtjev, da se omogući i vanparnični put za diobu zajednice. Uzakonjenje ovoga zahtjeva u novom v. p. pretstavlja zato doista napredak, jer pruža šire mogućnosti za ostvarenje prava na diobu zajednice.

Medjutim teorija o obvezatnoj primarnosti ne samo što ne omogućuje takav napredak, nego naprotiv stvara nazadak, jer traži, da se i onda ima uputiti vanparnični postupak, kada je unaprijed jasno (n. pr. kada sam tražilac diobe ospori koje bitno pitanje), da će vanparnični sud morati stranke uputiti na parnicu. U takvom slučaju povlačenje stranaka pred vanparničnoga suca nema smisla, a pretstavlja i osjetljivi trošak, u čemu i leži otežavanje ostvarenja materijalnoga prava. Dakle, dok je prije bila potrebna samo jedna faza: parnica, sada se po teoriji o obvezatnoj primarnosti traži za veliki broj slučajeva dvije faze: vanparnični i parnični postupak. To pretstavlja jedno osjetljivo otežavanje ostvarenja materijalnoga prava, pa je i to već dovoljno, da oduzme svako opravdanje ovoj teoriji s naučnoga stanovišta. O velikim pak praktičnim mogućnostima, koje pruža ispravno shvaćanje ovoga pitanja (fakultativnost v. p.) opširno je pisao dr. Špan u »Mjesečniku« od 1937. god. br. 4, pa je suvišno, da se to ovdje ponavlja.

Kako pak pristalice teorije obvezatne primarnosti opravdavaju svoje stanovište? U oblasti nauke kod nas je (koliko je meni poznato) jedini zastupnik ove teorije tumač v. p. od Žilića-Šanteka. Tu se, medjutim, iznosi samo tvrdnja, da je vanparnični sud »primarno nadležan, te suvlasnici moraju diobu tražiti kod vanparničnoga suda« (Žilic-Šantek, tumač v. p. str. 661). Citira se nadalje (ali ne u vezi sa ovom tvrdnjom) i vladino obrazloženje projekta, koje takodjer ne zastupa ovo, gledište (str. 663).[2] [3] Slijedi dakle, da tumač Žilića-Šanteka smatra

[2] Isto mišljenje zastupa o vladinom obrazloženju dr. Špan, »Mjesečnik« 1937 god., br. 4.

[3] U vladinom obrazloženju nigdje se izričito ne govori o obvezatnoj primarnosti, a ne može se ni inače izvesti. Mjesta, koja za ovo pitanje dolaze u obzir glase:

»Iskustvo dokazuje, da potreba parnice onoga, koji traži diobu, izlaže šikanama od strane onoga, koji nema interesa, da se dioba brzo svrši, t. j. obično onoga, koji se nalazi u posjedu (državini) zajedničke stvari, i da se taj u većini slučajeva posluži parnicom kao dobrim sredstvom, da odugovlačenjem okončanja parnice što duže bespravno drži u svojem posjedu zajedničku stvar. Pored toga dolazi još u obzir, da potreba parnice diobu još jako poskupljuje.

Zakonik o sudskom postupku u gradjanskim parnicama za Srbiju je ovo pitanje u toliko celishodnije riješio, što je bar za veliki broj slučajeva isključio put parnice i dao diobe u nadležnost izbranih sudaca (§ 443). Treća novela austr. gradj. zak. učinila je već jedan korak u pravcu primjenjivanja vanparničnoga postupka na diobe, predvidjajući u svojem § 31, da se imaju rješenja o vršenju služnosti nastalih u smislu §-a 848 o. g. z. uslijed diobe povlasnoga ili poslužnoga zemljišta donositi u vanparničnom postupku. Spomenuti razlozi preporučuju, da se u ovom pravcu ide još dalje. Naime kada medju učesnicima nema spora ni o predmetu diobe ni o pravu suvlasništva, nema potrebe za parnicu.

Pitanja, da li je dioba izvršena na vrijeme i da li je traženje na štetu drugih suvlasnika, zatim pitanje, da li je uopće moguće izvršiti fizičku diobu, odnosno da li je to moguće bez znatnog umanjenja vrijednosti predmeta diobe, mogu se lakše i sa jednakom pouzdanošću riješiti u vanparničnom postupku.

svoju tvrdnju posljetkom čisto gramatičkoga i logičkog tumačenja zakonskoga teksta. Isto to smatraju: rješidba Stola sedmorice, odj. B, od 21. travnja 1936. Ut br. 126/36, te u »Mjesečniku« god. 1938., br. 1—2 i br. 4 objavljene rješidbe Okružnog suda u Zagrebu od 6. rujna 1937. Pl br. 2433/37 i od 26. veljače 1938. br. Pl 82/38, koje ćemo niže navesti. Medjutim, dok se u tumaču Žilića-Šanteka tvrdnja o obvezatnoj primarnosti v. p. iznosi kao nešto, što se po sebi razumijeva iz zakonskog teksta, dotle su sudske rješidbe prisiljene, da obrazlože svoje stanovište, zbog izravno postavljenoga pitanja nadležnosti u konkretnim slučajevima. One zbog toga pružaju bolji uvid u osnov ove teorije. Da se to vidi, navodima odnosna mjesta iz razloga gore navedenih rješitada:

1. Rješidba Stola sedmorice, odj. B, od 21. travnja 1938. Ut br. 126/36:

»Neosnovano je mišljenje rekurenta, da je nadležnost, predvidjena u §-u 267. v. p., fakultativne prirode. Prema tomu naredjenju u vezi s naredjenjem §-a 268. v. p. ona je primarne i obvezatne prirode i ostaje sve dotle, dok ne nastane izmedju stranaka spor o kojem od pitanja spomenutih u br. 1. i 2. §-a 267. v. p., te tek tada, ako se o tom sporu u tom postupku ne može postići sporazum, stvar dolazi pred

Stoga projekat u §-u 271 (§ 267, v. p.) propisuje, da se raskidanje zajednice može tražiti u vanparničnom postupku, ako medju suvlasnicima ne postoji spor o jednom od naprijed spomenutih pitanja.

Tako se ne misli reći, da se pri traženju raskidanja zajednice u vanparničnom postupku mora podnijeti dokaz, da ne postoji spor o jednom od spomenutih pitanja, već se vanparnični postupak ima pokrenuti, čim se traži raskid zajednice, a ako se u postupku pojavi takav spor i ne ukloni sporazumom učesnika, sud će stranku, koja zahtijeva raskidanje zajednice, uputiti na redovitu parnicu. To se izričito propisuje u §-u 272 projekta (§ 268 v. p.).

U prvom stavu ovoga citata ističe se dakle mogućnost šikane tužioca u parničnom postupku i skupoća toga postupka. Ali budući da ovi razlozi ne važe apsolutno za sve slučajeve (vidi članak dra Špana) već ima i slučajeva, kada je parnični postupak jeftiniji, ovaj razlog može da potkrijepi samo potrebu slobode izbora za tražioca diobe, koji će najbolje znati, da li je u njegovom interesu parnični ili vanparnični postupak. A što se tiče šikana, zar nije čista šikana za tražioca diobe, da ga se povlači pred vanparnični sud čak i onda, kada on sam postavlja bitna sporna pitanja, dakle kada je apsolutno sigurno, da će predmet doći pred parnični sud?

I ovaj razlog dakle govori za fakultativnost, a ne za obvezatnu primarnost, premda bi u prvi mah moglo izgledati obratno.

U drugom stavu gornjega citata ističe se, kako je isključivana parnica za cijele skupine privatno-pravnih odnosa, pa se nalazi, da u tom pravcu treba ići još dalje. Ako se iz ovoga nekritički izvede zaključak, onda bi moglo izgledati, da i za novu materiju, koja sada dolazi na red, treba uvesti isključivu nadležnost vanparničnoga suda, ako ne posvema a ono barem djelomice za slučajeve, kada nema bitnih spornih pitanja — kada dakle »nema potrebe za parnicom«. Takav je zaključak medjutim nemoguć, ako se uzmu u obzir treći i četvrti stav citata, koji raspravljaju konkretno o toj novoj materiji, za koju se ima uvesti vanparnični postupak. Točno je naime, da je parnica nepotrebna, ako medju strankama nema spora o bitnim pitanjima, pa će stoga uvidjavni tražilac diobe u svojem vlastitom interesu izabrati vanparnični put, kada doista nema spora o bitnim pitanjima. Ali to naravski ne znači, da se uvijek u vanparničnom postupku ima utvrdjivati, da li postoji ili ne postoji spor o bitnim pitanjima. Peti stav citata dapače jasno ističe fakultativnost.

U šestom stavu citata se ističe iz bojazni, da bi se vanparnični postupak za razdiobu zajednice mogao smatrati samo kao izuzetno dopustiv, da za nastupanje vanparničnoga puta nije potreban dokaz o tome, da nema spora o bitnim pitanjima. To je razumljivo, jer bi traženje takvoga dokaza značilo jedno suvišno otežavanje

sporni sud i to po naredjenju vanparničnoga suda, koji u tom slučaju stranku, koja osporuje, upućuje na parnicu (§ 268. v. p.).[4])

2. Rješenje Okružnoga suda u Zagrebu od 6. rujna 1934. Pl br. 2433/37:

»U smislu §-a 267. st. 2. v. p. odlučuje sud po vanparničnom po stupku, da li se i kako se ima provesti dioba zajedničke imovine, ako medju suvlasnicima nema spora: 1. o predmetu diobe i opsegu zajedničke stvari ili imovine i u pogledu aktiva i pasiva; 2. o pravu suvlasništva pojedinih suvlasnika ili po veličini njihovih udjela.

U nazočnom slučaju nema spora u pogledu gornjih točaka, pa za rješenje pitanja načina diobe zajedničke imovine nije nadležan sud po redovitom postupku nego po vanparničnom postupku. Kako je sud navedeni spor raspravio i presudio po parničnom postupku, upao je u ništavost po toč. 6. §-a 571. grp.«

3. Rješenje Okružnoga suda u Zagrebu od 26. veljače 1938. br. Pl 82/38:

»Sama tužba je podnesena 16. kolovoza 1937., dakle u času, kada je vanparnični postupak bio na snazi. Prema tome imaju se primijeniti ustanove v. p. p-a. Po §-u 267. v. p. p-a je nadležan za raskidanje zajednice vanparnični sud. Istom, ako su sporna pitanja o predmetu diobe ili o samom suvlasništvu, nastupa nadležnost parničnog suda, ali ta

ostvarenja prava na diobu zajednice. Zato, da bi se istaknuta bojazan otstranila, je propisano, da se postojanje bitnih spornih pitanja može utvrditi u samom vanparničnom postupku, u kojem će slučaju sud uputiti na parnicu stranku, koja zahtijeva raskidanje. Tako se ima shvatiti šesti stav citata. Medjutim rečenica ovoga stava: »već se vanparnični postupak ima pokrenuti, čim se traži raskidanje zajednice«, ako se uzme sama za sebe, mogla bi se shvatiti, kao da se uvijek ima pokrenuti vanparnični postupak, kadgod se želi dioba zajednice t. j. u smislu teorije obvezatne primarnosti. Ali ako se uzmu u obzir ostali stavovi citata, a osobito peti stav, gdje se o samom tekstu projekta odnosno zakona govori, da se po njemu može tražiti razvrgnuće zajednice u vanparničnom postupku, onda je jasno, da se gore spomenuta rečenica ima shvatiti tako, da je sud dužan pokrenuti postupak, čim bude (i ako bude) podnesen prijedlog, a iz toga, naravski, ne slijedi nikakva primarna obvezatnost. Slično zaključuje i Goršić u svojem tumaču vanparničnoga postupnika na str. 728: »Medjutim zakon ne traži, da se u molbi za pokretanje postupka mora podnijeti dokaz, da ne postoji spor o jednom od naprijed spomenutih pitanja, nego postupak, o kome je riječ, pokreće se odmah, čim bude podnijet prijedlog«.

Ako bi pak netko ipak želio, da iz vladinoga obrazloženja projekta, silom izvede zaključak o obvezatnoj primarnosti, treba mu ukazati na to, da vladino obrazloženje projekta nije zakonski tekst, nego subjektivno mišljenje njegovoga sastavljača i da zbog toga u zakonskom tekstu ne treba tražiti nešto, čega u njem nema. Zakonski tekst se ima uzeti onako, kako je objavljen, jer je od projekta do zakona prilično dalek i težak put, pa je uzaludno tražiti psihološku volju zakonodavca, već ovu treba objektivno iskonstruirati iz danoga zakonskoga teksta. »Mi svi pravnici govorimo o »volji« zakonodavčevoj; ali volja, o kojoj govorimo i na koju mislimo, druga je nego psihološka. Potrebno je osloboditi se sugestije pojma psihološke volje, upravo fikcije; za ovo je potrebno biti više iskren sa samim sobom, biti moralno kuražan i osloboditi se zablude, nego što je potrebno biti učen. Mi smo za sociološku teoriju. I ova škola polazi takodjer od teksta. U koliko sam tekst ne pruža oslona za strogo i sigurno rješenje, valja tražiti rješenje, koje je najpravičnije, najcelishodnije i najkorisnije, i to prema prilikama, u kojima živimo i gledištima, koja vladaju u društvu (Gjorgje Tasić: Uvod u pravne nauke, Beograd 1938, str. 145).

[4]) Ovo je očito omaška, jer se prema §-u 268 v. p. upućuje na parnicu stranka, koja traži razdiobu.

spornost mora se ustanoviti u vanparničnom postupku, a vanparnični sud mora onda stranke uputiti na put redovite pravde.

Prema tome postoji prvotna nadležnost vanparničnog suda, a vanparnični postupak i u slučaju rečenih spornih pitanja[5]) mora prethoditi parničnome.«

Kako iz navedenih rješitada vidimo, broj 1. se pozivlje na § 267. st. 2. v. p. u vezi sa §-om 268. v. p., broj 2. se pozivlje samo na § 267. v. p., a broj 3. se izričito pozivlje samo na § 267. v. p., a stvarno i na § 268. v. p. Sve tri rješidbe se dakle pozivlju na § 267. v. p., tumačeći ga gramatički i logički.

Medjutim ima nešto u tekstu ovoga §-a preko čega nikakvo ozbiljno gramatičko i logičko tumačenje ne smije preći. Naime u tekstu §-a 267. stav 1. v. p. posebno se ističe vanparničnost postupka za raskidanje zajednice.[6]) Tako stav 1. §-a 267. v. p.: »Za raskidanje zajednice vanparničnim putem nadležan je i t. d.«, a stav 2. istoga paragrafa: »Na zahtjev ma koga suvlasnika sud će po vanparničnom postupku odlučiti i t. d.«

Ovo isticanje vanparničnosti postupka ne može biti slučajnost ili redakcijska griješka, jer se dvaput opetuje u istom §-u. Ako je tako, što to onda znači, kada se u jednom vanparničnom postupniku posebno ističe vanparničnost postupka za neki predmet? To ne može drugo značiti, nego da zakonodavac ukazuje na to, da postoji istovremena nadležnost i parničnoga suda za isti predmet. Inače bi se moralo pretpostaviti, da se zakonski tekst služi tautologijama t. j. čistim besmislicama, a na takvu pretpostavku ne ovlašćuje nikakvo gramatičko a najmanje pak logičko tumačenje. Teorija, pak o obvezatnoj primarnosti postavlja medjutim baš takvu pretpostavku, pa zbog toga nema nikakva prava, da se pozivlje na § 267. stav 1. i 2. v. p. Naprotiv iz ispravnoga gramatičkoga i logičkoga tumačenja ovoga propisa slijedi nesumnjivo, da je nadležnost vanparničnoga suda samo fakultativne prirode.

Vidjeli smo, da se rješidbe br. 1. i 3., osim na § 267. v. p., pozivlju i na § 268. v. p., koji propisuje upućenje tražioca na parnicu o diobi, čim se ospori koje bitno pitanje. Sasvim je logično, da upućenju na parnicu mora prethoditi vanparnično raspravljanje sa strankama, kada je jednom već upućen vanparnični postupak (a § 268. v. p. drugo i ne pretpostavlja), jer bi inače samo upućenje na parnicu ostalo u zraku. Kada se zatim uslijed toga zametne parnica, onda je svakako vanparnični postupak bio primaran, ali iz toga slijedi samo to, da je vanparnični postupak bio upućen i dovršen upućenjem na parnicu, ali ne i dužnost, da ga se uvijek mora uputiti, kadgod se želi razvrgnuće zajednice. Pitanje obvezatne primarnosti se dakle ovakvom argumentacijom ne može niti postaviti, a kamo li riješiti. Stoga §§ 267. i 268. v. p. niti svaki sam za sebe niti povezano ne pružaju nikakva oslona za teoriju obvezatne primarnosti.

Vidimo dakle, da se niti sa čisto naučnog stanovišta, niti sa zakon-

[5]) Ovdje se dosljedno sa zauzetoga stanovišta ističe, da je faza vanparničnoga postupka formalno potrebna i onda, kada je ona stvarno nepotrebna. To se zove formalizam!

[6]) Na ovo su već s pravom ukazali Stanoš Ivo u »Pravosudju« od 1936 god., br. 7—8 i dr. Span u »Mjesečniku« od 1937 god., br. 4.

skoga stanovišta, pa niti sa praktičnoga stanovišta (vidi spomenuti članak dra Špana) teorija o obvezatnoj primarnosti vanparničnog postupka za razvrgnuće zajednice ne može opravdati, pa se svakako mora preporučiti, da se čim prije napusti kao nazadna i štetna.[7])

Problematika valutnog zakonodavstva

Napisao dr, Željko Lederer, Zagreb

(Svršetak)

VI. Današnji normativni vid problema. — Kada je u pojedinim narodnim gospodarstvima — pa tako i kod nas — uzeto zlato kao sredstvo, da se definira vrijednost novca, bila je pretpostavka, da je zlato zapravo jedna politički i ekonomski indiferentna roba. Pokazalo se, da tome nije tako. Zlato je uslijed toga, što se gomilalo u pojedinim državama odredjene političke tendencije — sada u Francuskoj, sada u Sjedinjenim sjevero-amerikanskim državama — i uslijed toga, što je izbjegavalo izvjesne zemlje, postalo sredstvom političke i ekonomske borbe. Glavno je uporište u toj borbi bila upravo okolnost, da je zlato kao najinternacionalnija roba i kao ona roba, koja je najmanje roba, bilo postalo medjunarodnim nvcem. Uslijed toga mogle su i pojedine zemlje da propišu drugim državama uslove njihova udioništvovanja u medjunarodnoj trgovini. Posljedak je ovoga razvoja — koji je bio pogodovan i privatnom spekulacijom (ta zlato je i svačiji privatni novac) — da je nastao disparitet izmedju onih valuta, koje su vezane uz zlato i slobodne u svojoj migraiconoj slobodi (i jedno i drugo postaje konstitutivnim čimbenikom pojma »zlatni standard«), te onih valuta, koje su odviše siromašne na zlatu, te stoga podrazumijevaju režim strogoga nadzora prometa zlatom i devizama, a napose zabranu migracije zlata, odnosno zlatnih, tzv. slobodnih deviza. U tim zemljama se ograničuje promet zlata (i valuta, koje se mogu lahko pretvoriti u zlato) onamo, da samo vrhovni čuvar narodne valute može dopustiti izvoz zlata. Da u tim nastojanjima ne bude smetan, doneseni su pojedini devizno-valutni

7) Po završetku ovoga članka objavljena je u »Mjesečniku« god. 1938. br. 9, rješidba Stola sedmorice A od 3. veljače 1938, br. 58/38 u kojoj se kaže: »Prizivni sud je stao na stanovište, da se za svako razvrgnuće zajednice vlasnosti ima najprije provesti postupak po §-u 267 v. p., a dok taj nije proveden, ne može se tražiti razvrgnuće u redovnom pravnom postupku. — Tužioci pobijaju taj zaključak navodeći, da po §-u 267 v. p. stranka može, ali ne mora da traži najprije vanparničnim putem razvrgnuće zajednice.

Ni jedno ni drugo stanovište nije osnovano. Vanparnični je sud doista nadležan za razvrgnuće zajednice, ali samo u koliko nema spora o činjenicama, navedenim u §-u 267 (stav 2) br. 1 i 2 v. p., a ako je spor o tom, ne mora ni prethoditi vanparnični put«.

Kolikogod se mora pozdraviti ovaj napredak sadržan u gornjoj rješidbi, ipak se mora utvrditi, da ni ovakvo rješenje ne može zadovoljiti. Ono staje na pol puta. Ono uporno još stoji na teoriji obvezatne primarnosti, ali ujedno uvidja apsurdnost apsolutne prinude vanparničnoga puta, ako se u parničnom postupku pokaže, da postoje bitna sporna pitanja. Na ovaj način se fakultativnost uvodi kroz stražnja vrata, pošto je bila izbačena kroz glavna vrata, jer će svaki sada izabrati parnični put, kada je uvjeren, da postoji spor o bitnim pitanjima. Ali ako je takvo uvjerenje bilo pogrješno, onda će se to platiti u obliku parničnih troškova, pošto tužba bude odbačena zbog nedopuštenosti pravnoga puta. To naravski nije opravdano, jer mjesto odbacivanja tužbe mnogo je jednostavnije, da parnični sud sam okonča stvar. Dolazimo opet do apsolutne fakultativnosti.

Ovom je rješidbom svakako probijen put do usvajanja fakultativnosti vanparničnoga postupka za razdiobu zajednice, i nadati se je, da će naše sudovanje ovo stanovište uskoro potpuno usvojiti kao jedino ispravno.

propisi. Da su u svim zemljama svim pojedincima jednako pristupačne sve strane valute, bile bi u najskorije vrijeme razgrabljene sve t. zv. »slobodne devize«, t. j. došao bi i opet do primjene Greshamov zakon, da loš novac istiskuje dobri. No u interesu je države, da joj igra toga zakona ne onemogući ekonomski promet sa zemljama, koje primaju samo zlato ili t. zv. slobodne devize.

Kod nas je doduše u čl. 3 st. 2 zakona o novcu rečeno, da je »Narodna banka obavezna, da zamjenjuje novčanice bez ograničenja količine; zamjena za zlato se, ipak, nikome ne može vršiti za manji iznos od 250.000 dinara«, a u 3. stavu istoga propisa se veli, da je »izvoz zlata i deviza« slobodan«: Ipak su kasnije donesene tome protivne odredbe:

1) Odredjuje čl. 1, st. 8 pravilnika za promet devizama i valutama: »Kupovina i prodaja deviza i valuta, plaćanje dugovanja i naplata potraživanja u inostranstvu kao i ostali propisi deviznoga prometa moraju se obavljati isključivo preko za to ovlaštenih ustanova«, dašto i pod uslovima ovog istoga pravilnika, definiranim u daljim njegovim odredbama.

2) Odredjuje st. 7 istoga propisa, da samo »ovlašćeni novčani zavodi i mjenjačke radnje mogu prodavati zlato, kovano i nekovano, samo Narodnoj banci, a drugim licima i ustanovama za industrijske i druge opravdane svrhe samo po specijalnom odobrenju Narodne banke«.

3) Odredjuje čl. 1 a) istoga pravilnika, da u slobodnom prometu mogu kupovati plemenite kovine samo odredjena lica, a i ona »samo na osnovu prethodnog odobrenja Narodne banke«.

4) Odredjuje okružnica Narodne banke, Zagreb, od 23 listopada 1935. br. Dev. 74/35, da ovlašćeni zavodi, bez specijalnoga odobrenja Narodne banke ne smiju izdavati uvjerenja za izvoz u inostranstvo kako plemenitih metala tako ni svake druge robe, koja je, potpuno ili djelomično, izradjena od inostranih sirovina odnosno uvezena iz inostranstva«.

5) Odredjuje čl. 1. i f. deviznoga pravilnika, da se »zaključivanje poslova u zemlji ne smije vršiti u stranoj valuti niti vezivati za stranu valutu i zlato, već se mora vršiti u dinarima bez ikakvih zaporaka«.[16])

VII. Tumačenje zabrane zlatne zaporke. — Kako smo vidjeli, države, koje iz ekonomskih razloga ne mogu da imadu zlatnu valutu, jer ne mogu da uvedu zlato ni kao supsidijarno sredstvo plaćanja, smjeraju, da izbace zlato i kao mjerilo vrijednosti — dakle da papirnatomu novcu, koji nema unutarnje stvarne vrijednosti, dadu pored zakonskog atributa sredstva plaćanja i ekonomski atribut mjerila vrijednosti. Ova konfuzija tih dviju funkcija novca — formulirana u vrijeme, kada je novac bio puno drugačije naravi nego danas — uzakonjena je kod nas čl. 1. st. 9. deviznoga pravilnika. Ovo se shvaćanje razradjuje još u cijelom nizu »zvaničnih tumačenja«. Tako se veli:

1) »Ovom odredbom zabrana zaključivanja poslova u stranoj valuti ili vezivanja za stranu valutu i zlato proširena je na sve gradjansko-pravne poslove uoče« (zvanično izdanje deviznoga pravilnika sa tumačem Ministarstva financija, bankovno i valutno odjeljenje, Beograd, 1937., str. 35).[17])

16) Ove se odredbe nalaze u spomenutom djelu dra Fuksa: one pod 1) i 2) na str. 3, ona pod 3) na str. 29, ona pod 4) na str. 447, ona pod 5) na str. 23.

17) Pokazalo se, da je vezivanje uz stranu valutu bilo puno opasnosti. Došlo je do devalvacije i onih valuta, za koje se kao za USA dolar i englesku funtu — računalo, da će ostati trajno jednake. Ipak su i ove valute devalvirane. Ovo je postavilo razne sudove pred težak problem, kako da prosude valutne zaporke u USA dolarima, sklopljene u Evropi. Dr. Max Reinitz navodi slučajeve (»Entscheidungen über Golddollarversicherungen«, »Neue freie Presse«; Wien 8. septembra 1929.), u kojima je primijenjeno načelo, da zaporka »zlatna valuta«, znači »u vrijednosti zlata« — tako da je efektivno učinjena razlika izmedju dolara i zlatnoga dolara. (Vidi i njegov članak »Oberstgerichtliche Ablehnung doppelseitigen Valu-

2) »Zabranjeno je ispostavljanje fakture na osnovici strane valute uopće bez obzira na to, da li se u fakturu unosi strana valuta, ili se pak na osnovu ugovora (zaključenoga prije 23. listopada 1931., a koji predvidja obavezu u stranoj valuti) prethodno izvrši preračunavanje strane valute u dinare, pa se u fakturu unese samo rezultat tog preračunavanja u dinarima, jer se i u tom slučaju, na taj način, dinar 'vezuje' za stranu valutu« (Ovako je Ministarstvo financija aktom od 3. ožujka 1937., br. VIII-12455, na osnovu čl. 21 pravilnika razjasnilo svoje rješenje od 23. listopada 1931., br. II-211568, objavljeno u »Službenim novinama« br. 251 od 27. listopada 1931.).

3) »... da se počev od 1. siječnja 1932. sve police osiguravajućih društava u našoj zemlji po osiguranju života, provala i drugih slučajeva mogu izdavati samo u dinarima; ... da se police osiguranja, izdane u dinarima, ne mogu vezivati ni na koju stranu valutu ili zlato, niti se u polici osiguranja ili zasebnom pismu može predvidjati ma kakva zaporka, koja bi se odnosila na stranu valutu ili zlatne dinare; ... da se naši državljani ne mogu osigurati kod osiguravajućih društava u inozemstvu«. (Rješenje Ministvarstva financija od 31. prosinca 1931., br. II-145373).

Ovo tumačenje zlatne zaporke počiva na onoj već ranije istaknutoj nominalističkoj tezi »kruna je kruna«. U tom smislu se može ovaj režim sažeti u slijedećim točkama: 1) Medjusobno se pobijaju propisi jednoga te istoga pravnoga sistema, koji na jednoj strani definira sam novac pomoću zlata i priznaje načelo valutarnoga ekvivalenta, a na drugoj se strani zabranjuje strankama vezivanje dinara uz zlato, kako to čini zakon o novcu. — 2) Istovremeno obdržavanje svih tih propisa stavlja pojedinca u gori položaj, no što je bio u oči inflacija, jer je tada još mogao računati na poštivanje načela o valutnom ekvivalentu — kako je ono konačno i provedeno pri već spomenutim valorizacijama — a sada toga nema, premda su posljedice inflacije poznate.

Sukob propisa, kako se ovdje ukazuje, rješava se u smislu općih propisa: s jedne strane je devizni pravilnik, t. j. uredba Ministra financija, s druge su strane dva zakona: zakon o novcu i opći gradj. zakonik. Budući da glasom čl. 100 ustava sudovi sude po zakonima, dakle ne po uredbama, ako su ove protuzakonite, ukazuje se potreba preispitati zakonitost odredbe o zabrani zlatne zaporke.

»Pravilnik o uredjenju prometa devizama i valutama« je donesen dne 7. listopada 1931 pod br. II-112400 na prijedlog Narodne banke, a na osnovu čl. 9 zakona o odobrenju ugovora izmedju Države i Narodne banke za izvršenje zakona o novcu. Stoga treba ocijeniti 1) odnos t. 9 čl. 1 deviz. prav. prema čl. 9 zak. o odob. ugovora izmedju Države i Narodne banke. 2) odnos ugovora izmedju Države i Narodne banke prema zakonu o novcu kraljevine Jugoslavije, 3) odnos zakona o novcu prema §§-ima 988 i 989 o. g. z. Potonji zakonski propisi mogu biti promijenjeni čl. 1 t. 9 dev. pravilnika, samo ako se pravilnik o uredjenju prometa devizama i valutama drži unutar granica zakona o novcu, te zakona o ugovoru sklopljenom izmedju Države i Narodne banke za izvršenje zakona o novcu.[18])

taschutzes«, ibidem 5. listopada 1935.). Protivnoga mišljenja je Vrhov. sud u Brnu: pozivom na § 901 o. g. z., ističe se, da je očito, da su stranke odabrale kao valutnu zaporku USA dolar, jer su držale, da je ta valuta naročito postojana, i da to ne bi učinili, da su predvidjeli, da će dolar biti tako bitno devalviran. Dakle u valutnoj zaporci primjenjuje se onaj standard »valute zaporke«, koji je imala u času sklapanja ugovora. (Osuda bez oznake datuma i broja prikazana u »Prager Tagblattu« od 20. travnja 1938.).

18) O analognom problemu su imali da rješavaju čehoslovački sudovi. Značajna je rješidba od 11. lipnja 1937., br. Rv 11481/36, koja se odnosi na slučaj čiste zlatne zaporke, t. j. na »zlatnu kč«. Presudjuje se, da je ta zaporka zakonita, čim joj je osnov onakova relacija domaće valute prema zlatu, kako ju je definirao

Nema protivurječja izmedju opć. gradj. zakonika i zakona o novcu. Kako smo naime gore, govoreći o primjeni §§-a 988 i 989 o. g. z., rekli, može se pojam »dinara« jednako supstituirati za prvu kao i za drugu nepoznanicu § 989 o. g. z. Nema poteškoća ni onda, ako se pretpostavi, da se pored »Dinara A«, za koji se dobila roba x, stvorio »Dinar B«, za koji se dobiva roba x/2. Prema tome, kasniji zakoni a napose čl. 9 zak. o ug. nisu stvoreni radi lakše provedbe toga načela o valutarnom ekvivalentu; ovo je načelo, kako smo iz gore navedenih pravnih vrela vidjeli, konačno priznato već iz vanpravnih razloga, kako bi se, i opet zbog vanpravnih obzira, očuvala stalnost novca, — dakle kako se pored »Dinara A« (a to je bio dinar onako, kako ga je definirao zakon o novcu) ne bi stvorio »Dinar B«. Vidi se iz teksta čl. 9 st. 2, da se mislilo, da se to dade postići i to tako, da se »olakšava bilo da ograničava, u odgovarajućoj mjeri. zaduženja u inostranstvu ili kreditovanja inostranstva — prema tome, da li će smatrati, da te operacije pojačavaju ili slabe za budućnost stalnost novca«. (Nije nam namjera, da ovdje ispitamo, da li se mjerama, koje pogadjaju »zaduženja u inostranstvu ili kreditiranje inostranstva« pogadjaju upravo oni čimbenici, koji bitno uplivaju na stalnost novca). Ovo je ujedno jedini zakonski osnov za posredovanje države u slobodu prometanja devizama i zlatom. kako je ta sloboda uzakonjena u čl. 3 zakona o novcu. Prema tome ima se devizni pravilnik držati zakonskih granica. One su u zakonskom normiranju naše vjeresijske politike u odnosu prema inozemstvu. Ove je granice, prema tome, čl. 1 t. 9 dev. prav. i po slovu i po smislu daleko prešao, i to time, što se izričito odnosi ne na »zaduženja u inostranstvu« (a to su granice po čl. 9), već na »zaključivanje poslova u zemlji«.[19]) Dok čl. 9 pretpostavlja, da do oscilacija u vrijednosti dinara može doći putem zaduživanja u inozemstvu ,imala bi t. 9 čl. 1 pretpostaviti, kako bi ostala u okviru zakona o novcu — da do oscilacija vrijednosti dinara može doći i onda, ako se »zaključivanje poslova u zemlji vrši u stranoj valuti ili ako se veže za stranu valutu ili zlato«.

Ali se t. 9 čl. 1 uklapa u okvir člana 9, ako se pod njom razumijeva propis »ne smiju se u zemlji zaključivati poslovi, koji bi se ovdje imali izvršiti efektivno u stranoj valuti ili u zlatu«, jer prekomjerno potraživanje zlata ili inozemnih valuta radi kolanja u tuzemstvu mora da upropasti našu valutu (Greshamov zakon); jer u konkurenciji s rjedjim zlatom ili stranom valutom pada cijena one robe, koje više imade, a diže se cijena robe, koja je rjedja. (Uostalom općenito se u načelnim inozemnim rješidbama o važenju zlatne zaporke naglašava, da ju treba ispravno razumjeti onamo, da se njome uredjuje ne pitanje, u kojem novcu, nego u kojoj vrijednosti treba likvidirati odnosni angažman).[20]) Medjutim naše su upravne vlasti

zakon o novcu, te da vjerovnik ima da primi toliko u valuti časa isplate, koliko mu treba da nabavi odnosnu količinu zlata (o potonjem vidi bilj. 13 i 20). Na tome da ne mijenja ništa, da je zakonska relacija kasnije i opet zakonskim putem preinačena. (Kod nas nema analognoga zak. propisa o devalvaciji).

19) I Stol sedmorice rješidbom od 11. tudenoga 1937, br. Rev. 835/1-37 (»Mjesečnik« za god. 1938. str. 81), polaže težište upravo na te riječi, kako bi istaknuo, koji pravni režim važi za poslove, koji se odnoe van granica našega pravnoga područja. (»Zabrana zaključivanja poslova i fakturiranja robe, što se imaju vršiti u stranoj valuti, odnosno vezivanje za stranu valutu, vrijedi samo za one poslove, koji se sklapaju i izvršuju u tuzemstvu«).

20) Tako se u cit. članku dra Adolfa Šika (str. 328) ističe, da treba razlikovati »novac ugovora« (monnaie du contrat) od »novca plaćanja« (monnaie d'execution). Rješidbom od 12. veljače 1929 izreklo je Vrhovno beč. sudište, da se osiguranje sklopljeno u 7.500 zlatnih maraka, ima izvršiti ili u zlatu ili u novcu, koji će po vrijednosti odgovarati toj količini zlata. Rečeno je, da se zaporka »Goldmark« ima shvatiti kao zaporka »u vrijednosti zlata« (Goldwertklausel). Isp. članak dra Maxa Reinitza (cit. u opas. 17) od 8. rujna 1929. Tako je sudjeno i osudom Vrhov.

bile daleko od toga, da tumače tu t. 9 u tom netom izloženom smislu, nego ju tumače pogrješno uz najširu primjenu, zapravo promjenu propisa. Veli se, naime, u tumaču službenoga izdanja Ministarstva financija, da je »ovom odredbom zabrana zaključivanja poslova u stranoj valuti ili vezivanju za stranu valutu ili zlato proširena na sve gradjansko-pravne poslove uopće« (str. 35).

VIII. Pojam novca danas. — Zacijelo će se primjenu §§-a 988 i 989 danas htjeti obeskrijepiti tvrdnjom, da novac danas ne znači ono isto, što je značio 1811, kada su ti propisi formulirani. Argumenat je samo prividan, jer su redaktori o. g. z-a vrlo točno znali, da ti pojmovi ne će biti istovjetni, pa su upravo radi toga donijeli §§-e 988 i 989. Uostalom §§-ima 988 i 989 te propisima našega zakona o novcu — dakle pojmovima, novac iz 1811 i 1931 — zajedničko je jedno: pretpostavka, da novac ima neko pokriće, — dakle on sam po sebi pretstavlja neku vrijednost, bilo da je sam zlato, bilo da je konvertibilan u zlato.[21]) Medjutim su upravo u tom pravcu nastupile najznačajnije promjene: nakon inflacije bile su zaista otcijepljene od pokrića valute u Austriji, Madjarskoj i Poljskoj, dok nije mučnim radom uspjelo ustaliti valutu i stvoriti neku zlatnu podlogu. U tom medjuvremenu bez pokrića je bilo zaista jedino pokriće političko pouzdanje, — dakle ono, što kao vrhovni režiser tek omogućuje primjenu nominalističkih teza. Da se u to vrijeme tražio neki treći kriterij za vrijednost novca, mogao bi se naći jedino u indeksu cijena. Vrlo je značajan položaj u Madjarskoj: Usred nastojanja, da se predje čisto zlatnom standardu, nadošla je financijska kriza od 1931, te je uslijed nje zlatno važenje ustaljeno jedino putem devizno-političkih mjera, a prislanjanje valute na zlato je imalo samo jednu svrhu: otvoriti stalnu relaciju vrijednosti spram drugih valuta. Posve je napuštena starija teza o jedinstvenom osnovu vrijednosti valute (t. j. i u zemlji samoj i u odnosu prema inozemstvu), te se izričito veli »u smislu vladajućih monetarističkih doktrina je visina zlatnoga pokrića bez upliva na uzdržanje stalnosti novca u unutrašnjosti zemlje, — rezerva u zlatu odnosno devizama potrebita je jedino, da se u slobodnom prometu s inozemstvom likvidiraju viškovi obračuna, te da se na taj način osigura stalnost valute prema vani«.[22])

No najvažnija od onih valuta, koje su bile pogodjene inflacijom, njemačka nije pošla putem uspostave zlatne podloge. Stvorena je njemačka rentenmarka Deutsche Rentenbank, osnovana uredbom od 15. listopada 1923. stvorila je svoj kapital od 3200 milijuna rentenmaraka hipotecirajem poljoprivrede i obveznicama drugih grana privrede. Na ovom temelju je banka izdavala ukamaćene obveznice i time stvorila mogućnost za izdanje novih banknota (Rentenbankscheine). Po zamisli tvorca ove rentenmarke, Helfferich-a, trebali su ti papiri, da glase na raž; no usliied kritika ispostavljene su na zlatne marke (1/2790 kg čistoga zlata). Ovdje je dakle vrijednost marke, njeno pokriće, bilo ne u zlatu nego u vrijednosti, u potencijalu samoga narodnoga gospodarstva.[23]) Ova se marka uklapala u medjunarodni sistem razmjene dobara poput svake druge, pa i zlatne valute; t. j.

suda u Brnu od 11. lipnja 1937, br. Rv 11481/26. Isto je stanovište zastupao i Reichsgericht. Smatramo značajnim, da su takove osude pale i 1934 (12. studenoga i 14. prosinca). Vidi članak dra Best: »Anleihen in Fremdwährung (»Frankfurter Zeitung«, od 24. veljače 1935.). Autor toga članka je kao sudac Apelacionog suda u Darmstadtu 18. svibnja 1923 donio osudu o valorizaciji koja je u Njemačkoj konačno probila led i uputila sudovanje u pravcu valorizacije.

21) Čl. 5 zakona o novcu: »Narodna banka je obavezna, da održava pokriće u zlatu ili devizama, koje glase na monete zakonski i praktično zamjenljive za zlato slobodno za izvoz; iznos ovoga pokrića mora biti najmanje u visini 35 po sto«.

22) »Pester Lloyd« od 1. siječnja 1939.

23) Handwörterbuch der Staatswissenschaften, Ergänzungsband, Jena 1929, str. 45/6.

uredjujući obračunske viškove plaćevne bilance, dakle one, koje je trebalo platiti ili primiti, putem plaćanja u zlatu, odnosno slobodnim devizama. Ovaj je sistem kod izjednačene plaćevne bilance provediv, ne dirajući nimalo u strukturu medjunarodne trgovine. No kasnije monetarne promjene u Njemačkoj su stale, da utiču na strukturu medjunarodne trgovine: naime, časom kada je ponovno naoružanje Njemačke dalo uvozima sirovina novi pravac — t. j. »vojno-političkoga tezauriranja« — bitno različit od ranijega, koji je putem reeksporta preradjevina vraćao devize, stvorena je Schachtova skalna marka. Njegova skala poznaje tri relacije: svjetski paritet (tečaj marke u Zürichu), stadij »agia vazaliteta« (tečaj marke u istočnoj Evropi, gdje je ispod svjetskog pariteta) i konačno stadij disagia, koji je nastao postepenim ograničavanjem prava upotrebe reichsmarke kao posljedica zabrane transfera u inozemstvo. Da se taj zabranjeni transfer ne bi obišao tako, da se roba, koja se izvozi plaća u Njemačkoj, pa onda već plaćena izvozi, odredjeno je, u koju se svrhu može upotrijebiti koji iznos reichsmaraka.[24]) Pri tome se razlikuje, na koji je način to potraživanje nastalo tako da je taj disagio u stvarnosti disagio obespravljenja. Posljedak je, da danas postoji koji desetak tečajeva reichsmarke, od kojih ni jedna nema pokrića. Njemačka reichsmarka — odnosno svaka od reichsmaraka njene bogate skale — vrijedi toliko, koliko vrijedi ono, što se u taj čas za taj iznos dobiva. Ako se dakle i može reći, da jedna od tih reichsmaraka odgovara i svrsi, da bude sredstvo plaćanja, i svrsi, da bude mjerilo vrijednosti,[25]) mora se ujedno reći, da nijedna od njih nema bilo kakovo unutarnje pokriće, uslijed kojega bi reichsmarka mogla postati izrazom za postojanost vrijednosti, što je potrebito za ugovaranje poslova, koji se sklapaju danas, a imadu se likvidirati tek nakon duljega niza godina (n. pr. koji amortizacioni zajam, koje osiguranje života, koja dugotrajna najamna ili zakupna pogodba). Vidjeli smo, da se postojanost vrijednosti novca sastoji u tome, da se stalno za isti iznos novca dobiva ista količina iste robe. Ovo je moguće pretpostaviti, kada novac ima neku unutarnju vrijednost, a pogotovo kada je novac zlato, ili kada je konvertibilan u zlato. Ali novac, koji je u svojim relacijama razbijen u niz valuta, kojima je zajednički samo isti korijen, takovih jamstava ne pruža. Niti relacija takovoga novca prema njemačkomu Reichu kao državi ne pretstavlja nikakva jamstva: premda nakon inflacije nisu bile valorizirane ranije obveze države, dakle premda njen državni dug potiče tek iz ovih godina, on je danas jednak državnomu dugu Francuske, sabranomu tokom stoljeća, tako da se taj svakogodišnji gu-

24) Za istom svrhom idu kod nas čl. 6. dev. prav. i cijeli niz uredaba raspisa i t. d. Gradivo je tako obilno, da je u djelu dra Fuksa razradjeno na 50 str. (63—111).

25) Ako je i bila namjera zakonodavca, da održi jednu »standardmarku«, koja će u pravilu biti mjerilo vrijednosti i sredstvo plaćanja, prema kojoj će ostale vrsti maraka biti samo iznimne i izvedene, dakle možda i nevažne, ipak ne treba potcijeniti njihov utjecaj. Kako se za izvjesne od ovih kategorija može putovati Njemačkom, kupovati nekretnine i vrijednosni papiri, znači, da se vrijednost robe ne orijentira isključivo prema količini standard-marke, koja na tu robu otpada, nego prema svoti, koja se dobiva, ako se u ovomu iznosu standardmarke pribroji još odnosni iznos sperrmarke, registermarke, scripsmarke i t. sl. Drugim riječima imalac standardmarke zna i kod kupnje one robe, koja je pridržana za standardmarku, da za istu vrst novca dobiva i drugu robu, na čiju se cijenu upliva i time, što se ona kupuje i drugim vrstama maraka. Ako se raznim kategorijama dobara unutar iste gospodarske jedinice suprotstavljaju različiti volumeni različitih vrsti novca, nužno slijedi, da se relacije vrijednosti izražavaju mnogo zamršenije, rekli bi, ne-gospodarski nego u zemljama, gdje se ovoj robi suprotstavlja jedan te isti volumen novca u opticaju. Nema dakle nijedne vrsti reichsmarke, koja bi bila mjerilom vrijednosti (valeur étalon) za sve pravne i privredne odnose u isti mah.

bitak može likvidirati, samo ako će u kasnijim godinama, očito temeljem bitno promijenjenih političkih odnosa prema inozemstvu, njemačka privreda postati aktivna. Ovakvo hipoteciranje budućih pokoljenja može — govorimo akademski — da znači isto tako i povod inflacijama. Kod ovoga stanja stvari jedina je mogućnost, da se sklapaju dugoročni ugovori, samo ako im se pridoda valutna zaporka, bilo u vidu vezivanja uz zlato, bilo u vidu vezivanja uz indekse cijena.

K tome pridolaze i opasnosti borbe, koja se u tim zemljama vodi oko »kapitala«. Naime u zemljama, koje su se odrekle kontakta sa zlatom, novac prestaje da bude mjerilom vrijednosti — barem jedne lih ekonomske, nepolitičke vrijednosti — i postaje izrazom jedne političke ocjene vrijednosti, jedne skale, u kojoj vrijednosti pojedinih dobara nisu više u ekonomskom već u političkom razmjeru. Pod ovim režimom »kapital« više nema ni jednoga od onih jamstava, koja mu daje liberalistički gospodarski sistem . . . on ulazi u jednu političku sferu, u kojoj je jednako moguće, da bude izvlašten — kao u Rusiji —, kao i da sačuva svoje položaje, ali ne više uslijed značajki samoga ekonomskoga sistema, nego uslijed političkog uredjenja države. U Njemačkoj i Italiji je ovaj proces ustaljen na osnovici jednoga koncesionoga privatnoga vlasništva, — dakle na takovoj osnovici, kojoj njen nadzorni režim dopušta, da u svaki čas predje na kolektiviziranje sredstava proizvodnje, kako je to u Rusiji već provedeno.

Kod ovoga stanja stvari je vrlo teško predvidjeti, koje će od dosadašnjih mjerila vrijednosti i izraza postojanosti vrijednosti novca obastati. I samo se zlato, čini se, nacionalizira, t. j. u tolikoj mjeri gomila u trezorima jedne zemlje, da je prestalo biti internacionalnim, a kamo li najinternacionalnijim novcem. Drugim riječima, idemo u susret potpunoj valutarnoj neizvjesnosti, tako da nijedna vlada ne bi smjela preuzeti odgovornost, da ma i najsitnijom upravnom mjerom trajnim učini sadržaj jednoga »gradjanskopravnoga posla« — dakle jedne posve nepolitičke relacije — na jednoj posve političkoj osnovici.

Uslijed reorijentacije njemačke privrede, a napose njene vanjske trgovine, koja se svijesno odvratila od zlata, koje je još uvijek sredstvo razmjene izmedju najvećih gospodarstava svijeta — USA, britanskoga, francuskoga, holandeskoga i belgijanskoga imperija — uslijed te reorijentacije reorijentirana su i sva ona narodna gospodarstva i sve one valute, koje imadu više srodnosti s njemačkim i talijanskim Imperijem, nego s onima, kojima je zlato sredstvo razmjene, a dosljedno i mjerilo vrijednosti. Prema tome igra i zlatni standard u skali vrijednosti tih srednjo-evropskih valuta tek podredjenu ulogu, premda je to jedina relacija, koja ima svoje pokriće. U skali vrijednosti madjarskoga pengö-a ima samo jedna (a ta je relativno beznačajna), koja bi bila u relaciji prema zlatu kao sredstvu razmjene sa zemljama zlatnoga standarda. Mnogo su značajnije — jer oko 80 posto madjarske vanjske trgovine ide ili dolazi iz Njemačke i Italije — relacije prema ovim nepokritim skalnim valutama, ako ima jedan pengö A (madjarski, koji odgovara madjarskom pokriću i madjarskom indeksu cijena), jedan zlatni pengö B, jedan njemački C, talijanski D, jedan češki pengö E. U ovom izgledu gubi zakonodavac opravdanje, da ustali sve današnje i sve buduće relacije vrijednosti na jednom iznosu novca, kada ovaj i nije domaći već zlatni, njemački, talijanski, čehoslovački i t. d. Naprotiv bila bi stvar valutarne politike, da oslobodi domaći novac, a pogotovo privatno nepolitičko gospodarenje, od hipoteke tih politički dirigiranih razmjera vrijednosti. Može svaka vlada da traži od svojih gradjana da podnesu posljedice razvoja svojega gospodarstva, ali ih ne može vezati uz sudbinu jedne strane valute. Držimo, da je ujedno i stvar sudova, kao jedne od triju ustavnih vlasti, da snagom svoga sudačkoga suvereniteta na najstroži način nadziraju i zakonitost pojedinih uredaba — i to, da li se poštuju oni nepolitički kriteriji, kojima privatnici idu u svojim »gradjanskopravnim poslovima« za ostvarenjem jedne stalnosti svoje relacije, za koju vide rizike u prilikama, na koje čuvar domaće valute nema upliva i za koje, slijedom toga, i ne nosi odgovornost. U doba hipertrofije političkoga gledanja — a ono zahvaća i zakonodavstvo i upravu — mora da postoji jedna čvrsta točka, a to je sudstvo, s jednom nepolitičkom metodom, a to je zakonitost pravosudja.

Zaštita seljačkog posjeda

Napisao dr. Vuk Vernić, diplomirani pravnik u Zagrebu.

Kongres pravnika kraljevine Jugoslavije, koji je održan 10.—11. rujna 1938 u Novome Sadu, prihvatio je, medju ostalima, slijedeću rezoluciju:

»Kongres pravnika kraljevine Jugoslavije vidi opasnost za seljačku privredu u komadanju seljačkoga posjeda do najmanjih izmjera. Kongres nalazi, da su razlozi za stvaranje sitnih posjeda: 1) Što ne postoje pravna ograničenja za diobu u naravi samovlasničke seljačke imovine medju baštinike; 2) što postoje isti pozitivni propisi gradjanskoga zakonika za seljačku imovinu kao i za gradjevno-industrijsku imovinu; 3) što se pozitivni propisi gradjanskih zakona primjenjuju i na nasljedstvo seljačke imovine, te se time uvode diobe seljačkih posjeda i u naravi bar na toliko »nužnih« dijelova iza smrti svakoga samovlasnika, koliko je zakonskih njegovih baštinika bez ikakva obzira, da li su isti privredjivali za života na seljačkom domu ili ne; 4) što se pozitivnim zakonima sprečava obiteljsko vlasništvo za one seljačke posjede, koji su jednom uneseni u zemljišne knjige (»gruntovnice«) kao samovlasništvo.

Radi sprečavanja spomenutih opasnosti kongres pravnika preporučuje ove zakonske mjere: 1) da se s obzirom na pretežno seljačku strukturu naše zemlje pristupi što prije donošenju zasebnoga seljačkoga zakonika, koji bi imao sadržavati posebne propise kako za seljačku imovinu, tako i za socijalno-privredne odnose našega seljaštva; 2) da ga se u izradi seljačkoga imovinskoga prava nadopuni što prije s posebnim zakonikom o »unutrašnjoj kolonizaciji« i o »seljačkoj vjeresiji« (poljoprivrednoj vjeresiji), kako bi se time mogli uspješno sprovoditi u život propisi o čuvanju seljačkih posjeda protiv nepotrebnih dioba i o stvaranju novih seljačkih domova, a naročito u pogledu seljačkih vjeresija: a) da ima ostati na snazi odredba §-a 471 srp. gradj. post. o egzistencionom minimumu; proširiti ga na cijelu zemlju i osigurati ga za dužnike Agrarne banke, kako za sadašnje tako i za buduće; b) da se izvjestan minimum seljačkoga posjeda ne može prodati ni za javne tražbine nastale iz krivičnoga djela ni za troškove krivičnoga postupka«.

Toliko rezolucija. Time je i kod nas stavljeno na dnevni red pitanje zaštite seljačkoga posjeda, i to gotovo doslovce prema formulaciji prof. dr. Milana Ivšića, koji je na kongresu držao glavni referat pod naslovom »Koje se zakonodavne mjere mogu preporučiti za održanje nedjeljivosti seljačkoga posjeda?«, koji je referat štampan u »Spomenici« toga kongresa i kao posebna brošura.

Pitanje zaštite seljačkoga posjeda se javlja u znanosti i u agrarno-političkoj praksi u drugoj polovici XIX. stoljeća, kada nakon ukidanja kmetstva za kratko vrijeme dolazi do propadanja seljačkoga posjeda. U feudalizmu, u srednjevjekovnoj Evropi, seljaštvo čini glavnu masu stanovništva u svim zemljama, a seljačka proizvodnja temelj cijeloga gospodarskoga života. Materijalna osnovica feudalizma je agrarno-naturalna proiz-

vodnja na selu. Pored nje gotovo iščezavaju obrtnička proivodnja u gradovima, organizirana u cehovima, te trgovina luksusnim proizvodima, uglavnom za potrebe vlastele i velikaša svjetovnih i duhovnih, i pomorstvo s time u vezi.

Industrijski razvitak zapadno-evropskih zemalja, najprije Flandrije, pa Engleske, onda Francuske i Njemačke (isprva u obliku manufaktura, kasnije mašinske proizvodnje), koji dobiva pravi zamah tek stvaranjem svjetskoga tržišta kao posljedice geografskih otkrića koncem XV. i početkom XVI. stoljeća, stvara pomalo dvije nove društvene skupine: industrijalce i industrijske radnike, koji postepeno dobivaju sve više na značenju. Industrijska proizvodnja dobiva sve veći značaj i potiskuje agrarnu seljačku proizvodnju s prvoga mjesta po društvenoj važnosti.

Razvitku industrije stoji na putu kmetstvo, pod kojim se nalaze seljaci, ta glavna masa stanovništva. Novoj kapitalističkoj industriji potrebni su proleteri — najamni radnici, potrebno je — uz vanjsko — i veliko u n u t r a š n j e t r ž i š t e. Dok se masa stanovništva, seljaštvo, nalazi u kmetskim odnosima, razvija se jedno i drugo samo u ograničenoj mjeri. Stoga je postalo potrebno ukidanje kmetstva, — i kmetstvo je bilo ukinuto. Seljaštvo je za otkup svojih kmetskih dužnosti moralo platiti svojim bivšim gospodarima otštetu, negdje u novcu, negdje u zemlji (Njemačka, Rusija).

Ukidanjem kmetstva očekivalo se, da će seljacima svanuti novi sretniji dani. Lišeni kmetskih dužnosti, slobodni gospodari svoje zemlje, potpuni vlasnici svojega posjeda; — mislilo se, da im sada ne stoji nikakova smetnja na putu, da se dovinu do punog blagostanja. No desilo se protivno od toga. Za par desetljeća je nastupilo u svim zemljama kontinentalne Evrope propadanje seljaštva, komadanje posjeda, zaduženje i čak potpuni gubitak zemlje.

Koji su bili uzroci tome? Ekonomska nauka i ekonomsko-politička praksa su se našli pred novim pitanjem. Sloboda, koja je dana seljacima pokazala se sudbonosnom. Potpuno vlasništvo nad zemljom, sloboda raspolaganja, zalaganja, ostavljanja u nasljedstvo, otudjivanja — sve se to pokazalo kao sloboda da seljačtvo bude lišeno zemlje. Liberalna škola u ekonomskoj nauci smatrala je potpunu slobodu uslovom i jamstvom za najveći razvitak individualnoga i narodnoga blagostanja. Ako su seljaci prodavali zemlju, ako su bili lišavani nje — ona je to kretanje zemlje proglasila za »kretanje zemlje k najboljem gospodaru«. To je bilo dosljedno s njezinoga stanovišta, jer je ona tražila slobodnu utakmicu i proglašavala, da pod tim uslovom mora nužno da uspije najbolji, a onaj, koji propadne, da je samim time dokazao, da nije sposoban, da odgovori svojoj zadaći, te je prema tome u interesu cjelokupne narodne privrede i društva uopće, da on propadne i da svoje mjesto ustupi boljemu od sebe.

Sloboda pokazala se i ovdje kao načelo samo formalno, koje pod pretpostavkom nejednakosti materijalnih uslova znači za slabijega nužnost propadanja. Slobodna utakmica izmedju Bate i postolara znači za ovoga posljednjega nužnu propast. Isto tako izmedju maloga i velikoga trgovca, recimo robne kuće (Warenhaus). Utakmice izmedju obrtnika i velike industrije, izmedju maloga trgovca i velike robne kuće, uopće izmedju slabijega i jačega, nije utakmica jednakih. »Izmedju jakoga i slaboga je sloboda ona, koja tlači, a zakon onaj, koji oslobadja (Lacordaire). Otuda zahtjev za zakonskom zaštitom obrta, za zabranom robnih kuća, i t. d.

Isto se tako sloboda, ostavljena seljacima, pokazala kao uzrok njihove propasti. Ekonomski razvitak, koji se odigravao izvan sela u gradu, stvorio je pojave, s kojima se seljački posjed nije mogao takmiti. Razvitak industrije i banaka išao je na štetu seljaštva. Velika industrija uništava seljaštvo time, što uništava kućni obrt, istiskujući ga jeftinijim tvorničkim proizvodima, i tako razara prirodni spoj poljodjelstva s obrtom, koj pretstavlja seljačko

gospodarstvo. »Velika industrija dovršuje podjelu izmedju poljodjelstva i seljačkoga kućnoga obrta (koja je počela u srednjevjekovnom obrtu), čije korijene ona trga — predenje i tkanje... Prije je seljačka obitelj proizvodila i preradjivala životne namirnice i sirovine, koje je iza toga većinom sama trošila. Te sirovine i životne namirnice su postale sada r o b o m... Predja, platno, grube vunene tkanine, stvari čije su se sirovine nalazile na dohvatu svake seljačke obitelji i koje je ona prela i tkala za vlastitu upotrebu, pretvaraju se sada u manufakturne proizvode, čije tržište pretstavljaju upravo seoska područja. Brojne razasute mušterije, uvjetovane do sada mnoštvom malih proizvodjača, koji rade za svoj račun, usredotočuju se sada u veliko tržište, koje podmiruje industrijski kapital... I samo uništenje seljačkoga kućnoga obrta može dati unutrašnjemu tržištu jedne zemlje ono prostranstvo i stalnost, koja je potrebna kapitalističkomu načinu proizvodnje.«

Banke i posudbeni kapital uništavaju seljačtvo na taj način, što ga lišavaju vlasništva nad zemljom u obliku hipoteke i uopće zaduženosti. S ukidanjem kmetstva stekao je seljak i slobodu, da svoj posjed zadužuje, opterećuje. Prelaz iz naravnoga gospodarstva u novčano, koji smo gore opisali, pa zatim u vjeresijsko, koje nije ništa drugo nego dalji razvitak novčanoga gospodarstva,[1]) zaduženje kod kupovanja zemlje (Restkaufgelder) kod isplaćivanja u novcu ostalih nasljednika kod seljačkoga posjeda, koji preuzima jedan nasljednik i t. d., silio je seljaka na zaduženje.

Seljaštvo se je upravo riješilo jednoga gospodara: vlastelina. No odmah se našao drugi gospodar: vjerovnik, najšeće banka. Taj se gospodar odmah našao, »čim je zemljišni posjed postao »slobodan«, t. j. stekao pravo, da odijeli od sebe svoju vrijednost i da je učini predmetom prometa, — a da nisu bile stvorene nikakove ustanove, koje bi ga osposobile, da snosi tu slobodu.

Ta sloboda otudjivanja, djeljivosti, diobe kod nasljedstva, zaduženja — znači isto, što i p r i s i l a na zaduženje i na promjenu posjednika.[2])

Za seljaka je značajno to, da on spada medju t. zv. srednje slojeve — u seljačkim zemljama čini njihovu glavnu masu —, koji sjedinjuje u jednoj ruci rad i posjed. No zaduženi seljak, ekonomski promatrano, nije više posjednik nego samo radnik. On za sebe zadržaje samo onoliko, koliko mu je potrebno za život, a sav višak preko toga otstupa u obliku kamata vjerovniku. On ima dakle samo dohodak od rada, dok dohodak od vlasništva (poduzetnički dobitak, kamate uloženog kapitala, renta) pripada vjerovniku. »Tako imamo kao konačni posljedak, da uslijed napredovanja vjeresijskoga sustava posjednik zemlje otstupa čitavi prihod svoga posjeda posjedniku novca, te je time od pravog posjednika postao prividni, u stvari slugom novčanog kapitala.«[3]) »U našem stoljeću vrijednost se odijelila od dobra, zemljišnog posjeda, na taj način, da prijašnji zemljoposjednik ima još posjed dobra, a vjerovnici u svojim tražbinama vrijednost njegovu u rukama.«[4])

K svemu tom pristupilo je komadanje zemlje, smanjivanje prosječne veličine seljačkoga posjeda kao posljedice porasta stanovništva, diobe zemlje u naravi kod nasljedjivanja, prodavanja zemlje za dug i t. d. K tome se pri nasljedjivanju često svako polje dijelilo medju pojedine sunasljednike. čestice su se kupovale i prodavale, žena ih je donosila mužu

---

[1]) I novčano i vjeresijsko gospodarstvo pretstavljaju r o b n o g o s p o d a r s t v o, proizvodnju za tržište, nasuprot naravnom gospodarstvu, gdje se proizvodi za vlastitu potrebu. Novac je samo posrednik razmjene, a vjeresija njen dalji razvitak.

[2]) R u d o l f M a y e r: Heimstäten- u. andere Wirtschaftsgesetze itd.; Berlin 1883, str. 495.

[3]) l. c. str. 559.

[4]) l. c. str. 602.

za miraz i t. d., te su kao posljedica svega toga nastali današnji sitni seljački posjedi, razasuti osim toga na mnogo sitnih čestica, koje čine proizvodnju skupom, a često posvema neunosnom.

Seljačka proizvodnja se odlikuje stoga osobito niskom proizvodnošću rada, upravo: proizvodnost seljačkoga rada nije se uopće bitno povećala od vremena kmetstva, ona već stoljećima ostaje na istom nivou, metode rada ostaju iste, tradicionalni način obradbe (jer taj nije primjenljiv na malom posjedu), sredstva za rad ne razvijaju se, strojevi, kemijska sredstva i t. d. uopće svaki napredak racionalnog poljodjelstva ne nalazi svoju primjenu u seljačkom gospodarstvu, jer ga ono isključuje svojim malenim opsegom, a u svakome slučaju znatno poskupljuje.[5]) Zato kaže i prof. Ivšić (u spomenutom referatu): »Ne smijemo naime smetnuti s uma, da se diobom seljačkih domova stvaraju ne samo malene, a nesposobne seljačke jedinice, nego i da se povećavaju troškovi seljačke proizvodnje: za gospodarske zgrade, za gospodarsko orudje i alat, ne govoreći, da se strojevi naprednijega gospodarskoga rada i ne mogu na sitnom seljačkom gospodarstvu primjenjivati a još manje iskorišćavati i isplaćivati.

Riječju, sitno seljačko gospodarstvo poskupljuje seljačku proizvodnju, ono je teže i nezgodnije za obradjivanje, te kraj toga i smanjuje samu količinu i kakvoću seljačke robe.«

Iz svih tih razloga nastaje u drugoj polovici prošloga stoljeća reakcija na liberalna načela, kako u ekonomskoj nauci tako i u ekonomsko-političkoj praksi, specijalno u zakonodavstvu. Od politike oslobodjenja seljaštva od kmetske vezanosti, od vezanosti za zemlju, i prepuštanja njega iza toga njemu samome i djelovanju zakona gospodarskoga razvitka, prelazi se na politiku »zaštićivanja seljaka«, »zaštite seljačkoga posjeda«. Tu treba spomenuti zaštitne carine, carine na uvoz agrarnih proizvoda, koje su postale osobito aktuelne u agrarnoj krizi pod konac prošloga stoljeća, kada se radilo o tome, da se zaštiti evropska poljoprivreda od premoćne prekomorske utakmice, a koje su tražene baš u ime te »zaštite seljačkoga posjeda«. Uopće tu spadaju sve mjere, kojima se izravno ili neizravno ide za poboljšanjem položaja seljaštva i povećanjem njegove sposobnosti za utakmicu, kao što su mjere za dizanje cijena seljačkih proizvoda, za smanjenje škara izmedju agrarnih i industrijskih proizvoda, za pojeftinjenje vjeresije i veću njegovu pristupačnost seljacima, smanjenje poreza itd.

No mi ćemo se ovdje ograničiti na p r a v n e m j e r e z a z a š t i t u s e l j a č k o g a p o s j e d a, gdje se zakonodavnim putem želi sačuvati seljački posjed od propasti, koja mu inače prijeti uslijed djelovanja zakona gospodarskoga razvitka.

U ovu skupinu mjera spadaju prije svega američki zakoni o izuzeću domaje (homestead — exemption laws). Jedan niz država Sjedinjenih država Amerike (prvi Texas 1839) donio je zakone, kojima se izvjestan zemljišni posjed proglašuje »domajom« i time izuzima od prinudne prodaje u cilju utjeranja duga, te otežava, odnosno mjestimično potpuno isključuje hipotekarno zalaganje. Ovakvo otešćavanje hipotekarne vjeresije omogućeno je bilo time, što je američki farmer u velikoj mjeri proizvadjač robe, te uslijed toga povezan s tržištem i bankama jednako kao svaki drugi industrijalac, ima tekući račun u banci kao i ovaj, te dobiva vjeresiju kao i ovaj, a da ne treba radi dobivanja vjeresije zalagiti svoju zemlju.

Vrlo je slična tome, samo što ne osigurava posjed dovoljan za život jednoj obitelji, nego tek izvjestan egzistencioni uinimum, ustanova »okućja«, koju je u Srbiji uveo god. 1836 knez Miloš, proglasivši ukazom, da se »u gradu ne može zadužiti nitko na kuću, u kojoj s obitelju živi, a na selu na

5) Vidi opširnije u našem članku: Prilog raspravljanju o seljačkom pitanju. »Mjesečnik« god. 1938, br. 9, str. 413—427.

kuću, baštinu, dva vola i kravu«, te da mu se to imanje ne može ni prisilnim putem prodati. U ono vrijeme je Srbija iz naravnoga prelazila u novčano gospodarstvo, zadruge su se počele raspadati, te su učestala zaduženja, nepoznata naravnomu gospodarstvu, prinudne prodaje itd. Da se predusretne tome razvitku, uveden je institut »okućja«. On je kasnije preuzet, u nešto promijenjenom obliku, u § 471 t. 4) zakonika o postupku sudskom u gradjanskim parnicama od 1865 god., gdje je od prinudne prodaje i od zaduženja izuzeto, povrh jednog niza pokrentina, pet dana oranja (jutara) po poreskoj glavi. Na osnovu člana 8. uredbe o uvodjenju zakona o izvršenju i obezbjedjenju od god. 1930 ostao je taj propis na snazi, »dok se ne donese jedinstveni zakon o zaštiti minimuma selačkoga posjeda.«

Kao posljedica agrarne krize pod konac prošloga stoljeća, koja je nastala kao posljedica utakmice inostranoga, većinom prekomorskoga žita, koje je proizvodjeno pod znatno nižim troškovima proizvodnje, a postalo je sposobno, da se takmiči s evropskom poljoprivredom razvitkom oceanskih parobroda, izgradnjom sjeverno- i južnoameričkih, indijskih i ruskih željeznica, došlo je u Njemačkoj do naglog propadanja seljačkoga posjeda, ali i junkerskoga veleposjeda, do porasta zaduženja i t. d. Agrarci su postavili zahtjev za zaštitnim carinama, pitanje vjeresije kušalo se riješiti organizacijom Landschafta za veleposjed, vjeresijskih zadruga (Schulze-Delitsch, Reiffeisen) za seljake. No sve to nije pomagalo. Prelazi se stoga na u n u t a r n j u k o l o n i z a c i j u, stvaraju se t. zv. rentna dobra (preuzimanje posjeda u vlasništvo uz plaćanje fiksne rente). Prvi zakon od 1886 god. je donesen u svrhu suzbijanja prodiranja Poljaka u Zapadnu Prusku i Poznanj, gdje su na junkerske posjede dolazili poljski poljoprivredni radnici, koji su radili uz niže nadnice nego njemački radnici, koji osim toga nisu htjeli ostati na selu i živjeti pod junkerskim izrabljivanjem i ugnjetavanjem, nego su radije odilazili u gradove i tamo postajali industrijskim radnicima (Landflucht), tako da su junkerski veleposjedi počeli osjećati »Leutenot«. Rentna dobra imala su tu svrhu kolonizacije njemačkih kolonista u tim krajevima kao ustuk »slavenskoj opasnosti«, koja je prijetila, da će učiniti uzaludnom politiku germanizacije, koju su Nijemci vodili u Pruskoj od vremena istočno-njemačkoga reda, da će ti krajevi biti »reslavenizirani«. Kasnije se oblik rentnih dobara upotrebljuje i u ostalim krajevima, gubi značaj nacionalnoga zemljišta i dobiva značaj održanja seljačkoga posjeda. No uspjesi nisu bili veliki: tokom 30 godina stvoreno je svega 45.000 novih posjeda. Kako je to malo, vidi se iz toga, što je u Njemačkoj samo u vremenu od 1895.—1907. (dva popisa stanovništva) nastalo prirodnim putem 178.000 novih poljoprivrednih gospodarstava.[6])

Poslije rata oživjela je u Njemačkoj agitacija za »okućje«, koja je uzalud vodjena za vrijeme agrarne krize prošloga stoljeća pozivanjem na američke »homostead-exemption laws« (R. Meyer). I u Njemačkoj je postojao tada (1918!) onaj isti glad za zemljom, koji je u Rusiji godinu dana prije doveo do pada carizma, do sloma fronte i uspjeha boljševičkoga prevrata. Stoga je u Njemačkoj 1919 donesen okvirni zakon o unutrašnjoj kolonizaciji (Reichssiedlungsgesetz), koji je trebao prvenstveno da demobiliziranim vojnicima pruži »okućje«, Kriegerheimstätte. No taj je zakon ostao mrtvo slovo na papiru.

Oporavljanje od posljedica rata, koje je tada zavladalo u Evropi, učinilo je, da za neko vrijeme zahtjevi njemačkoga seljačtva stupe u pozadinu. Niti kada je početak savremene agrarne krize 1925 počeo da još većom brzinom uništava seljaštvo, nije od strane državnih vlasti učinjeno ništa, da se seljaštvo zaštiti. Stoga je bilo lako nacionalsocijalistima, kada su došli na vlast, da u demagoške svrhe donesu poznati »Reichserbhofgesetz«, kojim

6) Isp. K o s i ć, Osnovi ekonomske politike, Beograd 1925, str. 325.

se samo poopćuje postojeće parcijalno zakonodavstvo, odnosno uzakonjuje postojeće običajno pravo, koje je postojalo u mnogim pokrajinama Njemačke, a nalazimo ga i u Austriji i, djelomično u Sloveniji: institucija jednoga nasljednika (Anerbe), koji preuzima dobro i na njemu gospodari, a ostalim nasljednicima isplaćuje otpravninu u novcu. Ta je odredba jednoga nasljednika osebina germanskoga prava (premda ju sporadično nalazimo i u romanskim i slavenskim zemljama). Često budući nasljednik već za života oca preuzima dobro od roditelja, koji su oslabili za vodjenje gospodarstva, te se povlače uz osiguranje neke vrsti doživotne rente (Altenteil, Ausgedinge), a upravu prepuštaju mladjima.

Novost je u nacionalsocijalističkom zakonu nemogućnost prodaje i opterećenje dugom, čime se »nasljedno dobro« približuje »domaji« i »okućju«. Posjed se ne može dijeliti, nego prelazi na jednoga nasljednika, u pravilu najmladjeg sina. Ostala djeca imaju pravo, da ostanu na imanju do punoljetnosti, zatim dobivaju otpravninu u novcu.

Što se tiče djelovanja toga zakona u praksi, to se pridružujemo mišljenju prof. Mirkovića[7]) koje smo iznijeli u svojem predjašnjem članku: taj zakon obuhvaća svega jednu trećinu seljačkoga stanovništva (posjedi iznad 7,5 ha) te proletarizuje ostalu djecu, a glavnoga nasljednika uvaljuje u dugove.

Pojavu osiromašenja i propadanja seljaštva, raspadanja seljačkoga posjeda, zaduženja, škara cijena, cijepanja posjeda kao posledicu stvarne diobe kod nasljedstva i t. d., nalazimo i kod nas, te su se i kod nas stali javljati prijedlozi, koji idu za tim, da se propadanje seljaštva zaustavi, da se održi seljački posjed. Neki predlažu uvodjenje uredbe jednoga nasljednika. Hitlerov Erbhofgesetz je dao toj agitaciji novoga poleta. Zaboravlja se kod toga, da taj zakon, u obliku kakav je donesen u Njemačkoj, uopće nije primjenljiv kod nas, koji smo tipična zemlja sitnoga seljačkoga poretka. Prema statistici od god. 1931 kod nas posjedi do 5 ha pretstavljaju 67,8 po sto svih posjeda, dakle dvije trećine, a imaju 28,0 po sto ukupne površine, dakle nešto preko jedne četvrtine. Ti mali posjedi nisu ekonomski sposobni za život. Prema tome zaštićivanjem njih od dalje diobe, proglašenjem njih »nasljednim dobrom« ne bi se ništa postiglo.

Drugi, medju njima prof. Ivšić, zauzeli su se za povratak našoj instituciji kućnih zadruga, proglašenju seljačkoga posjeda »zadružnim vlasništvom«, »seljačkim domom«. U duhu tih ideja kreće se i rezolucija novosadskoga pravničkoga kongresa, koju smo uvodno naveli, a koja je gotovo u potpunosti donešena prema prijedlogu prof. Ivšića kao referenta.

Osnovna nit, koja se provlači kroz tu rezoluciju, jest ideja, da je stvaranje sitnih seljačkih posjeda uvjetovano nasljednim pravom, koje predvidja diobu u naravi za slučaj bezoporučnoga nasljedovanja, a isto tako ostavlja oporučitelju punu slobodu diobe svoga posjeda medju nasljednike.[8]) Ustanove o. g. z-a, izgradjenoga na osnovima rimskoga prava, proglašuju se krivcima propadanja seljaštva, te se traži novo seljačko nasljedno i uopće imovinsko pravo, čija bi glavna crta bila, da se u obliku »seljačkoga doma« opet uvodi zajedničko vlasničtvo obitelji, slično našoj staroj kućnoj zadruzi.

Ideja, da su zakoni uzrok za dobro ili loše stanje privrede i društvenoga života uopće, vrlo je stara. Ona ima svoj korijen u policajnoj državi, gdje zakonodavac, t. j. apsolutni monarh, koji za sebe traži pridjev »prosvijećen«, nastoji, da putem svoje mudre uprave stvori podanicima blagostanje. U nešto promijenjenom obliku nalazimo ju u liberalnoj nauci, koja proglašuje, da postoji izvjestan prirodni poredak (»ordre naturel« fiziokrata),

7) U njegovoj knjizi »Održanje seljačkoga posjeda«, str. 102—103.

8) Rimsko-pravno načelo: »uti pater familias super pecunia tutelave suae rei legasset, ita ius esto«.

koji pozitivni zakoni mogu samo remetiti, i koja stoga dosljedno traži neupiltanje države u privredu i prepuštanje ove svome toku, t. j. razvoju po njenim imanentnim zakonima, slobodu utakmice, gdje nužno pobjedjuje bolji. »Lassez faire, lassez passer, la monde va de lui — méme.« Postojeći poredak je najbolji od svih mogućih, i najbolje je, da se država u njega ne pača, da ga poštedi od svoga uplitanja. Uplitanje države u privredu može da donese zlo, a u najboljem slučaju je suvišno. Svaki pojedinac, tjeran vlastitim interesom, ulaže u svoj rad i kapital na najproizvodljiviji način, koji odbacuje najveći dobitak, i tako ujedno ostvaruje opći interes, interes čitavoga narodnog gospodarstva, koji sastoji u tome, da se kapitali ulažu što proizvodljivije, kako bi narodno blagostanje (wealt of Nations!) bilo što veće. Zadaća države svodi se na zajamčenje mira i reda. »Slobodna trgovina ne priznaje državi nijednu drugu zadaću osim te: proizvodnje sigurnosti.[9])

Dakako da je ovo stanovište liberalne škole u ekonomiji, prirodnoga prava u pravu, prava čovjeka i gradjanina, koja su iznad državne vlasti — u politici, bilo samo izraz težnje kapitalističke privrede, koja se razvila u feudalnom društvu i željela, da se oslobodi okova toga društva, tutorstva apsolutne monarhije, merkantilističkih zakona u ekonomskoj politici, carina na uvoz žita itd., tražila slobodu trgovine i obrta, što u stvari znači slobodnu utakmicu.

Reakcija na liberalizam polazi sada sa stanovišta, da su baš liberalni zakoni, koji bi prema liberalističkomu shvaćanju trebali omogućiti slobodnu utakmicu, i time osigurati kako individualno tako i nacionalno blagostanje, oni, koji su krivi za narodnu bijedu. To je osnovna ideja, koja vodi prof. Ivšića i ostale u njihovoj kritici liberalnoga zakonodavstva, Code Napoleona, o. g. z-a i t. d. Krivcem svih nedaća seljačtva proglašuju se ti zakoni, koji počivaju na individualističkom rimsko-pravnom shvaćanju,[10]) koji nekretnine pa tako i zemlju podvode pod ista pravila, koja važe i za pokretna dobra. »što postoje isti pozitivni propisi gradj. zakonika za seljačku imovinu kao i za gradjevno-industrijsku imovinu«, kako kaže naša rezolucija. To se shvaćanje, da je zemlja »res sui generis«, te da prema tome mora imati i »sui generis« pravo vlasništva, nasljedjivanja, prodaje, opterećivanja, prenosa i t. d., nalazi već u R. Meyera, toga naprednoga konzervativca, koji kaže:[11]) »Postojeće privatno pravo uopće ne pozna posebno agrarno pravo. Ono nasuprot primjenjuje na poljoprivredni posjed jednako kao i na pokretno dobro apsolutni pojam vlasništva rimskoga prava, iz kojega onda prirodno proizlazi nedopustivost svakog ograničenja svakiputnoga momentanoga vlasnika u pravu raspolaganja.«

Tu nalazimo već doslovce izraženu istu misao, koja je dobila izražaj u rezoluciji našega kongresa, o potrebi posebnoga »seljačkoga« prava, stvaranja posebnoga »seljačkoga zakonika«. A koja bi bila razlika izmedju propisa za »seljačku imovinu« i za »gradjevno-industrijsku imovinu? Prof. Ivšić je to jasno iznio u svojem referatu: za seljačku imovinu imalo bi se napustiti individualno vlasništvo i opet uvesti prijašnje kolektivno vlasni-

9) Prince-Smith, Država kao proizvadač sigurnosti.

10) Tim zakonima pripisivalo je to shvaćanje krivnju za raspad kućnih zadruga, koji je kod nas uslijedio koncem prošloga stoljeća. Tome shvaćanju primjećuje Bičanić u svojoj knjizi »Agrarna kriza u Hrvatskoj 1873. — do 1895: »Zakoni o diobi su bili samo izražaj konkretnih ekonomskih procesa i nisu imali onoga sudbonosnog značenja, koje im se pripisuje, zato protiv legalističke teorije o diobi zadruga postavljamo ekonomsku, odnosno kriznu teoriju... Naivno je misliti, da bi drugačija stilizacija zakonskih paragrafa mogla spriječiti diobu zadruga u doba pritiska agrarne krize«. On misli, da je uzrok raspadanju zadruga agrarna kriza god. 1873.—1895. No zadruge bi se bile raspale i da nije bilo krize, »pod utjecajem prodora kapitalizma na selo«, kako on sam veli.

11) l. c. str. 517.

ništvo obitelji, slično kućnoj zadruzi. Dakako da se time isključuju oporuke i diobe posjeda nakon smrti ostavitelja. koji je umro bez oporuke. Time se postizava glavna svrha te mjere, a ta je: da se seljački posjed očuva od stvarne diobe u slučaju nasljedstva.

Što bi se postiglo tom mjerom, pretpostavljamo, da bude provedeno potpuno prema zamisli njenih začetnika? Postiglo bi se to, da se seljački posjedi ne bi dalje komadali. Da li bi se time osigurao seljacima kod nas život u blagostanju, da li bi oni time bili spašeni od propadanja i osiromašenja? Ne bi, jer danas većina seljaka kod nas živi na posjedima ispod 5 ha, dakle na sitnim posjedima, koji su prema mišljenju samoga prof. Ivšića (vidi gore) baš glavni uzrok teškome stanju seljaštva kod nas. Sitni seljački posjed znači život u bijedi i siromaštvu. Problem dakle nije ni izdaleka riješen onemogućenjem daljega komadanja seljačkoga posjeda. On je time tek načet. Time se samo ovjekovječuje današnje teško stanje. Potrebno je dizanje proizvodljivosti seljačkoga rada, a to je nemoguće na sitnim posjedima. Našemu seljaku treba omogućiti primjenu modernoga napredka agrikulture, modernih strojeva, kemije, racionalnih metoda rada, intenzivnijih kultura, plemenitijih životinjskih vrsti, selekcioniranoga sjemena i t. d., jednom riječju tehničku primjenu čitavoga modernoga razvitka nauke o poljodjelstvu, agronomije. Problem je našega sela dakle baš tehnički, a ne pravni. Ali je jasno, da je tehnički napredak na selu nemoguć na sitnim posjedima.

Dok ostane sitno-seljačka struktura zemlje, nastavljat će se današnje osiromašenje i proletarizacija seljaštva, propadanje seljačkoga posjeda. Što da učinimo, da se tome izbjegne ili bar da se brzina propadanja uspori, da se poboljša položaj seljaštva? Uz sitno-posjedničku strukturu zemlje potreban je niz ekonomskih mjera, koje ne možemo obraditi u ovome članku radi pomanjkanja prostora, te ćemo mu stoga posvetiti poseban članak. No kao branu, koju stavljamo na put propadanju seljačkoga gospodarstva, kao prvu mjeru, koja istom omogućuje, da se postepeno sprovedu sve one ekonomske mjere, koje su potrebne za podizanje seljaštva, dolazi u obzir z a š t i t a m i n i m u m a s e l j a č k o g a p o s j e d a na sličan način, kao što je to bilo uredjeno u srpskom »okućju«, odnosno kako rezolucija predlaže, protezanje propisa § 471 srp. gradj. post., koji je još i danas na snazi, i na Hrvasku, Slavoniju i Dalmaciju. Ta zaštita doduše ne štiti seljački posjed kao takav, nego samo izvjestan minimum. Kod toga treba uzeti u obzir, da kod nas imade mnogo seljačkoga posjeda sa površinom ispod toga minimuma, koji bi dakle bili kao takvi, t. j. u cijelosti zaštićeni. Zadaća dakle na oko mnogo čednija nego utopička ideja »održanje seljačkoga posjeda«, ali zato mnogo stvarnija, mnogo bliža stvarnosti. Često je bolje postaviti si jedan manji, bliži, ali zato pristupačniji cilj, koji se onda može i postići, nego velike, omašne ali daleke ciljeve, koji onda ostaju samo papirnati projekti.

Taj minimum seljačkoga posjeda[12]) bio bi onda zaštićen od prinudne prodaje u cilju izvršenja, a time i od zaduženja uopće (jer nitko ne bi htio dati vjeresiju, gdje nema sigurnosti, da će svoj kapital u slučaju potrebe dobiti natrag makar i izvršnim putem). Zaštita minimuma trebala bi se protezati, kako to ističe i rezolucija, i prema javnim tražbinama, nastalim iz krivičnoga djela i za troškove krivičnoga postupka. No ona bi se isto tako trebala protezati i na javne dažbine (poreze i sl.), što rezolucija ne spominje. Ako hoćemo zaštititi seljački posjed, moramo ga štititi i prema državi. Postavlja se tu obično pitanje t. zv. poreskoga morala. Colbert, ministar Luja XIV., obišao je taj problem, tako da je izuzeo seljačke posjede od prinudne

12) Pitanje veličine seljačkog posjeda, koji bi trebao biti zaštićen od prinudne prodaje u pojedinim krajevima, je jedno tehničko pitanje, u koje stoga ovdje ne ćemo ulaziti. Odrediti taj minimum potreban zaštite je jedno agronomsko pitanje, a ne političko-ekonomsko. Politička ekonomija postavlja samo n u ž n o s t te zaštite.

prodaje za sve tražbine osim poreze, ali je jednom tajnom instrukcijom naredio poreskim intendantima, da ne traže prodaje seljačkih posjeda radi naplate poreza. Što je bilo moguće u policajnoj državi, to danas u »pravnoj« državi nije moguće. No seljački posjed moramo svakako zaštititi i protiv države, inače je ta zaštita uopće uzaludna. Ako bi bila posljedica toga, da bi seljaci plaćali nešto manje poreza, to ne bi ni najmanje bilo tako strašno. Za taj gubitak mogla bi se država otštetii jačim oporezivanjem slojeva, koji mogu podnijeit veće žrtve od osiromašjeloga seljačtva.

Za takovu jednu zaštitu minimuma seljačkoga posjeda od prinudne prodaje izjasnili su se kod nas i hrvatski seljaci, kako to proizlazi iz jedne ankete, koju je o tom pitanju provela »Gospodarska Sloga«.[13])

U uskoj vezi sa zaštitom minimuma je pitanje seljačke vjeresije, kako to ističe i rezolucija. I ovo je pitanje preopširno, a da bismo ga mogli obraditi u okviru ovoga članka, a spada osim toga medju one ekonomske mjere, koje namjeravamo obraditi u slijedećem članku.

Jedno je samo sigurno: današnje stanje seljačke vjeresije, kako je u glavnom označeno novom uredbom o likvidaciji zemljoradničkih dugova i gospodujućim položajem Privilegovane agrarne banke (PAB), nije dugo održivo. Vjerojatno je, da će slijedećih par otplatnih rokova pokazati, što su već i dosadanji pokazali: da je razduženje seljaka, kako je zasnovano uredbom o l. z. d., neprovedivo, i da seljake treba danas u prvome redu štititi baš od PAB-e, koja je danas njihov glavni vjerovnik i od koje im najprije prijeti izvlaštenje. Stoga je baš prema tražbinama PAB-e u prvome redu potrebna zaštita seljačkoga posjeda odnosno njegovog minimuma, kako to traže hrvatski seljaci[14]) i kako to ispravno ističe i naša rezolucija.

Kako smo već spomenuli, osnovna misao naše rezolucije je ta, da teško stanje našega seljaštva potiče otuda, što kod nas važe za seljački posjed isti zakoni kao i za gradjanski, te se po njima seljački posjed nakon smrti dosadanjega vlasnika dijeli u naravi medju pojedine nasljednike, obično na jednake dijelove. Tako je u našoj rezoluciji došla opet jednom do izražaja ideja o pogubnosti naravne diobe za seljačtvo, koja se provlači kroz velik dio ekonomske nauke od vremena, kada je propadanje seljačkoga posjeda stvorilo u njoj tako zvano »agrarno« pitanje i koja kao kakova fiksna ideja onemogućuje istraživačima, da pronadju prave uzroke pojavi koja privlači njihovu pažnju.

Pogled im se nehotice zaustavlja na demografskom momentu: porastu pučanstva (malthuzijanizam!); oni vide, kako se stanovništvo množi, a zemlje ostaje jednako, kako se dana količina zemlje prema nasljednim zakonima sa svakim pokoljenjem automatski rasparčava na manje i manje posjede. Ako zemlje ima 5 mil. ha, a porodica 100 hiljada, onda na svaku otpada 50 ha; kad uslijed porasta stanovništva broj porodica poraste na 500 hiljada, na svaku otpada samo 10 ha. Ta im najelementarnija matematička operacija mehanički tumači postanak agrarnog pitanja. Kud ćete ljepše potvrde Malthusovog zakona o većem množenju stanovništva od sredstava za njegovo uzdržavanje!

Dakako da je ovaj račun točan, ali on ne dokazuje ono, što pristaše nazora, da bijeda seljačtva potiče od naravne diobe, iz njega zaključuju. Jer da je tome tako, onda bi krajevi, u kojima ne nalazimo naravne diobe, nego »geschlossene Vererbung«, bilo sada u obliku uredbe jednoga nasljednika (u germanskim krajevima) ili u obliku kućne zadruge (u slavenskim

13) Vidi članak »Zaštita seljačkog posjeda« u br. 2 god. III tjednika »Gospodarska Sloga«.

14) cod. l.

krajevima) morali plivati u blagostanju, ne bi smjeli uopće poznavati siromaštva, zaduženosti, propadanja i proletarizacije.

Medjutim znamo, da tome nije tako. Prema prof. Seringu, tzv. »geschlossene Vererbung«, prelaz cijeloga nepodijeljenoga posjeda u ruke jednoga nasljednika uz otpravninu ostalima, postojao je u četiri petine Njemačke, rejon naravne diobe zauzimao je svega jednu petinu površine.[15]) Pa ipak se u cijeloj Njemačkoj, ne samo u toj jednoj njenoj petini, koja je podvrgnuta »kobnomu« djelovanju naravne diobe, pojavilo u zadnjoj trećini prošloga stoljeća pod utjecajem agrarne krize agrarno pitanje, propadanje seljačkoga posjeda i junkerskoga veleposjeda. Krajevi bez naravne diobe s institucijom jednoga nasljednika imaju opet svoje teškoće, koje zato ne nalazimo u krajevima naravne diobe: proletarizaciju jednoga dijela seljačke djece, veliko zaduženje seljaka radi isplata otpravnina i t. d.

Ili kod nas: tko bi mogao tvrditi, da je položaj seljačtva bolji u krajevima, u kojima su se održale kućne zadruge, nego u krajevima, gdje su se zadruge već raspale, te seljački posjedi podliježe u slučaju bezoporučnoga nasljedstva diobi prema načelima rimskoga prava odnosno o. g. z., te ostalih gradj. zakona, radjenih prema njegovomu uzoru (srp. gradj. zakonik i t. d.)? Dapače krajevi, gdje su se održale zadruge jesu naši najsiromašniji krajevi (ekstenzivno stočarstvo i t. d.). Kod ovoga pitanja nasljednoga prava ponavlja se onaj isti slučaj, koji se desio i kod propadanja kućnih zadruga u Hrvatskoj: da se rimsko pravo, odnosno Code Napoleon, odnosno o. g. z. proglašuje krivcem propadanju kućnih zadruga, propadanjem seljačkoga posjeda uopće.

Ne uzima se kod toga u obzir, da je onaj isti uzrok, koji je doveo do stvaranja toga t. zv. liberalnoga zakonodavstva, donio i propast kućnih zadruga i sada propast seljačkoga posjeda uopće. A to je: porast kapitalističke privrede, razvitak robne proizvodnje, proizvodnje za tržište, koji razbija staru samodovoljnost seljaka, na kojoj su bile osnovane kućne zadruge i čvrstoća seljačkoga posjeda uopće. Sa propašću te svoje materijalne osnovice samodovoljnosti, propadaju brže ili polaganije i same zadruge. »Propast stare kućne privrede i time prisila na proizvodnju za tržište namjesto proizvodnje samo za vlastite potrebe, porast gradova sa njihovom velikom potrebom za životnim namirnicama, rastuće novčane tražbine moderne države, i njenih podredjenih organa, okruga, općine, utjecaj prekomorske utakmice... postepeno je uništio stari ideal seljačke samodovoljnosti.«[16]) Što je tu pisano za Njemačku, važi u punoj mjeri i za naše krajeve[17])

Propadanje seljačkoga posjeda danas, baš kao i raspad kućnih zadruga jučer, nije uzrokovano rimskim pravom, liberalnim zakonodavstvom i t. d., nego uzrokom toga zakonodavstva: prodiranjem kapitalizma, podvrgavanjem njemu i seljačke privrede kroz bezbroj puteva, o kojima smo govorili u našem prošlom članku: putem tržišta, zaduženja, poreza, preko banaka i vjeresijskih zadruga, škara izmedju cijena industrijskih i agrarnih proizvoda i t. d., i t. d. Posljedica svega toga je rastuće propadanje i osiromašenje seljaštva, njegovo sve veće izvlaštenje i proletarizacija, propadanje seljačkoga posjeda.

U obliku hipoteke i zaduženja uopće odjeljuje se rad od vlasničtva, kako smo to pokazali. Rad se sve više usredotočuje na jednoj strani u rukama seljaka, dok se vlasničtvo usredotočuje na drugoj strani, u rukama banaka i vjerovnika uopće.

Isti taj proces rastavljanja rada i vlasništva, radnika i uslova rada, proizvadjača i sredstava za proizvodnju, odigrao se u drugim zemljama, što se tiče seljaštva, dijelom u drugim oblicima: u obliku neposrednoga otvorenog lišavanja seljaštva zemlje, tjeranja njega sa nje (Clearing of estates u Engleskoj), u obliku oduzimanja zemlje seljaštvu za otkup kmetskih dužnosti (kod »oslobodjenja« seljaka u Njemačkoj i Rusiji), konačno — last not least — u obliku zakupa, koji tamo, gdje je proširen (Engleska i ostale zemlje zapadne Evrope), znači takodjer rastavljanje vlasništva i rada, bar što se tiče zemlje, toga najvažnijega uvjeta za poljodjelstvo.

U Vel. Britaniji (Engleska, Škotska i Wales) preko 28 mil. akra obradjuju zakupnici, a nepunih 4 mil, sami vlasnici. Tu se već odavna odigralo rastavljanje vlasničtva nad zemljom od obradjivanja zemlje.[18])

Ovaj golemi proces rastavljanja radnika i uslova rada, proizvodjača i sredstva za proizvodnju, jednom riječju: vlasništva i rada, nije medjutim ograničen samo na seljaštvo, iako tu nalazi svoju glavnu primjenu. Njega nalazimo jednako u potiskivanju obrtnika i malog industrijalca od strane velike industrije, kao i u istiskivanju maloga trgovca od strane velikih robnih kuća,sistema filijala, industrijskih prodavaonica i t. d., što sve ima za posljedicu, da obrtnik i mali trgovac osiromašuju, gube svoju privrednu samostalnost i postaju najamnim radnicima. Tako se vlasništvo sve više usredotočuje na jednome polu, rad na drugome. Jača osnovna tendencija modernog društva, da »svaki rad odijeli od svakoga vlasništva«, da razdijeli društvo na dva pola: na pol rada i pol vlasništva. Razvitak društva mogli bismo slikovito usporediti s elektrolizom vode: kao što se tamo pod utjecajem električne struje rastavlja vodik H od kisika O, i sve manje ostaje u sredini prvobitne homogene vode H_2O, tako se ovdje pod utjecajem razvitka kapitalizma društvena masa sve više rastavlja na dva pola: na pol rada i na pol vlasništva, a sve manje ostaje u sredini prvobitne homogene mase: srednjih slojeva, koji sjedinjuju rad i vlasništvo. Dolazi do raspadanja srednjih slojeva, do propadanja seljaka, obrtnika, sitnih trgovaca, do propasti njihove gospodarske samostalnosti, do njihovoga prelaza u najamne radnike.

Ovaj se proces polarizacije društva pojavljuje u obliku i n d u s t r i j a l i z a c i j e, razvitka od agrarne države industrijskoj. Osiromašeni seljaci odilaze u industriju i u gradove. Industrija se razvija sve više, gradsko pučanstvo raste, zemlja se »raseljačuje«. Taj je razvitak u Njemačkoj u vrijeme agrarne krize prošloga stoljeća kod pitanja zaštitnih carina na uvoz agrarnih proizvoda uzvitlao mnogo prašine i uznemirio mnoge duhove.

No prof. Wagner[19]) ispravno upozorava: »U stvari je razvitak od agrarne države industrijskoj samo jedna faza i nastavak općenitoga razvitka u samoj zemlji od uglavnom poljoprivrede, naravno-gospodarske djelatnosti, kod koje se vlastita potreba na preradjevinama (moderno nazvanim: fabrikati) pokriva vlastitom proizvodnjom unutar svakoga pojedinoga gospodarstva, k podjeli rada i sistemu razmjene izmedju pojedinih gospodarstava s jedne strane na selu a s druge strane u gradu, unutar domaće narodnogospodarske zajednice. Taj razvitak stoji u recipročnom djelovanju s prelaskom od naravne privrede k novčanoj i vjeresijskoj uopće.«[20]) »U koliko se u razvitku od agrarne države k industrijskoj radi o razmjeni izmedju agrarnih i industrijskih proizvoda, igraju tu ulogu ona ista pitanja, kao i u prethodnom razvitku od naravne k novčanoj privredi i od agrarne kućne privrede k podjeli rada izmedju sela i grada i k tako zvanoj gradskoj fazi organizacije privrednih odnosa. Time što razmjena kod razvitka prema industrijskoj državi stavlja na prvo mjesto p r o m e t s i n o z e m s t v o m, ističe se jače p r o b l e m s l o b o d n e t r g o v i n e i z a š t i t n i h c a r i n a, koji uvijek ima samo drugostepeno značenje — i u gradskoj fazi pojavljuje

15) W y g o d z i n s k i, Agrarwesen u. Agrarpolitik, Berlin 1920, I. str. 61.
16) W y g o d z i n s k i, l. c. II str. 5.
17) (Isp. o propadanju zadruga B i ć a n i ć, Agrarna kriza u Hrvatskoj.
18) W y g o d z i n s k i, I str. 73.
19) Agrar- und Industriestaat, Jena 1901, str. 21.
20) Dapače je s njime istovjetan, jer se novčana privreda sastoji baš u tom prelazu od proizvodnje za vlastite potrebe k proizvodnji za tržište, za razmjenu. Novac je samo posrednik razmjene.

se on već izmedju grada i sela — ; problem agrarne i industrijske države prelazi ujedno u problem nacionalne i svjetske privrede, a time i u problem položaja pojedine narodne privrede unutar svjetske privrede.«[21])

Putem toga modernog privrednoga razvitka pošla je prva Engleska, gdje je ukidanje žitnih carina početkom XIX . stoljeća značilo triumf liberalne škole i konačni korak na putu k razvitku u »industrijsku državu«. Engleska je postala radionica svijeta«, kojoj su sve ostale države pružale sirovine i životne namirnice, i dobivale od nje za uzvrat preradjevine. Korist od toga monopolnoga položaja nosila je dakako Engleska. Dugo vremena ostao je taj njen monopolni položaj netaknut. No pomalo se i druge države počinju razvijati u tome pravcu. U liku Careya i Lista javlja se američka i njemačka utakmica Engleskoj na polju ekonomske nauke. Sve države malo pomalo kreću putem modernog industrijskog razvitka.

»Nijedna samostalna država na svijetu ne će da duže, nego što je to apsolutno potrebno, ostane na nižem razvojnom položaju poljoprivredne države« (Ruhland).[22])

Time se potkopava monopolni položaj Engleske. I vanevropske države (USA, Japan) razvijaju pomalo svoju industriju. Utakmica izmedju Engleske i Njemačke jedan je od razloga, koji onda kasnije, već u epohi imperijalizma, dovode do svjetskoga rata. Sve se zemlje pomalo razvijaju u industrijske. Odnos izmedju poljoprivrede i industrije, izmedju pučanstva, koje se bavi poljoprivredom, i onog, čije je zanimanje industrijsko, koji isprva pokazuje znatnu prevagu poloprivrede, mijenja se postepno sve više, dok konačno industrija ne pretegne, te poljoprivredna proizvodnja zaposluje još samo manji dio stanovništva.[23])

Industrijalizacija, prelaz od agrarne države industrijskoj, »raseljačenje« zemlje, pokazuje se stoga kao osnovna smjernica razvoja modernoga društva. Pod utjecajem svjetske ekonomske krize dolazi do slabljenja te smjernice, do prestanka medjunarodne razmjene dobara, do raspada svjetskoga tržišta. Pojedine države nastoje, da postignu autarkiju: industrijske države se »reagrariziraju«, agrarne nastoje, da što prije izgrade svoju nacionalnu tešku industriju (topionice, valjaonice i t. d.). Glavni je razlog tome razvitku spremanje na novi rat; stoga industrijske države nastoje, da stvore svoje nacionalne »osnovice za ishranu«, da se u pogledu sirovina učine neovisnima od uvoza iz inozemstva (osvajanja, Ersatzwirtschaft: sintetičko dobivanje sirovina i t. d.), agrarne pako, da stvore vlastitu industriju naoružanja.

Time razvitak od agrarne države k industrijskoj biva privremeno zaustavljen. No time se ujedno gubi korist industrijalizacije za ljudsko društvo, Industrijski sistem, čija je glavna značajka mehanizacija proizvodnog procesa, znači golem razvitak proizvodnih snaga. Osim toga podjela na agrarne i industrijske države nije ništa drugo nego, kako to A. Wagner točno zapaža, dalji razvitak podjele rada izmedju grada i sela, izmedju obrta i poljodjelstva, dalje razvijanje od naravne privrede k podjeli rada i robnoj razmjeni. Koliku pak podjela rada znači proizvodnu snagu, o tom držimo da nije potrebno, nakon A. Smitha, izlagati. U razvitku od agrarne države k industrijskoj leži dakle sav moderni napredak proizvodnih snaga rada.

Razvitak podjele rada izmedju obrta i poljodjelstva, izmedju grada i sela, izmedju agrarnih i industrijskih zemalja, industrijalizacija — postepena — svih zemalja, mašinizacija i t. d., znači dakle razvitak proizvodnih snaga ljudskoga društva, prema tome — potencijalno — povećanje količine proizvoda i smanjenje potrebnoga rada, prema tome — opet potencijalno — porast materijalnog blagostanja i kulturnoga nivoa čovječanstva.

Pokušaji, da se ta smjernica razvitka ometa autarkijskom ekonomskom politikom, smanjenjem medjunarodne razmjene dobara izmedju jedne zemlje i druge, razmjene izmedju sela i grada unutar svake pojedine zemlje, znače dakle smetanje i ograničavanje razvitka proizvodnih snaga. Težnje povratku u naravno gospodarstvo, u seljačku samodovoljnost, težnje umanjenja medjunarodne razmjene dobara i razbijanja svjetskog tržišta, pretstavljaju dakle napuštanje golemnih koristi, koje leže u modernom razvitku proizvodnih snaga.

21) Wagner l. c.

22) Dr. Friedrich Bülow, G. Ruhland, ein deutscher Bauerndenker im Kampf gegen Wirtschaftsliberalismus u. Marxismus. Berichte über Landwirtschaft, 120. Sonderheft, Berlin 1936.

23) Slučaj Danske, tipične »agrarne zemlje«, čiji gotovo čitav izvoz sastoji iz agrarnih proizvoda, a koja ipak u poljoprivredi zaposluje svega 25 po sto svoga pučanstva.

KNJIŽEVNOST: Aereboe: Agrarpolitik; Bauer-Mengelberg: Agrarpolitik, Berlin 1931; Bente Hermann: Landwirtschaft u. Bauerntum, Berlin 1937; Bićanić: Agrarna kriza u Hrvatskoj 1873—1895; Bülow Friedrich: G. Ruhland, Berichte über Landwirtschaft, 10. Sonderheft, Berlin 1936; Davičo Jaša: Agrarni problem, Beograd 1938; Drescher Leo: Agrarökonomie u. Agrarsoziologie, Berlin 1937; Goranović Maksim: Naš seoski posjed i tehnika, Beograd 1938; Gruntzel J: Agrarpolitik; Ivšić Milan: Koje se zakonodavne mjere mogu preporučiti za održanje nedjeljivosti seljačkog posjeda; Kosić Mirko: Osnovi ekonomske politike, Beograd 1925; Meyer Rudolf: Heimstätten- u. andere Wirtschaftgesetze itd., Berlin 1883; Mirković Mijo: Održanje seljačkog posjeda, Zagreb; Petrović Jelenko: Okućje i zaštita zemljoradničkog minimuma, Beograd 1930; Spomenica kongresa pravnika kralj. Jugoslavije u Novom Sadu 1938; Beograd 1939; Wagner Adolph: Agrar- u Industriestaat, Jena 1901; Wygodzinski W.: Agrarwesen u. Agrarpolitik, Berlin—Leipzig 1920; Franjo Žilić: Zaštita najmanje površine seljačkoga posjeda od ovrhe, »Hrvatski Dnevnik«, Božić 1938.

1) Da li je uporabodavac obvezan u slučajevima prve i posledne stavke §-a 1117 ogz., nadoknaditi uporaboprimcu trošak preselenja? 2) Što mora tužitelj a što tuženik dokazati u eventualnoj parbi radi naknade troška preselenja?

Napisao Tomo Megler, vijećnik Apelacionoga suda u m. u Zagrebu.

Ad 1.). Interesi uporabodavaca i uporaboprimaca katkada se jako sukobljuju tako, da se ti interesi ne mogu vansudbeno izgladiti, nego najposlije samo sudbeno.

U XXV. poglavlju, § 1111 gradj. zakonika ističu se doduše slučajevi, kada uporabodavac može tražiti »naknadu« od uporaboprimca, ali ne ima takove izrične zakonske ustanove, po kojoj bi i uporaboprimac imao pravo tražiti naknadu, nastalu iz minuloga uporabnoga odnošaja.

U prvoj stavci §-a 1117 o. g. z. propisano je, istina, da je uporaboprimac vlastan odustati od pogodbe i prije nego mine vrijeme ugovoreno, izrijekom ili muče, »ako se stvar, koja je uzeta u porabu, radi njezinih nedostataka ne može uredno upotrebiti«, — (a u zadnjoj stavci iste zakonske ustanove uredjen je dalji slučaj prava uporaboprimčeve odustaje od pogodbe, »ako naime uporabodavac ne drži više uporabštinu u stanju, da

služiti može«, ali nije propisano, da bi i u takvim slučajevima imao uporaboprimac pravo tražiti od uporabodavca kakvu naknadu.

Očito se u takvim slučajevima §-a 1117 o. g. z. predmnijevaju krivnje uporabodavčeve i radi tih krivnja propisana su prava uporaboprimaca odustati prije ugovorenoga vremena od uporabne pogodbe, te bi ta prijevremena odustaja od uporabne pogodbe bila prama toj zakonskoj ustanovi jedina sankcija od strane uporaboprimaca protiv uporabodavaca.

A quid iuris u slučaju bogatoga uporabodavca, kojemu nije ni stalo, ako se jedan uporaboprimac od njega otseli, te se stavi u stav taštog, kapricioznog, suverenog kućevlasnika spram uporaboprimca, kojega smatra kao nižega člana ljudske zajednice od sebe, ma da je dotični uporaboprimac inače potpuno udovoljavao svim dužnostima, preuzetim iz uporabne pogodbe, te kada je očito sposoban i u buduće tim dužnostima udovoljavati?

Zar bi sama odustaja od pogodbe od strane dotičnoga urednoga uporaboprimca bila dostatna i pravedna sankcija protiv takvoga taštoga i tvrdoglavoga bogatoga i modernoga Kreza?

Pošto prema tome nema u XXV. poglavlju gradj. zak. i za zajmoprimca slične ustanove §-u 1111. o. g. z., koja važi samo za uporabodavce, to valja u korist najmoprimca uporabiti opća pogodbena načela, propisana u poglavlju XVII. gradj. zak. i to u §-u 919.

Prema potonjoj ustanovi, ako jedna strana ne ispuni sasvim ili ne na ugovoreni način pogodbu, to drugoj strani, o s i m s l u č a j e v a u z a k o n u u s t a n o v l j e n i h . . ., ne pripada pravo tražiti, da se ukine pogodba, nego samo da se točno ispuni i da se dade naknada.

Navedeni § 1117 o. g. z. sadržava očito gornju iznimku, sadržanu u stavci §-a 919 o. g. z. »o s i m s l u č a j e v a u z a k o n u u s t a n o v l j e n i h«, jer je u §-u 1117 o. g. z. propisano za uporaboprimce pravo odustati od pogodbe i jer dosljedno ostalomu dijelu §-a 919. o. g. z. uporaboprimac ima pravo samo zahtijevati »naknadu«, a nipošto i pravo, da se pogodba točno ispuni, jer je on u smislu §-a 1117 o. g. z. od dotične pogodbe pravomoćno odustao.

Po §-u 1324 o. g. z. »gdje se u zakonu nalazi općeni izraz »n a k n a d a«, valja u tom slučaju prosuditi polag ovoga pravila, koja se vrsta naknade ima dati« — dakle da li se ima dati p u n o z a d o v o l j e n j e ili s a m o n a k n a d u š t e t e u p r a v o m s m i s l u: da li lucrum cessans ili damnum emergens?

Prema tome valja uopće pitanje naknade, predvidjene u §-u 919. o. g. z., prosuditi po ustanovama poglavlja XXX o. g. z.

Istaknuto je gore, da prva i posljednja stavka §-a 1117 o. g. z. predmnijevaju uporabodavčevu krivnju, a s obzirom na §§-e 919 i 1324 o. g. z. po §-u 1295 o. g. z. »svaki ima pravo tražiti od oštetioca, da mu naknadi štetu, kojoj je on kriv, te mu je učinjena, jer . . . se prekršila kakva dužnost pogodbena . . .«. Iza pravomoćnoga otkaza stana i obavljenoga zatim preselenja za svakoga najmoprimca, kao naravne i neodgodive posljedice otkaza stana, predleže izdaci u svakom slučaju za preseljenje i prema tome barem trošak preselenja sadržava prvotnu štetu za svakoga najmoprimca. Dosljedno svemu tomu ima pravo uporaboprimac tražiti od uporabodavca naknadu barem selidbenih troškova u rečenim slučajevima §-a 1117 o. g. z. s obzirom na §§-e 919., 1324. i 1295 o. g. z., a uporaboprimac valja da mu ih naknadi.

Ad 2.). Ako je uporaboprimac primoran sudbenim putem (§ 1338 o. g. z.) zatražiti od uporabodavca naknadu troška preselenja, valja istaknuti iznimku kod redovitoga dokazivanja tokom takvoga sudbenoga postupka. Da se naime obrazloži tužba za naknadu štete, mora se redovito dokazati, da se šteta zbilja dogodila, da ju je tuženik skrivio i koja je njezina brojčana visina.

Oštećeni pako, u ovome slučaju uporaboprimac, koji traži naknadu štete, u nazočnom slučaju naknadu troška preselenja, jer se je prekršila kakva pogodbena dužnost (§ 1295 o. g. z.), u nazočnom slučaju dužnost iz uporabne pogodbe, valja da dokaže na temelju odnosne uporabne pogodbe: kakvu je dužnost uporabodavac preuzeo, zatim samo navesti, da uporabodavac (tuženik) u ugovorenom roku svoju obvezu nije ispunio; napokon valja da dokaže uporaboprimac (tužitelj): u čemu se njegova (tužiteljeva) šteta sastoji i odštetnu brojčanu visinu.

Dokazati, da tuženik svoju obvezu nije ispunio, nije tužiteljeva dužnost, jer bi to bio dokaz negative, već tuženikova dužnost, da je obvezu ispunio ili pako, da je bez njegove krivnje nastala nemogućnost ispunjenja preuzete obveze (§§ 1295 i 1298 o. g. z.; čitaj i rješ. vrhov. suda u Beču od 13. trav. 1860 br. 3989 i 3990, od 15. veljače 1860 br. 1335, od 3. siječnja 1860 i od 10. lipnja 1863 br. 4060 — G. U. 1114; 1115; 1083; 1045 i 1744).

Pravosudje

a) Gradjansko

Valjana je i usmena pogodba (arg. iz § 27. st. 1 Za), kojom se odvjetnik obvezuje stranku zastupati bez nagrade.

Rješidba Stola sedmorice od 18. siječnja 1939 br. Rev. 1576/1-38.
(Osuda Okružnoga suda u Zagrebu od 15. ožujka 1938. br. Po 588/11-35, osuda Apelacionoga suda u Zagrebu od 9. rujna 1938., br. Pl. 2341/38.).

U parnici dr. M. P., odvjetnika u Z., protiv tužene S. B. iz N. S., radi 12.260 D. spp.,

O k r u ž n i s u d u Zagrebu je odbio tužioca sa zahtjevom tužbe, dočim je

A p e l a c i o n i s u d u Zagrebu prvostepenu osudu preinačio i sudio po zahtjevu tužbe.

S t o l s e d m o r i c e je sudio: Revizija se uvažuje, pobijana osuda prizivnoga suda preinačuje i uspostavlja osuda prvostepenoga suda. Tužilac je dužan naknaditi tuženici troškove prizivnoga i revizijskoga postupka, ukupno sa D 1.300 u roku od 15 dana pod prijetnjom izvršenja.

O b r a z l o ž e n j e: Tužena pobija osudu prizivnoga suda iz razloga, navedenoga u § 597 br. 4 grpp., te predlaže, da se pobijana osuda preinači i uspostavi osuda prvostepenoga suda uz naknadu parničnog troška svih stepena.

Revizijski odgovor nije podnesen. Revizija je osnovana. Revizijski razlog pogrješne pravne ocjene stvari (§ 597 br. 4 grpp) nalazi tuženica u tom, što prizivni sud uzima, da je za ugovor o odreknuću nagrade odvjetnika potebna pismena isprava. Tvrdi, da je dopušteno i neformalno odreknuće od neke tražbine, a tako i nagrade.

Revizijski razlog pogrješne pravne ocjene stvari postoji. Kada nije sporno, da se pravo odvjetnika na nagradu za njegov rad osniva već na samom zakonu (§ 1152 ogz) pita se, u kojim slučajevima zakon ipak traži pogodbu, da odvjetnik može ostvariti svoj zahtjev na nagradu, i to pogodbu u pismenom obliku, kako je odredjeno propisom § 27 st. 1 Za. Iz stilizacije § 27 st. 1 Za, se vidi, da je za valjanost pogodbe potreban pismeni oblik samo onda, kada je predmetom pogodbe v i s i n a (»iznos«) nagrade. To još jasnije proizlazi iz saveznog propisa § 29 st. 1 Za., koji u slučaju, »gdje nema pogodbe ili gdje v i s i n a nagrade nije predvidjena pravilnikom«, odredjuje, da »za visinu nagrade, koja pripada odvjetniku za njegov posao, trud i gubitak vremena, vrijede odredbe općeg gradjanskog zakonika«. Iz toga se mora zaključiti, da se u smislu § 27 st. 1 Za., za valjanost pogodbe o nagradi odvjetnika traži pismeni oblik samo onda, ako odvjetnik ili stranka hoće ugovoriti nagradu u v i s i n i različnoj od visine, koju odredjuje tarifa (pravilnik), odnosno, koju bi imao odrediti sud po propisima ogz., ako visina nagrade nije u tarifi predvidjena.

Ako dakle odvjetnik ugovori sa strankom, da će ju zastupati b e z n a g r a d e, dakle, gdje uopće ne dolazi u pitanje visina nagrade, valjana je u tom slučaju i usmena pogodba (§ 883 ogz.). Stoga je uvažena revizija tuženice i sudjeno kao u dispozitivnom dijelu. Odluka o trošku pravnih lijekova osniva se na §§ 143 i 152 grpp. Priopćio dr. J o s i p T r g o v č e v i ć, Zagreb

Gradjanski sud je nadležan, da sudi za hrvatsko-slavonsko gradjansko-pravno područje o alimentaciji za ženu i djecu, a ne pravoslavni crkveni sud.

Rješidba Stola sedmorice od 26. siječnja 1939. br. Rek. 404/380-3.
(Zaključak Sreskoga suda u Gospiću od 9. kolovoza 1938. br. R 385/37-4, zaključak Okružnoga suda u Gospiću od 18. rujna 1935. br. Pl. 404/36-1)

U vanp. predmetu D. M. iz V. protiv D. B. iz Z. radi dozvole razlučnoga boravišta i plaćanja alimentacije za moliteljicu i djecu te oduzimanja očinske vlasti S r e s k i s u d u Gospiću, usvojivši prigovor nedopustivosti redovnoga pravnoga puta je odbacio prijedlog moliteljice.

O k r u ž n i s u d u Gospiću povodom rekurza moliteljice ukinuo je napadnuti zaključak sreskoga suda u dijelu, kojim se izriče nedopustivost redovnoga pravnoga puta glede traženja dozvole razlučnoga boravišta i oduzimanja očinske vlasti, dok ga je potvrdio u dijelu, kojim se ta nedopustivost izriče glede zahtjeva plaćanja alimentacije za moliteljicu i djecu i to iz razloga:

1) glede zahtjeva za dozvolu razlučnoga boravišta i oduzimanja očinske vlasti, jer da propisi §§ 107, 108 i 109 o. g. z., glede razlučnog boravišta ženidbenih drugova nisu nimalo dirnuti propisima čl. 129 st. 10 ustava srp.-pravosl. crkve, a da sreski sud glede prijedloga za oduzimanje očinske vlasti imade provesti izvide;

2) glede zahtjeva za plaćanje almentacije za moliteljicu i djecu, jer da je kod crkvenoga suda srp.-pravosl. crkve ženidbeno-razvodna parnica u toku, pa da o tom po propisu § 129 st. 4 ustava imade odlučiti crkveni sud. — Odluka o troškovima zadržana je konačnomu rješenju stvari.

S t o l s e d m o r i c e je povodom rekursa stranaka u nejavnoj sjednici zaključio.

Rekurs moliteljice se uvažuje, oba se nižestepena zaključka u pobijanom dijelu, kojim je izrečena nedopustivost redovnoga puta glede plaćanja alimentacije za moliteljicu i djecu, preinačuje tako, da se prigovor protustranke nedopustivosti redovnoga pravnoga puta ne uvažuje i stvar vraća prvostepenomu sudu na ponovno raspravljanje i odlučivanje, te da podjedno odluči o trošku ovoga rekursa, a glede zahtjeva za oduzimanje očinske vlasti da postupa po § 17 v. p. — Rekurs protustranke se ne uvažuje.

O b r a z l o ž e n j e: Moliteljica pobija dio zaključka prvostepenoga suda, kojim je izrečena nedopustivost redovnoga pravnoga puta za zahtjev glede plaćanja alimentacije za moliteljicu i djecu, jer da je u očitoj opreci sa zakonom i stanjem spisa. — Protustranka pobija dio zaključka rekursnog suda, kojim se ukida dio zaključka prvostepenoga suda glede zahtjeva za razlučno boravište.

Rekurs moliteljice je osnovan. Sudjenje o zahtjevu za privremenu alimentaciju za ženu i djecu, te za odvojeno stanovanje nije ni za pripadnike pravoslavne vjeroispovijesti nijednim zakonskim propisom, koji važi na području bivše Hrvatske i Slavonije oduzeto od sudske vlasti gradjanskih sudova. Nije napose oduzeto od te vlasti ni članom 129 ustava srp.-pravosl. crkve. Ovaj član normira pod slovom a) nadležnost eparhijskoga crkvenoga suda kao sudskoga organa eparhijskoga arhijereja (čl. 209 ustava) i stavlja mu u nadležnost 5 vrsti pravnih stvari (§ 129 sl. a) br. 1—5). Za pravne stvari navedene pod 1, 2, i 5 ne navodi nikakvog ograničenja nadležnosti, nego ju uredjuje sasvim općenito.

Naprotiv za stvari navedene pod br. 3 i 4 ustanovljuje nadležnost ovako:

»3) sudi — u svojoj nadležnosti— sporove o valjanosti, poništenju i razvodu braka.

4) rješava — u svojoj nadležnosti — da li će muž davati ženi uzdržavanje ženi za vrijeme trajanja ženidbene zajednice itd.«

Kod pravnih stvari, navedenih kod br. 1, 2 i 5, nema umetka »u svojoj nadležnosti«, nego je nadležnost ustanovljena kako je gore rečeno, sasvim općenito.

Prema tome je očito, da ustav nadležnost crkvenog suda za stvari, navedene u članu 129 sl. a) pod br. 3 i 4, ne propisuje na onaj način i u onom opsegu, u kojem ju ustanovljuje za stvari, navedene pod br. 1, 2 i 5.

Dok za stvari, navedene pod br. 1, 2 i 5, sam član 129 ustava ustanovljuje nadležnost eparh. crkvenoga suda (i to bez ikakvih ograda), upućuje on glede stvari, navedenih pod br. 3 i 4, umetkom »u svojoj nadležonsti« očito na drugdje (van člana 129 ustava) utvrdjene granice njegove nadležnosti. Za te stvari je eparhijski crkveni sud prema tome nadležan, da sudi i rješava o stvarima, navedenim u članu 129 sl. a) br. 3 i 4 ustava, samo u toliko, u koliko je njegova nadležnost osnovana na drugim pozitivnim propisima. Sam čl. 129 tu mu nadležnost ne daje.

Što se tiče sudovanja u tim stvarima za crkveno područje (pro foro interno) eparhijski je crkveni sud nadležan, da sudi o njima na područzju cijele države na osnovu crkvenih propisa, koji o tom postoje. Što se tiče sudovanja za gradjansko pravno područje (pro foro externo), nadležan je on samo u onim pravnim područjima u toliko, gdje i u koliko tu nadležnost državni zakoni propisuju.

Drukčije se umetak »u svojoj nadležnosti« tumačiti ne može, jer ako bi se uzelo protivno, t. j. da se baš članom 129 ustava ustanovljuje nadležnost i za stvari navedene pod sl. a) br. 3 i 4, onda bi taj umetak bio sasvim suvišan i ne bi ga trebalo, kao što ga nema i ne treba kod brojeva 1, 2 i 5 toga člana. Suvišnom se pak po opće usvojenim pravilima tumačenja zakona ne smije smatrati nijedna riječ u zakonu.

Budući da nije prema tome ni članom 129 ustava srp.-pravosl. crkve, a ni kojim drugim propisom, koji važi na ovom pravnom području, stavljeno sudovanje o izdržavanju ženidbenih drugova po razvodu ženidbe kao ni za vrijeme trajanja ženidbeno-razvodne parnice u nadležnosti crkvenih sudova, to je prigovor nedopustivosti redovnoga pravnoga neosnovan. Gradjanski sud je nadležan, da sudi o toj stvari bez obzira, da li je kod crkvenoga suda započet postupak i bez obzira, da li je crkveni sud o tome već presudio, jer takova osuda crkvenoga suda ne može da ima važnosti za gradjansko-pravno područje.

Što se tiče odluke o oduzimanju očinske vlasti, nadležan je po § 147. v. p. provesti samo izvidjaje.

Uslijed toga valjalo je s uvaženjem rekursa moliteljice oba nižestepena zaključka u pobijanom dijelu preinačiti i odlučiti kao u dispozitivu ovoga zaključka. Prema gore obrazloženomu nije se rekurs protustranke mogao uvažiti. Odluka o trošku moliteljice osnivane na § 21 st. 1 v. p. u vezi s § 153/4 grpp.

Priopćio dr. Franjo K r m p o t i ć, sudac Okruž. suda u Gospiću

Uknjiženi najviši iznos kreditne hipoteke odgovara ne samo za glavnicu, nego i za kamate (uknjižene ili neuknjižene) kao i za sve ostale sporedne pristojbe tako, da se povrh toga uknjiženog najvišeg iznosa više ništa ne može vjerovniku dopitati bilo u ime glavnice, bilo u ime kamata, troškova i ostalih pristojbi.

Rješidba Stola sedmorice u Zagrebu od 26. siječnja 1939. br. I. Rek. 41/1939.
(Zaključak Sreskoga suda u Čabru od 10 srpnja 1938. br. I 30/34-77, rješenje Apelacionog suda u Zagrebu od 26. listopada 1938. br. III Pl 4603/1938.)

S r e s k i s u d u Čabru zaključkom od 19. rujna 1936 br. I 30/34/60 donaša diobnu osnovu u izvršnom predmetu H. P. B dd u Z. proti izvršeniku G. M. iz S. radi D 25.480 spp., kojom osnovom priznaje tražiocu izvršenja prvenstvene troškove (dioba se vodi po starom hrv. grppu), kamate obrazloženjem, da su zasebno uknjiženi, a u ime glavnice od D 25.480 i ostalih troškova priznaje svega najviše uknjiženi iznos od D 25.000, a sa viškom ga otpućuje na ostalu izvršenikovu imovinu.

Apelacionog suda u Zagrebu od 26. listopada 1938. br. III Pl 4603/1938.) 1936. povodom utoka tražioca izvršenja i državnog erara ukinuo je pobijanu odluku i naložio prvomu sudu, da odredi novo ročište za razdiobu i dalje po zakonu postupa s ovim obrazloženjem:

Ovrhovoditeljica pobija odluku prvostepenoga suda kao nezakonitu i ništetnu iz razloga, da joj je trošak naznačen u diobnoj osnovi od I 2 f prenisko ustanovljen, te iz razloga, što joj nisu likvidirani zajedno s uknjižbenom glavnicom parnični i ovršni troškovi.

Po § 16 zak. o z. k. pravo, stečeno za koju tražbinu, vrijedi i za troškove parnice i izvršenja; prema tome parnični i ovršni troškovi spadaju u isti red kao i uknjižena glavnica. (Ostalo obrazloženje odnosi se na navode utoka državnog erara).

Uslijed toga je valjalo povodom utoka ovrhovoditeljice i utoka državnog erara pobijanu odluku ukinuti i prvomu sudu naložiti, da držeći se gornjih propisa odredi novo ročište za diobu kupovnine, i zatim da dalje po zakonu postupa.

Protiv te rješidbe nije podnijela nijedna strana utok na vrhovni sud i prvostepeni sud nakon ponovno provedene razdiobe donaša zaključkom od 20. veljače 1937 Posl br. 30/34/36 novu razdiobnu odluku, kojom tražiocu izvršenja redom uknjižbe priznaje u ime glavnice D 25.480 (dok najviše uknjiženi iznos iznosi svega D 25.000), a osim toga i sve troškove i kamate, kako ih je tražioc izvršenja naznačio.

Protiv ovoga prvostepenoga zaključka podnaša hipotekarna vjerovnica A. & E. S. iz Lj. rekurs na Apelacioni sud. Za razjašnjenje se nadodaje, da je rečena hipotekarna vjerovnica po prvoj diobnoj osnovi bila u cijelosti podmirena, dok po drugoj ne prima ni pare.

Apelacioni sud u Zagrebu donosi rješenje povodom rečenog utoka od 9. veljače 1938. br. I Pl 2017/1937/B, kojim ukida pobijanu odluku po službenoj dužnosti i prvostepenomu sudu nalaže, da za razdiobu kupovnine odredi novo ročište i dalje po zakonu postupa, a da utjecateljica ima sama snositi trošak svog utoka.

Iz razloga navodimo stavke, koje se odnose na stavke priznate tražiocu izvršenja H. P. B. d. d. u Z.: »Utjecateljica izvodi, da se H. P. B. d. d. u Z. kao imaocu vjeresijske hipoteke može likvidirati najviši iznos od D 25.000 u ime sveukupnih njenih potraživanja i ništa više, jer da za vjeresijsku hipoteku ne vrijede propisi §§ 16 i 17 Zzk nego samo § Zzk. — Utok nije osnovan.

Rješenjem Apelacionog suda od 11. studenoga 1936. Pl 6731/36/1, koje je postalo pravosnažnim, priznato je ovrhovoditeljici HPB dd u Z. na osnovu § 16 Zzk isto pravo prvenstva zaloga za parnične i ovršne troškove, kako ga ima i uknjižena glavnica preko iznosa od D 25.000, Hipotekarna vjerovnica trebala je, da se protiv spomenutoga rješenja Apelacionog suda žali na vrhovni sud, jer Apelacioni sud sada ne može više izmijeniti svoje pravosnažno rješenje«.

Protiv ove rješidbe podnaša hipot. vjerovnica A. & E. S. iz Lj. žalbu i previdni utok na Stol sedmorice, koji i žalbu i previdni utok rješenjem od 1. lipnja 1938 Rek 583/1/1938 odbacuje odnosno otpućuje iz ovih razloga:

»Čim je ukinut postupak razdiobe kupovnine kao ništav (§ 339 br. 3 hrv. grppa), ima se razdioba u cijelosti preduzeti prema propisu § 557 hvr grppa bez obzira na prijašnja rješenja o diobi, pa stoga sud nije vezan na prijašnja utvrdjenja ni u pogledu visine pojedinih potraživanja ni prvenstvenoga reda, te će imati o svim prigovorima, koji stavljeni budu, ponovno donijeti odluku tako napose, do kojeg iznosa ima ovrhovoditeljica pravo namirenja obzirom na pravnu narav svoje hipoteke...«

Sreski sud u Čabru je odredio opet ročište za rizdiobu, na kojem hipotek. vjer. A. & E. S. iz Lj. ponavlja svoje prigovore, i zaključkom od 10. srpnja 1938 br. I 30/34/77 donio novu diobnu osnovu, po kojoj tražiocu izvršenja HPB dd u Z. priznaje samo prvenstvene troškove, a u ime prijavljene glavnice od D 25.480, kamata i troškova priznaje na osnovu § 14 st. 2 Zzk samo najviše uknjiženi iznos od Din 25.000.

Apelacioni sud u Zagrebu rješenjem od 26. listopada 1938. br. III Pl 4063/1938/1 u cijelosti je odbio utok HPB dd u Z, tražioca izvršenja protiv diobne osnove — iz ovih razloga:

»Na razdiobnom ročištu od 6. srpnja 1938, prijavila je i ovrhovoditeljica medju uknjiženim stavkama ukupni iznos od Din 37.572.74 i to u ime glavnice D 25.480, u ime uknjiženih 8 po sto kamata od 25. veljače 1934. do 6. srpnja 1938. D 9.014.27. te jednu šestinu providbe D 42.47, troška prosvjeda D 307, notifikacije D 30. troška tužbe D 1.718 i osigurateljne premije D 981.

Povodom prigovora hipotek, vjer. A. & E. S., da se ovdje radi samo o kreditnoj hipoteci u smislu § 14 st. 2 Zozk, uknjiženoj u najvišem iznosu od D 25.000, prvostepeni je sud pobijanom odlukom dopitao ovrhovoditeljici u ime prijavljenih uknjiženih stavaka u diobnoj osnovi samo iznos od D 25.000.

Ovrhovoditeljica pobija ovaj dio prvostepene odluke utokom, u kojem izvodi, da joj je sud imao dopitati i uknjižene 8 postotne kamate sa svim troškovima, jer da po § 16 Zzk založno pravo stečeno za koju tražbinu vrijedi i za troškove parnice i izvršenja.

Utok ovrhovoditeljice nije osnovan. Prema založnici od 31. ožujka 1931. ovrhovoditeljica je dala ovršeniku mjeničnu vjeresiju u iznosu od Din 20.000; za sigurnost ove vjeresije uknjižena je na nekretninama gr. ul. br. 112 k. o. Gerovo

pod C rdbr 6 zalogopravno jamčevna svota od D 25.000. Prema točki 11 sl. a) založnice je ova svota imala služiti za pokriće svih, ma pod kojim naslovom na temelju vjeresije od D 20.000 iscrpljenih iznosa (u smislu t. 2 založnice), t. j. u ime vjeresijske glavnice, prekoračenja vjeresije, povećanje iste pripisom kamata i providbe, ugovorenih i zateznih kamata, dalje za pokriće svih kolikih troškova, nastalih uslijed uknjižbe, utjerivanja i isplate (toč. 12), te za pristojbe osiguranja protiv požara (točka 14 založnice).

Kako se vidi uknjižena tražbina nije individualno označena nego samo po najvišem iznosu, koji odgovara za pokriće vjeresije. Takva pak hipoteka, kojom se obezbjedjuju tražbine, koje bi mogle postati uslijed dozvoljene vjeresije uknjiženom najvišem iznosu, jest vjeresijska hipoteka u smislu § 14 st. 2 Zzk u opreci prema regulatornoj ili individualnoj hipoteci, kod koje je založena tražbina individualno označena.

Prema § 14 st. 2 Zzk ovaj uknjiženi najviši iznos vjeresijske hipoteke odgovara ne samo za glavnicu, nego i za kamate (uknjižene ili neuknjižene) kao i za sve ostale sporedne pristojbe (providbu, parnične i ovršne troškove, troškove prosvjeda, notifikacije, osigurateljne premije i t. d.) tako, da se povrh toga uknjiženoga najvišega iznosa više ništa ne može vjerovniku dopitati bilo u ime glavnice, bilo u ime kamata, troškova i ostalih pristojbina. I kod kreditne hipoteke dolaze do primjene §§ 16 i 17 Zzk te prema tome uknjiženi najviši iznos jamči i za pripatke (troškove i kamate), ali samo s tim ograničenjem, da se ni uslijed primjene §§ 16 i 17 Zzk uračunavanjem troškova i kamata nikada ne smije prekoračiti uknjiženi najviši iznos vjeresijske hipoteke. Stoga se ovrhovoditeljici kod razdiobe kupovnine ne može nikako dopitati ni u kojem slučaju veći iznos od D 25.000 bilo u ime glavnice, bilo u ime sporednih pristojbi.

Valja još istaknuti, da ovrhovoditeljica nije zatražila ovršnu uknjižbu prava zaloga na osnovu pravosnažnoga platnoga naloga za iznose od D 10.000, D 10.000 i D 5.480, pa prema tome nije za ove iznose stekla regularnu hipoteku, već je u njenu korist i nadalje ostala uknjižena samo vjeresijska hipoteka u najvišem iznosu od D 25.000. Ne može se dakle ovaj iznos prekoračiti ni primjenom §§ 16 i 17 Zzk. Da je ovrhovoditeljica zatražila ovršnu uknjižbu prava zaloga za spomenute iznose, imala bi kod razdiobe kupovnine pravo prvenstva za iznos od D 25.000 prema rangu vjeresijske hipoteke, a za preostali dio potraživanja od D 12.572.74 primila bi prvenstvo prema rangu ovršne uknjižbe prava zaloga. Ali jer ovrhovoditeljica nije zatražila ovršnu uknjižbu prava zaloga, ispravno joj je prvostepeni sud dopitao samo iznos od D 25.000.

Valjalo je stoga utok ovrhovoditeljice otputiti i potvrditi pobijani dio prvostepne odluke.«

Stol sedmorice rješenjem od 26. siječnja br. Rek 41/1939., je otputio previdni utok tražioca izvršenja HPB dd u Z., jer nema uslova § 318 hrv. grppa.

Prema obrazloženju usvojili su najviši hrvatski sudovi u pogledu vjeresijske, jamčevne hipoteke stanovište skladno austrijskomu odnosno slovenskomu sudovanju. Vidi rješidbe od 3 travnja 1901 br. 4315 i 440. (»Slovenski pravnik« 1901 str. 251), dalje 5. lipnja 1912. Rv VI 203/12. (»Slovenski pravnik« 1912 str. 278), odluka Stola sedmorice, od. B., od 13. srpnja 1926. Ut 129/26. Rješidbe Kasacionog suda VII-215, konačno i Stola sedmorice, od B.. u Zagrebu od 23. lipnja 1936. Ut 187/36. (»Slovenski pravnik 1937 br. 1-2 str. priloga 72).

Priopćio dr. Bogdan Koritnik, javni bilježnik u Čabru

b) Kazneno

Sekvestar, imenovan po sudu, vrši po zakonskom ovlašćenju privremenu javnu službu, pa se kao takav smatra državnim službenikom u smislu §-a 14. br. 3 k. z.

Rješidba Stola sedmorice od 1. veljače 1939., br. Kre- 338/3-1937.

Osudom Okružnoga suda u Zagrebu od 8. travnja 1937. br. Kzp. 4158/36. oglašen je optuženi T. A., kao po sudu imenovani sekvestar, krivim zbog djela iz §-a 318 k. z., a ne onog, utuženog iz §-a 319 k. z., s razloga, jer da sekvestar nije državni službenik, u smislu §-a 14 br. 3 k. z., pa da stoga ne može ni biti subjektom djela iz §-a 319 k. z.

Stol sedmorice kao kasacioni sud je uvažio u tom pogledu reviziju državnoga tužioca, pobijanu prvostepenu osudu poništio i optuženika oglasio krivim zbog djela iz §-a 319 odj. 1 k. z., te ga osudio po istom §-u i stavu na kaznu robije od dvije godine.

Iz razloga rješidbe Stola sedmorice: Po sudu imenovani sekvestar, premda u pravilu pri izboru osobe sekvestra, odlučuje sporazumna volja stranaka, ipak se ne ukazuje kao mandatar privatnih stranaka, koji ima samo privano-pravnu zadaću, već se ukazuje kao mandatar, naredjenik suda, komu račune polaže i čijim se odredbama mora pokoriti i proti suglasnoj volji obiju stranaka. Sekvestar, napose ovršni sekvestar, ne upravlja povjerenim mu dobrom ni po vlastitoj odluci, ni po volji stranaka, nego po odredbama suda kao njegov pomoćni eksekutivni organ, u javnom interesu. On prema tomu, izvršujući povjerenu mu zadaću, vrši po zakonskom ovlašćenju privremenu javnu službu, te se kao takav smatra državnim službenikom u smislu § 14 br. 3 k. z. Prvostepeni je sud prema tomu nepravilnom shvaćanju zakona uzeo, da sekvestar ne može biti subjektom krivičnoga djela iz § 319 k. z., te dosljedno tomu na djelo optuženikovo, kako ga je u osudi uzeo dokazanim, primijenio propis § 318/I. st. k. z., umjesto da je na nj ispravno primijenio § 319/I k. z., čime je učinio povredu materijalnoga zakona iz § 337 br. 2 k. z.

Valjalo je stoga reviziju državnoga tužioca uvažiti, pobijanu osudu po § 350 br. 5 k. p. poništiti i suditi, kao što je gore u dispozitivu ove osude navedeno.

Kod odmjerenja kazne optuženika uvažio je ovaj sud po prvostepenom sudu utvrdjene okolnosti, koje na odmjeru kazne utiču, te mu, kao stepenu njegove krivične odgovornosti primjerenu, izrekao kaznu robije od 2 (dvije) godine.

Priopćio dr. Josip Trgovčević (Zagreb)

c) Upravno

Tužba glede protuzakonite odmjere kućarine »Činovnički Dom«, Zagreb, Krešimirov trg 9., za god. 1936.

Rješenje Državnoga savjeta od 10. lipnja 1938., br. 553/1938.
(Osuda Upravnoga suda u Zagrebu od 17. lipnja 1937., br. 6149/1937. T. 1850/1936.).

Udruga javnih činovnika u Zagrebu je dne 6. pros. 1936. uložila Upravnomu sudu u Zagrebu unutar zak. roka protiv odluke fin. direkcije u Zagrebu od *27. list. 1936. br. 42092/III.*, dostavljenoj 30. stud. 1936., *radi protupravne primjene odredbe § 37, predzadnja stavka zak. od 8. velj. 1928. o neposrednim porezima* slijedeću tužbu:

I. — 1) Dne 8. kol. 1936. dostavljena nam je priložena obavijest i nalog poreske uprave u Zagrebu — IV. kotar — br. rasporeda 203 o plaćanju kućarine za »Činovnički Dom«, Zagreb, Krešimirov trg 9. 2) Protiv toga porezno-platežnoga naloga uložili smo priloženu žalbu na finan. direkciju u Zagrebu. 3) Financ. direkcija u Zagrebu je o d b i l a našu žalbu priloženom odlukom od 27. list. 1936. *br 42092/III.* kao na zakonu neosnovanu.

II. — Proti ove protuzakonite odluke iznosimo ovu tužbu, uz slijedeće obrazloženje:

1) Činovnički Dom u Zagrebu, Krešimirov trg 9., *koji služi humanitarnim institucijama* u korist javnih činovnika, — sagradjen je prema priloženoj gradjevnoj dozvoli, izdanoj po grad. poglavarstvu u Zagrebu *od 10. srp. 1923. br. 36324/XII., tekom god. 1923. do 1926.* 2) Činovniki Dom nastanjen je *prema priloženoj uporabnoj dozvoli* grad. poglavarstva u Zagrebu od 12. stud. 1926., br. 58903/XII. koncem god. 1926.

Prema tome primjenjuje se na tu zgradu odredba čl. 3, 37. toč. II. predzadnja stavka i čl. 158 zak. o neposrednim porezima.

3) *Ta zgrada je uživala privremeni oprost od plaćanja kućarine na osnovi zak. čl. VI : 1909. kao sve novogradnje iz toga vremena:*

4) U Službenim novinama *od 8. II. 1928, br. 29-VII* proglašen *je zakon od 8 .velj. 1928 o neposrednim porezima.* U čl. 37 toga zak. odredjena je poreznа stopa za porez na prihod od zgrada. U čl. 37, toč. II navedene su porezne olakšice: *»Izuzetno mjesto osnovnoga i dopunskoga poreza plaća se za nove zgrade i (nove) dijelove postojećih zgrada, koje su podignute prema »dozvoli« gradjevinskih oblasti, samo 3% čistoga prihoda«. Ta poreska olakšica vrijedi u mjestima s preko 50.000 stanovnika za vrijeme od 20 godina za sve novogradnje.*

U § 37 toč. II zak. od 8. veljače 1928. nalazi se i ova odredba: »Istom ovom porezu s 3% podložene su do isteka priznatog im oslobodjenja i sve one zgrade, koje su prema dotadanjim zakonima oslobodjene od poreza na prihod od zgrada«. Ova zak. odredba *nije nikada nikakvom zak. odredbom ni ukinuta ni preinačena, te prema tome i danas opstoji kao pozitivna i obvezatna zakonska norma, koja prema načelima pravne države obvezuje i porezne (upravne) oblasti.*

Prema odredbi čl. 81 ustava od 3. rujna 1931. priznato je upravnoj oblasti pravo, da »može izdavati uredbe potrebne za primjenu zakona«. *S druge strane ističe čl. 100 istoga ustava: »Sudovi su nezavisni u izricanju pravde, oni ne stoje ni pod kakvom vlašću, već sude po zakonima«. Ta dva propisa sadanjeg ustava u vezi s priznatom naukom ustavnoga prava su dovoljna, da se stvori zaključak o valjanosti tumačenja, kojim nastoji finan. direkcija u Zagrebu mijenjati pozitivne zakone, jer o tome nema sumnje, da stajalište,* koje je ta direkcija zauzela u napadnutoj odluci *od 27. listopada 1936. br. 42092/III,* pretstavlja zakonodavni akt, na što ona nije ustavno ovlašćena. Citat u drugom sastavku te odluke: *»...Doista je time, da cit. financ. zakon nije izričito izmijenio i navedeni zakon. tekst čl. 37-II. predzadnji stav, nastala antinomija, koju je porezna uprava pravilno riješila, da treba i za ove zgrade primijeniti stopu od 6%«.* Ta inperpolacija »antinomije« ima sve značajke autentičnoga tumačenja, a na to nije nadležna ni porezna uprava ni financ. direkcija kao ni uopće nijedna upravna oblast. — S generalnom odredbom čl. 81 opstojećeg ustava nije ustavotvorac nikako mogao (a nije to ni namjeravao) upravnoj oblasti priznati pravo donošenja obvezatnih pravila praeter i contra legem, jer bi inače bio odlučio znatno stegnuti nadležnost zakonodavne vlasti, kojoj ipak svagdje daje prednost, jer ju i navodi svagdje pred upravnom oblasti (vidi čl. 26 i 27 i odj. VII. i VIII.). Tako se primjerice u ustavu izričito ustanovljuje, da zakonodavnu vlast vrši vladar zajednički s narodnim pretstavništvom itd. *Porezne oblasti nisu dakle nadležne, da preinačuju porezne zakone, nego su dužne poštivati sve pa i spomenute zakonske odredbe. To traži načelo zakonitosti u državi (odnos običnoga zakona prema fundamentalnomu i odnos upravnoga čina prema ustavu i zakonu),* načelo porezne pravednosti i načelo poreznoga morala.

Spomenuti 3%-tni porez pretstavlja za novogradnje podjedno i osnovni i dopunski porez, d a k l e p o r e z na prihod od zgrada, koji je po vrsti i količini u s t a n o v l j e n z a k o n o m. *Prema fundamentalnoj ustavnoj odredbi čl. 104 ustava od 3. rujna 1931: »Državni porezi i opće državne dažbine ustanovljuju se samo zakonom«. Kada bi se na novogradnje primijenila nezakonita stopa od 6% mjesto zakonite stope od 3%, onda bi se time jednostavnim upravnim činom poreznih oblasti spomenuti porez povisio od 3% na 6%, a to se protivi navedenoj ustavnoj odredbi.*

Tu ne predleži nikakva antimonija, kako to nastoji neispravno iskoristiti prvo i drugomolbena porezna oblast, nego samovoljno, protuustavno i protuzakonito povećanje poreza, *jer sama financ. direkcija u napadnutom rješenju ističe* (a to je ispravno!): ... *»da citirani financijski zakon nije izričito izmijenio navedeni zak. tekst čl. 37 II predzadnji nastavak«.* No jer se porezne oblasti konkretno ne mogu za potkrepu svoju odluke pozvati na pozitivnu zakonsku podlogu, služe se izrazima »jasno i logički«, na osnovi kojih smatraju, da mogu same povisiti poreznu stopu (porez) od 3% na 6%. Medjutim takav samovoljni zaključak ne samo da nije ni jasan ni logičan, nego je upravo obrnuto od toga, jer je odnosna zak. odredba posve jasna tako, da ju n e t r e b a t u m a č i t i, nego se ona mora ispravno primijeniti, kako to traži volja zakonodavca jasno i nedvoumno izražena u zakonu, i kako to odgovara načelu porezne pravednosti i poreznoga morala.

No ni kada bi, — dato sed non concesso — spomenuta zak. odredba zaista bila nejasna i nelogična, ne bi ju porezna oblast radi spomenutih osnovnih načela poreznoga prava smjela (vidi izričitu odredbu čl. 104 ustava) tumačiti »in dubio pro reo« u korist poreznog obveznika, — ali te refleksije otpadaju, jer je konkretno suvišno svako tumačenje kao sredstvo zakonske tehnike. *Zakonodavac nije nikad i nigdje izmijenio spomenutu zak. odredbu, a da je to htio učiniti, on bi to bio dosad izričito i učinio. Dokle god se ta zakonska odredba ne preinači zak. putem, vrijedi ona kao pozitivno obvezatna*

pravna norma i obvezuje porezne (upravne) oblasti, koje ju ne smiju kršiti samovlasnim povisivanjem poreza.

Napadnuta odluka očito zamjenjuje dva važna momenta, i to: a) poreznu stopu, koja je odredjena u noveliranom čl. 37, toč. II, prvi nastavak spomenutog zak. za novogradnje, koje su sagradjene nakon 1. siječnja 1929. čl. 160 zak. od 8. II. 1928 i b) poreznu stopu, koja je odredjena u čl. 37, toč. II. predzadnji rastavak zak. od 8. veljače 1928, za novogradnje, koje su sagradjene prije 1. siječnja 1929. — Upravo zbog toga razlikovanja *nije zakonodavac* u predzadnjem rastavku čl. 37. toč. II. zak. od 8. veljače 1928 povisio poreznu stopu od 3% na 6%, što sad žele porezne oblasti samovlasno interpolirati pomoću svoje neuspjele konstatacije »antimonije« i ne osnovanoga tumačenja. *Zakonodavac je naime zadržao i dalje na snazi te dvije različite porezne stope (6% i 3%) iz opravdanih stvarnih razloga svoje porezne politike i načelnoga zakonskoga stajališta.*

Prema odredbi čl. 3 zak. od 8. velj. 1928: »Oslobodjenje od poreza biva samo u slučajevima i samo na onaj način, kako je ovim zakonom predvidjeno«, *dosada priznata* stvarna i lična oslobodjenja od neposrednih poreza, ukoliko nisu predvidjena ovim zakonom, prestaju važiti. *Ali »individualno stečena, vremenski ograničena oslobodjenja važe do isteka priznatoga im roka* za onaj porezni oblik, koji po zakonu zamjenjuje preostali porezni oblik«. Pošto je zakonodavac odredbom predzadnjega rastavka čl. 37 oč. II, zak. od 8. velj. 1928 ukinuo individualno stečeno ili privremeno ograničeno oslobodjenje od poreza, nastojao je ipak, da se još više ne udalji od spomenuoga općega načela iz čl. 3 istoga zakona, pa je zato poreznu stopu povisio (na 6%) samo u odredbi prvoga rastavka čl. 37, toč. II, dok je u predzadnjem rastavku čl. 37, toč. II pridržao nižu (3%) poreznu stavku *za vrijeme, dok odnosnim* (prije 1. siječnja 1929 od poreza oslobodjenim novogradnjama) ne istekne priznati rok. Da je jedino ovo stajalište osnovano na zakonu, i da tu ne predleži *nikakva redakciona pogrješka zakonodavca, pokazuje očito činjenica, da je zakonodavac imao već dosad dovoljno prilike (kao primjerice u noveli od 18. veljače 1934 i u kasnijim financ. zakonima od 28. ožujka 1934 za god. 1934/35, zakonu o proračunskim dvanaestinama od 29. srpnja 1935 i t. d.), da takvu pogrješku — ili prema konstrukciji napadnute odluke »antimoniju« —* ispravi i ukloni tu poreznu olakšicu u predzadnjem rastavku čl. 37, toč. II zak. od 8. veljače 1928, povišeno od 3% na 6%, ali da on *to nije ipak do danas učinio.* i ako je primjerice novelom od 18. veljače 1934 izmijenio rastavak, koji se nalazi pred zadnjim rastavkom čl. 37, toč. II. Ta činjenica dokazuje jasno, da odredbom § 9 zak. o naknadnim kreditima od 25. pros. 1932. *nije izmijenjena* porezna stopa u predzadnjem rastavku čl. 37, toč. II, zak. od 8. velj. 1928, nego je i dalje *ostala nepromijenjena u visini od 3%.*

Iz okolnosti, da je odredbom § 9 zak. od 23. pros. 1932. o naknadnim kreditima djelomično izmijenjena odredba čl. 37, toč. II zak. od 8. veljače 1928 time, što je 3%-tna dopunska kućarina povišena od 6% na 12%, ne može se dakle nikakvom a najmanje logičnom konstrukcijom izvesti, da je na tu višu stopu povišena i smanjena kućarina, koja je odredjena u predzadnjem rastavku istoga čl. spomenutoga zakona. Porezna stopa od 3% za novogradnje posve je samostalna i neovisna od navedenoga povišenja. Primjećuje se, da je posve jednako pravno stajalište zauzeo upravni sud u Celju u presudi od 12. travnja 1935. br. F 556.

Pošto prema tome napadnuta odluka, kojom se povrjedjuje naš jasan na zakonu osnovan interes pretstavlja protuzakonit upravni čin, jer porezna uprava i Financ. direkcija u Zagrebu nisu pravilno primijenile (čl. 23 zak. od 17. svib. 1922) zakon od 8. velj. 1928, pa se zbog toga umoljava upravni sud, da izvoli ovu tužbu prema odredbi čl. 34 zak. od 17. svib. 1922 uvažiti, te napadnutu odluku poništiti i odrediti nadležnoj poreznoj oblasti, da izda novi upravni čin u smislu tamošnjih primjetaba, t. j. da kućarinu odmjeri s 3% od utvrdjene porezne osnove i da vrati previsoko odmjerenu protuzakonito odmjerenu kućarinu za prošle godine.

Nadležnost utvrdjena je odredbom čl. 136 zak. od 8. velj. 1928 i čl. 21 zak. od 17. svib. 1922. Tužba je biljegovana biljegom od 100 D, a prilozi sa 2 D.

Upravni sud u Zagrebu izrekao je na tu tužbu slijedeću osudu:

Tužba Udruge javnih činovnika u Zagrebu protiv odluke Savske financ. direkcije u Zagrebu od 27. listop. 1936, br. 42092/36-III uvažava se, te se pobijano rješenje na osnovi čl. 15 i 34 zak. o Državnom savjetu i Upravnim sudovima od 17 svib 1922 poništava.

Razlozi: Žalbu Udruge javnih činovnika u Zagrebu protiv razreza kućarine po stopi 6%iz čl. 37/II zakona o neposrednim porezima Direkcija je odbacila tužbenom odlukom s razloga, da je § 9. zak. o naknadnim i vanrednim kreditima uz budžet državnih rashoda i prihoda za 1932.-33. god. povećana poreska stopa iz prve alineje čl. 37/II. zak. o neposrednim porezima, pa da se ta stopa ima primijeniti i na zgrade iz predzadnjega stava čl. 37/II istoga zakona.

U tužbi je prigovoreno, da je § 9 navedenoga zakona izrično izmijenjena odredba stava 1 čl. 37/II zak. o neposrednim porezima, pa da je prema tome i dalje ostala na snazi odredba pretposljednjega stava čl. 37/II istoga zakona, zbog čega, a s obzirom na čl. 3 istoga zakona, da je u ovom slučaju trebalo odmjeriti kućarinu po stopi od 3%, a ne 6%.

U alineji II odjeljenja čl. 37 zak. o neposrednim porezima od 8. velj. 1928. je odredjeno, da se mjesto osnovnoga i dopunskoga poreza iz odjeljka I čl. 37 plaća za nove zgrade i nove dijelove postojećih zgrada, podignutih po odobrenju gradjevinskih vlasti, samo 3%, t. j. 3 D. od 100 D. čistoga prihoda. U tada posljednjem stavu čl. 37/II je propisano, da su istom tom porezu sa 3% podložene do isteka priznata im oslobodjenja i sve one zgrade, koje su po tadašnjim navodima oslobodjenje od poreza na prihod od zgrada. Taj stav je postao pretposljednji dodavanjem novih odredaba § 6 zak. o izmjenama i dopunama zak. o neposrednim porezima od 18. svib. 1930.

Kako je naprijed navedeno, stopa od 3% je odredjena u čl. 37/II zak. od 8. velj. 1928., o neposrednim porezima, kako za nove zgrade i nove dijelove postojećih zgrada t. j. na novogradnje izvršene poslije stupanja na nsagu toga zakona tako i za ranije sagradjene zgrade, oslobodjene od poreza na prihod od zgrada po ranijim zakonima. Prema tome u pogledu poreske stope nije bio predvidjen izuzetak za te zgrade, jer su one bile opterećene istom stopom kao nove zgrade. Ali iako je bila propisana ista stopa, njena primjena je odredjena posebnom odredbom za nove zgrade, a drugom odredbom za stare zgrade oslobodjene od poreza tako, da obje vrsti zgrada nisu bile obuhvaćene jednom odredbom. Stoga je odlučno, kako glasi propis, kojim je povećana stopa od 3% na 6%.

Zakonom o naknadnim i vanrednim kreditima uz budžet drž. rashoda i prihoda za 1932/33 u § 9 je propisano: »U čl. 37/II stav I zak. o neposrednim porezima briše se 3% t. j. 3 D. i stavlja: i to: za zgrade koje su postale porezu podložne do 31. velj. 1931. godine 6%, t. j. 6 D., a za zgrade koje su postale porezu podložne poslije toga roka 12%, t. j. 12 D.«. Tim propisom je dakle izrično izmijenjena odredba stava 1 čl. 37/II, u kojem su predvidjene nove zgrade i novi dijelovi starih zgrada i zbog čega se taj propis ne može smatrati kao opći za povećavanje poreske stope. A kada taj propis nije opći ne može se iz samoga povećanja stope zaključiti, da ista važi i za zgrade, koje su bile oslobobjene od poreza na prihod od zgrada po ranijim zakonima, jer je — kako je naprijed navedeno — za te zgrade u čl. 37/II predvidjena posebna odredba, pa da se može smatrati, da i za te zgrade vrijedi povećana stopa na 6%, zato treba da postoji i izrična odredba. Pošto takve odredbe nema, sud je našao, da nema osnove u zakonu gledište poreske vlasti u pogledu primjene stope od 6% i na zgrade, spomenute u pretposljednjem stavu čl 37/II zak. o neposredim porezima. Stoga, pošto tužbenom odlukom nije pobijeno tvrdjenje u žalbi, da predmetna zgrada potpada pod pretposljednji stav čl. 37/II zak. o neposrednim porezima, sud je sudio, kako je u dispozitivu navedeno.

Državni savjet je odbacio žalbu državnoga zastupnika pri Savskoj financ. direkciji u Zagrebu, a osudu Upravnoga suda u Zagrebu potvrdio iz ovih razloga:

Ožalbenom osudom je poništeno po tužbi Udruge javnih činovnika u Zagrebu rješenje Financ. direkcije u Zagrebu od 27. list. 1936. br. 42092/38-III, kojim je primjenjena poreska stopa od 6% pri razrezu kućarine na zgrade sa poreskim olakšanjem iz pretposljednjega stava čl. 37/II zak. o neposrednim porezima. Ovo s razloga, što je u pretposljednjem stavu čl. 37/II zak. o neposrednim porezima predvidjena stopa od 3% do isteka priznatog im oslobodjenja, za sve one zgrade, koje su po dosadašnjim zakonima oslobodjene od poreza na prihod od zgrada t. j. prije donošenja zakona o neposrednim porezima od 1928 god. i da je ova stopa ostala i poslije donošenja zak. o naknadnim i vanrednim kreditima uz budžet drž. rashoda i prihoda za 1932/33, pošto je § 9 ovoga zakona izmijenjena stopa od 3% na 6% odnosno 12% samo za zgrade iz stava 1 čl. 37/II, a ne i za zgrade iz pretposljednjeg stava čl. 37/I., kada je u spom. § 9 rečeno: »U čl. 37/II stav I zak. o

neposrednim porezima briše se 3%, t. j. tri dinara i stavlja i to: za zgrade, koje su postale porezu podložne do 31. pros. 1931 6% t. j. šest dinara, za zgrade koje su postale porezu podložne poslije toga roka 12% t. j. dvanaest dinara, dakle da se izmijeni i stopa od 3% i za zgrade iz pretposljednjeg stava čl. 37/II, bi se uradilo kao što je to uredjeno po § 9 za zgrade iz stava I čl. 37/II.

Kada je naime u pretposljednjem stavu čl. 37/II izričnо odredjena stopa od 3% za sve zgrade, koje se po dosadašnjim zakonima dobilo oslobodjenje poreza na prihod od zgrada, onda bi se samo izričnom zakonskom odredbom ova stopa mogla mijenjati. Zbog toga se ne može uzeti, da je izmjenom stope u stavu 1, čl. 37/II izmijenjena i stopa u pretposljednjem stavu čl. 37/II, kako to smatra poreska vlast. Pa kako je poreska vlast i na žaliočevu zgradu, koja je uživala poresko olakšanje po dosadanjim zakonima primijenila stopu od 6% a ne 3%, Upravni je sud našao, da je napadnuto rješenje poreske vlasti protivno zakonu, pa da se moralo poništiti.

Protiv ove osude je podnio žalbu drž. zastupnik pri Savskoj financ. direkciji, u kojoj napada zakonitost te osude. U žalbi se navodi, da je izmjenom stope od 3% u st. I § 37/II na 6% odnosno 12% izmijenjena i stopa od 3% iz pretposljednjega stava § 37/II, pa da je poreska vlast na zgradu žaliočevu poslije donošenja spom. § 9 morala primijeniti stopu od 6%. Zbog toga smatra, da je Upravni sud protivno zakonu postupao, kada je sudio, da se u spornom slučaju ima primijeniti stopa od 3% ne 6%, pa je molio, da se ožalbena osuda poništi.

Drž. savjet je proučio žalbu, ožalbenu osudu i ostala akta, koja se na ovaj predmet odnose, pa je našao, da je žalba neumjesna,, a s razloga navedenih u ožalbenoj osudi Upravnog suda. Ovo i bez obzira na kasniju odredbu § 18 st. 5 f. z. za 1938/9 pošto Drž. savjet ovdje cijeni po žalbi zakonitost osude Upravnoga suda prema zakonskim prosima, koji su važili, kada je ona donešena. Stoga je Drž. savjet shodno smislu §§ 591, 604 i 607 zak. o sud. postupku u gradj. parnicama u vezi sa § 38 zak. o poslovnom redu u Drž. savjetu i Uprav. sudovima, ovom osudom žalbu odbacio. a osudu Upravnog suda potvrdio.

Književnost

I. B. NIBOYET: Traité de droit international privé française, tome I.: Sources, nationalité domicile; tome II.: Jouissance de droits. Paris 1938.

LA SOCIÉTÉ des Nations. Ses fins, ses moyens, son oeuvre. Edition revisée. Genève 1938.

GANGI CALOGERO: La successione testamentaria. Milano 1938.

ZANOBINI GUIDO: Corso di diritto amministrativo. II. edizione. Milano 1939. Volume I: Parte generale.

CODICE CIVILE. (G. Pandolfelli — G. Scarpello — M. Stella Richter — G. Dallari). Milano 1939. Libro I. illustrato con i lavori preparatori.

NICCOLAI FRANCO: Contributo allo studio dei piu antichi brevi della compagna genovese. Milano 1939.

CAPRARA UGO: Le banche commerciali. Aspetti formali di tipiche operazioni. IV. ristampa. Milano 1939.

DE GREGORIO ALFREDO: Delle società e delle associazioni commerciali. Art. 76 a 250 Cod. Comm. Torino 1938.

BARASSI LODOVICO: Istituzioni di diritto privato. Con riferimento al libro I° del Codice civile. Milano 1939.

GRAMSCH GERNOT: Der Tatbestand des Rauschmittelmissbrauchs nach § 330 a St. GB. Breslau-Neukirch 1938. (Strafrechtliche Abhandlungen, Heft 595).

SCHMELING KARL-HEINZ: Hehlerei und hehlerische Ausbeutung. Breslau-Neukirch 1938. (Strafrechtliche Abhandungen, Heft: 396).

DAS ENGLISCHE JUGENDWOHLFAHRTS- und Jugendgerichtsgesetz, vom 13. April 1933. (Children and Young Persons Act, 1933.). (23 Geo. 5. Ch. 12). Übersetzt mit einer Einleitung und Anmerkungen versehen von Rudolf Sieverts. Berlin 1938. (Sammlung Ausserdeutscher Strafgesetzbücher, Nr. 52.).

BRISTLER EDUARD: Die Völkerrechtslehre des Nationalsozialismus. Mit einem Vorwort von Georges Scelle. Zürich 1938.

SCHMIED ERICH: Die persönlichen Straflosigkeitsgründe in dem in der tcshechoslowakischen Republik geltenden Strafrecht. Ein Beitrag zur Lehre von der Mitschuld und Teilnahme. — Brünn, Prag, Leipzig, Wien 1938. (Rechts- und staatswissenschaftliche Abhandlungen, Heft 12.).

F. SANDER: Grundriss des Tschechoslowakischen Verfassungrechts. Reichenberg 1938.

KUNKEL WOLFGANG: Landrechte des 16. Jahrhunderts. Eingeleitet und erläutert. Weimar 1938. (Quellen zur neueren Privatrechtsgeschichte Deutschlands. Band I., Halband 2.).

DAS NEUE EHEGESETZ vom 6. Juli 1938. München - Berlin 1938.

Svaštice

KONGRES PRAVNIKA Kraljevine Jugoslavije održat će svoju godišnju skupštinu 24.—26. rujna o. g., i to prva dva dana u Rogaškoj Slatini, a treći dan u Mariboru. Za pojedina temata odredjeni su već i referenti, i to za:

1) *Zakonsko uredjenje poslova na obročnu otplatu:* dr. Milan Bartoš, sveuč. prof. u Beogradu (ili dr. Mihajlo Konstantinović, sveuč. prof. u Beogradu); dr. Vladoje Rižnar, okružni sudac u Zagrebu; dr. Julije Štempihar, sudac Apelacionog suda u Ljubljani.

2) *Reforma propisa o odgovornosti saučesnika kod krivičnih djela, koja se gone na prijedlog ili na privatnu tužbu:* dr. Ivo Andres, odvjetnik u Zagrebu; dr. Luka Kravina, viši drž. tužilac u Ljubljani; dr. Dušan Peić, vrh. drž. tužilac u Beogradu.

3) *Proširenje upravno-sudske zaštite:* dr. Ivo Krbek, sveuč. prof. u Zagrebu; dr. Ćiril Kržišnik, sudac Upravnoga suda u Celju; Bogdan Majstorović, glavni sekretar Drž. savjeta u Beogradu.

4) *O potrebi reforme poreskog i taksenog krivičnog prava:* dr. Zlatko Herkov, šef poreznog ureda općine grada Zagreba i priv. docent; dr. Dušan Jovanović-Jolić, čin. Min. finan. u Beogradu; dr. Viljem Krejči, odvjetnik u Ljubljani, dr. Valdemar Lunaček, tajnik Industr. komore u Zagrebu.

Svi referati će biti otisnuti u Spomenici, koja će se članovima razaslati još prije skupštine. Prijave za skupštinu Kongresa primaju se sve do 3. rujna o. g.

50-GODIŠNJICA DRUŠTVA »PRAVNIK« U LJUBLJANI. Slovensko bratsko društvo »Pravnik« osnovano je god. 1889., dakle je za 14 godina mladje od zagrebačkoga »Pravničkoga društva«. Svakako je ono iza našega društva najstarije pravničko udruženje u državi i spada uopće medju najstarija društva. Ovakav rijedak i značajan jubilej proslavilo je društvo »Pravnik« svečanom skupštinom, održanom dne 18. ožujka o. g. u Ljubljani. U dupkom punoj vijećnici Gradskoga magistrata, a u prisutnosti gg. Ministra pravde dra Ružića, bana Dravske banovine dra. Natlačena, divizijskoga generala Lukića, rektora ljubljanskog sveučilišta dra Kušeja, pretsjednika slovenske Akademije znanosti i umjetnosti dra Nachtigala, pretsjednika Odvjetničke komore u Ljubljani dra. Žirovnika, pretsjednika Odvjetničke komore u Zagrebu i Saveza odvjetničkih komora kraljevine Jugoslavije, te tajnika Pravničkoga društva u Zagrebu dra. I. Politeo, pretstavnika Odvjentičke komore u Beogradu dra. Ivkovića i mnogih drugih — otvorio je pretsjednik društva sveuč. prof. dr. Metod Dolenc skupštinu svečanim govorom. Odgovorio je Ministar pravde dr. Ružić. predavši tom zgodom društvu »Pravnik« orden Sv. Save II. stepena. Ugodno se dojmilo svih prisutnih ne samo to, što je Ministar pravde došao lično iz Beograda u Ljubljanu, nego i to, što je svoj govor održao na slovenskome jeziku. Zatim je ljubljanski odvjetnik gosp. dr. Vladimir Ravnikar prikazao rad i razvoj društva kroz ovih 50 godina, upoznavši na taj način i prisutnu mladju generaciju sa teškim prilikama u kojima se društvo rodilo i u kojima se moralo boriti za pravo svakoga naroda na svoj jezik. Od početka društva pa kroz svih 50 godina neprekidno bili su članovi i još su danas živi Mihael Gabrijelčić, dr. Alojzije Homan, dr. Matej Pretner, dr. Anton Rogina. dr. Ivan Rudolf i dr Jakob Toplak. Njima je dr. Dolenc u ime društva podijelio diplome počasnoga članstva. Zahvalio je u ime svih odlikovanih Mihael Gabrijelčić, kome se ni po spoljašnjosti ni po živahnome govoru ne bi reklo, da je dosegao već 84-tu godinu.

Tajnik društva gosp. Orožen pročitao je brojne pismene i brzojavne pozdrave, a na koncu je blagajnik društva dr. Urbanc saopćio, da je pred 14 dana osnovana Zadruga za gradnju pravničkog doma, pak je pozvao sve prisutne, neka se prigodom ovoga jubileja oduže društvu na taj način, da se začlane u Zadrugu i da ju podupru, kako bi pravnici napokon došli do svoga doma. U svečanom raspoloženju, kako je i počela, skupština je zaključena.

Poslije skupštine održan je svečani banket u dvorani »Zvezde«. Po govorima to je bio zapravo nastavak skupštine. Prvi je govorio pretsjednik, gosp. dr. Metod Dolenc, koji je naročito pozdravio prisutnoga Ministra gosp. dra. Ružića, a ovaj se opet, burno pozdravljen, zahvalio, ovaj put hrvatski. Potpredsjednik društva gosp. dr. Sajovic održao je govor u čast prisutnih izaslanika hrvatskih (dra Politeo) i srpskih (dra. Ivkovića) pravnika, naglasivši naročito trajne veze, koje su spajale bratska pravnička društva u Zagrebu i Ljubljani. Gg. dr. Politeo i dr. Ivković zahvališe se kraćim govorima. Gosp. dr. Kravina, viši drž. tužilac u Ljubljani, nazdravio je petorici najstarijih članova, danas odlikovanih počasnim članstvom. U ime njihovo zahvalio se gosp. dr. Pretner, prikazavši u svome govoru prilike hrvatskih i slovenskih pravnika u Trstu i Istri. Gosp. dr. Kušej kao rektor govorio je u ime sveučilišta, dok je sveuč. prof. gosp. dr. Krek govorio o značaju društva »Pravnik« i prava uopće. Svi su govori bili pažljivo saslušani i toplo pozdravljeni, a čitava večer prošla je u vrlo ugodnom prijateljskom raspoloženju.

Prigodom ovoga jubileja izdalo je društvo Spomen-knjigu pod naslovom: »Pol stoletja društva Pravnik«, koju je uredio potpredsjednik društva i odlični urednik njegova glasila »Slovenski Pravnik« dr. Rudolf Sajovic. On je u njemu napisao članak o radu slovenskog društva kroz zadnjih 10 godina uputivši na »Slovenski Pravnik« iz god. 1929., u kojem je prikazan rad društva kroz prvih 40 godina. Dalji članci u Spomen-knjizi potječu od sveuč. rektora Kušeja, pretsjednika Drž. savjeta dra. Sagadina, dra. Wilfana o negdašnjem društvu »Pravnik« u Trstu i njegovom »Pravni Vestnik«. S velikim trudom, pietetom i solidnošću napisali su dr. Travner, dr. Andrejka i dr. Polec prikaze o slovenskim sucima i drž. tužiocima, o zaslužnim slovenskim upravnim pravnicima i o slovenskim pravnim učenjacima u tudjini. Na taj način odužilo se društvo »Pravnik« dostojno svojim bivšim zaslužnim članovima, a prikazalo je ujedno mladjoj pravničkoj generaciji, koliko je trebalo idealizma i napora a da se slovensko pravništvo popne na današnji svoj niveau. A taj niveau jednak je i niveau-u sadašnjega društva »Pravnik«, za koje se mora priznati, da je, može se reći, najagilnije pravničko udruženje naše države. Jubilarcu i ovim putem ponavljamo već po našem pretstavniku na svečanoj skupštini izražene srdačne čestitke!

U ime upravnog odbora Pravničkoga društva u Zagrebu sazivljem

REDOVITU GLAVNU SKUPŠTINU

za utorak, dne 18. travnja o. g., u 6 sati poslije podne u dvoranu III. na sveučilištu u Zagrebu, s ovim dnevnim redom:

1. **Radno i računsko izvješće upravnog odbora i pregledatelja računa.**
2. **Izbor pretsjednika društva i članova (18) upravnog odbora i 2 pregledatelja računa i njihovih zamjenika.**
3. **Eventualia (prijedlozi članova mogu samo onda doći na dnevni red skupštine, ako budu upravnom odboru podneseni pismeno bar 8 dana prije glavne skupštine).**

U Zagrebu, dne 10. ožujka 1939.

Dr. Edo Lovrić, pretsjednik v. r.

DRA BERTOLDA EISNERA I DRA MLADENA PLIVERIĆA

MIŠLJENJE O PREDOSNOVI GRADJANSKOG ZAKONIKA
ZA KRALJEVINU JUGOSLAVIJU

Ova je knjiga naišla na priznanje u pravničkim i na interes u privrednim krugovima. Dobiva se kod tajništva Pravničkoga društva u Zagrebu (Svačićev trg 4) uz cijenu od D 100.

Po §-u 4. pravila
Pravničkoga društva

kao pravi članovi mogu društvu pristupiti samo oni, koji su apsolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:

ako su suci, javni činovnici ili odvjetnički perovodje . . . . . D. 60

ako su odvjetnici i uopće pripadnici slobodnih zvanja . . . . . D. 120

Tko istom pristupa društvu kao član, plaća osim toga upisninu jednom za uvijek, koja je jednaka mjesečnoj (od gornje svote dvanaesti dio) članarini.

Prijava za pristup u društvo šalje se tajništvu (Zagreb, Svačićev trg 4), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču društva.

Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uopće novac doznačuju putem poštanske štedionice. Broj računa Pravničkoga društva kod Poštanske štedionice u Zagrebu — **35515.**

Pravi članovi dobivaju »Mjesečnik« besplatno. Nečlanovi plaćaju u ime pretplate godišnje D. 120; djaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu pretplatu od D. 60.

Reklamacije za »Mjesečnik« moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajništvu, Zagreb, Svačićev trg br. 4. Spisi za uredništvo »Mjesečnika« neka se šalju u Jurjevsku ul. 51 ili Svačićev trg 4.

TISKARA »MERKANTILE« (JUTRIŠA I SEDMAK), ZAGREB